

NAGYKANIZSAI HONISMERETI FÜZETEK



21

19

Dr. Rózsa Miklós

A kanizsai Városi Tanács igazgatási és bírói tevékenysége a vár lerombolását követő év végéig (1690—1703.)

Dr. Rózsa Miklósnak
a NAGYKANIZSAI HONISMERETI FÜZETEK
21. számaként 1999-ben megjelent
*A kanizsai Városi Tanács igazgatási és bírói tevékenysége
a vár lerombolását követő év végéig*
című tanulmánya 63. oldalán levő 207—216. sz.
jegyzetek sorszámozása helyesen 192—201.

216 487

350

R 91

Dr. Rózsa Miklós

**A KANIZSAI VÁROSI TANÁCS
IGAZGATÁSI ÉS BÍRÓI TEVÉKENYSÉGE
A VÁR LEROMBOLÁSÁT KÖVETŐ
ÉV VÉGÉIG
(1690—1703.)**

Nagykanizsa
1999

Kiadja:
Nagykanizsa Megyei Jogú Város Önkormányzata
támogatásával
a Nagykanizsai Városvédő Egyesület Honismereti Köre

Felelős kiadó:
Dr. Cseke Ferenc

A német nyelvű tartalmi összefoglalót fordította:
Tirmitz József

© Dr. Rózsa Miklós



ISSN 1216 3724

ISBN 963 03 7968 6

Nyomdai munkálatok:
Kanizsai Nyomda Kft., Nagykanizsa
Tipográfiai munkák:
Lengyák András
Felelős vezető:
Brenner Árpád

TARTALOMJEGYZÉK

I. Bevezetés	5
A tanácsi jegyzőkönyvi kötet	6
Egyéb források	10
II. A tanács jogállása, szervezeti változások és az igazgatási tevé- kenység az 1691—1702. években	12
III. A tanács bírói joghatósága az 1691—1702. években	19
A bírói joghatóság alakulása	19
A pallosjog alapján folytatott első büntetőperes eljárás	20
Vesztőhely és pellengér felállítása	26
IV. Kanizsa 1703-ban	28
A vár lerombolásának következményei	28
Gračich Jakab báró lesz Kanizsa földesura	29
Kanizsa területe és lakossága 1703-ban	30
V. A tanács tagjai, ülései és az ülések jegyzőkönyvezése 1703-ban	35
VI. A tanács igazgatási jogkörben hozott határozatai 1703-ban	38
VII. A tanács bírói joghatósága alapján tárgyalta jogviták 1703-ban	39
VIII. Jogalkalmazás az 1703. évi ítéletekben	45
Jegyzetek	49
Könyvtári források rövidítéseinek jegyzéke	65
Német nyelvű tartalmi összefoglaló	69
Mutatók	72
Személynévmutató	72
Helynevek és egyéb földrajzi nevek mutatója	73
Tárgymutató	74



I.

BEVEZETÉS

Kanizsának 1690. április 13-án a török uralom alóli felszabadulását követően a Dráva és Száva menti magyarországi új szerzemények megvizsgálására és berendezésére kiküldött császári és királyi bizottság (Röm[isch] kai[ser]l[iche] auch königl[iche] zu Visitirung und Einrichtung der neuen Acquisten in Hungarn, gegen der Drau, und dem Saufluss Deputierte Commission) által szervezett és kinevezett Városi Tanács 1690. június 16-án tartott alakuló ülésével kezdte meg tevékenységét. Tevékenységéről tudósító alapvető, s ekként egyik legfontosabb forrás az alakuló ülésről szóló bejegyzéssel kezdődő tanácsi jegyzőkönyvi kötet.¹ Az alakuló ülésen felolvasták az említett császári és királyi bizottság által a város bírójának és tanácsának adott, Kanizsán 1690. június 15-én kelt instructiót,² amely a tanács tagjait kötelező magatartási szabályokat, továbbá szervezeti és működési előírásokat, feladatmeghatározásokat, valamint ügyrendi szabályokat, de a tanács bíraskodási jogkörrel való felruházását és ezzel kapcsolatos szabályokat is tartalmaz. Ugyanakkor írásban válaszolt a császári és királyi bizottság, melynek vezetője báró Tullio Miglio udvari kamarai tanácsos (Hofkammerath) volt,³ a bíró és a tanács által benyújtott kérésekre és kérdésekre.⁴

Az alakuló ülésről készült jegyzőkönyv, valamint a császári és királyi bizottság által adott instructio és válaszirat alapján vizsgáltuk és mutattuk be a török alól felszabadult Kanizsa Városi Tanácsának 1690. évi igazgatási tevékenységét (Rózsa, 1992), majd ugyanezen évi bírói tevékenységét és ehhez csatlakozóan a Tanács bírói joghatóságának 1690. utáni alakulását (Rózsa, 1996/1).

A Városi Tanács 1690. évet követő évtized alatti igazgatási és bírói tevékenysége módszeres vizsgálatára és ilyen vizsgálat eredményeinek bemutatására még nem került sor. Ezért tűztük feladatunkul e tanulmány megírását és körzeadását.

A török alóli felszabaduláskor „*noviter acquisita*” területként a bécsi Udvari Kamarának alárendelt budai Kamarai Felügyelőség (Camerál Inspection), 1690. július 13-ától Budai Kamarai Adminisztráció (Ofnerische Cameral Administration)⁵ alá tartozóvá vált város 1703-ban megszűnt kincstári tulajdonban lenni, mert uralkodói rendelkezés folytán báró Gračics Jakab tulajdonába került. Az ő földesurasága 1717-ben szűnt meg, amikor báró Szapáry II. István⁶ lett Kanizsa ura.

A Városi Tanács báró Gračich földesurasága alatti igazgatási és bírói tevé-

kenységének vizsgálata értelemszerűen magával vonja az előző, tehát a tanács megalakulásának évét követő évtized alatti tanácsi tevékenység feltárását is. Az ez időszak alatti tanácsi tevékenységről, mint látni fogjuk, a tanácsi jegyzőkönyvi kötet sajnos nem tudósít. Abban a kedvező helyzetben vagyunk azonban, hogy rendelkezésre állnak a tanács felsőbb szervei által adott instructiók és válaszíratok, amelyek a tanács 1690. és 1703. közötti tevékenységének megismeréséhez elsődlegesen nyújtanak adatokat. Lényeges adatokat őriznek és ezért a kanizsai Tanács története szempontjából elengedhetetlen források a Budai Kamarai Adminisztráció kanizsai tárgyú, valamint Kanizsát is érintő egyéb iratai.

Mind e források közül elsőként a tanács említett jegyzőkönyvi kötetével kell megismerkednünk. Ezt követően szólunk az előbb említett egyéb forrásokról.



A tanácsi jegyzőkönyvi kötet

A tanácsi jegyzőkönyvi kötetet annak irattani külső és belső ismertető jeleire kiterjedően már korábban bemutattam (*Rózsa*, 1996/2. 119—123.), miért is most csak a kötet tagolását ismertetem.

A kötet a Városi Tanács 1690. június 16-án tartott első üléséről készített német nyelvű jegyzőkönyvvel kezdődik, majd a korunkban történt oldalszámozás szerinti 44. oldalon befejeződően az 1690. évi tanácsülések jegyzőkönyveit találjuk. A 45. oldalon egy, az olvashatatlanságig elhalványodot, vélhetően törlési szándékkal tudatosan elhalványított bejegyzés, ez alatt pedig egy jól olvasható 1722. évi, tehát e helyre utólag került bejegyzés van. E bejegyzés utáni üres helyet követő, 46—50. oldalon — az előző oldalaktól eltérően — tintával és vonalzó használatával húzott vonalakkal keretezeten „*Canisa*” cím alatt egy jól olvasható írással írt, de dátum nélküli, latin nyelvű bejegyzést találunk. Ez tartalma szerint egyrészt tömör várostörténeti visszaemlékezés, másrészt a város közjogi jogállásában bekövetkezett változásokra utaló feljegyzés, amely azzal fejeződik be, hogy a várat lerombolták 1702-ben (*demolata est 1702*).⁷ Ezt követően, a visszaemlékezés írásával azonos írással és ugyancsak latin nyelven írva, „*Sequentia habet et observat Statuta*” cím alatt a város által alkotott statutumok, szabályrendeletek 23 pontba foglalt latin nyelvű felsorolása olvasható. E bejegyzés kelet nélküli. Mindezek azonos írásától eltérő írással írva, az 51. oldalon kezdődően, de ezen az oldalon is — igaz, hogy már csak részlegesen — keretezve és a várostörténeti visszaemlékezés, valamint a szabályrendeletek írásától eltérő írással, és német nyelven írva találjuk az 1703. évi tanácsüléseken történtek bejegyzését.

Ezek szerint a szóban forgó kötetben nincsenek az 1691—1702. években volt

tanácsüléseken készült jegyzőkönyvek. Lehet, hogy ez összefüggésben van a városi írnok elbocsátására 1696. október 8-án adott rendelkezés indítékával. A város török alóli felszabadulását követően a tanácsot életre hívó császári és királyi bizottság, a *báró Tullio Miglio bizottság* a városi írnokot 1690. június 19-én még csak jövőendőbeliként említi.⁸ Ki lett az, és mikor lett Kanizsának városi írnoka, az ismeretlen. Lehet, hogy az a személy, akitől a jegyzőkönyvi kötet azonos kézírással és rendezetten készült 1690. évi bejegyzései származnak. 1691 elejétől volt-e változás a városi írnok személyében, az ugyancsak ismeretlen. Arról azonban van adat, hogy a Budai Kamarai Adminisztrációnak a megállapítása szerint az 1696-ban működött városi írnok nyugtalan, izgatott, bomlasztó életvitelű, ugyanakkor kevés tudással rendelkező személy volt, mely hivatali alkalmatlansága (*Amtsbehelligung*) miatt az Adminisztrációt vezető *Kurz Ignác* elrendelte feltétlen elbocsátását és helyette megfelelő más személy alkalmazását.⁹

Lehet, hogy az elbocsátani rendelt írnok magatartásához tartozott a kötelezettség teljesítés elmulasztása, esetleg a jegyzőkönyvi bejegyzések szándékos mellőzése is. Arról nincs adat, hogy a tanács végrehajtotta-e a felettes rendelkezését. Ha igen, akkor viszont nyitott kérdés marad, alkalmazott-e a tanács új írnokot, s ha igen, akkor mi az oka annak, hogy nincsenek a jegyzőkönyvi kötetben 1697—1702. évi bejegyzések sem.

Arra a kérdésre, hogy mikor került az 1690. évi utolsó és az 1703. évi első bejegyzés közötti oldalakra a várostörténeti visszaemlékezés és a szabályrendeletek felsorolása, a kötet szerkezete alapján csak az válaszolható, hogy 1702 után, mert hiszen a visszaemlékezés az 1702. évi várlerombolás említésével végződik. Vannak azonban tények, melyek e következtetésnek ellentmondanak.

A visszaemlékezés és a statutumok írása azonos a kötet kötése első táblája belső oldalára a jegyzőknek szólóan 1737-ben német nyelven versben írt és latin szövegű verssel záródó, az azonosság 1990. évi megállapítása óta pedig már sajnos elhalványodott instructio¹⁰ írásával. Ez *Caspar Mosier* (alias *Mosir*) városi írnok,¹¹ az 1726. április 23-ai választás óta pedig már nótárius¹² írása. *Mosiert* ezt követően, az 1738. július 5-ei bíróválasztáskor bírónak jelölték.¹³ 1741. május 7-én, majd 1748. január 1-jén, és 1749. január 1-jén jegyzői tisztségben megerősítették,¹⁴ s e minőségében végzett 1754. december 13-ei jegyzőkönyvi bejegyzéssel¹⁵ szerepel utoljára az időrendileg 1755. február 24-ei bejegyzéssel záródó kötetünkben. Az ezt követő évek tanácsi jegyzőkönyvi kötetének hiányában egy másodlagos forrásból tudjuk, hogy 1755-ben szűnt meg városi jegyző lenni (*Barbarits*, 64).¹⁶ Ekként *Mosier* kézírása alapul vételével az biztosra vehető, hogy a várostörténeti visszaemlékezés és a statutumok bejegyzése az 1703. évi első bejegyzés előtti oldalakra történt bejegyzésükből következően 1725. február 24-e és 1755 között, tehát *utólag történt*.

A Canisa cím alatt felsorolt szabályrendeletek közül a 2. sorszám alatti szerint *Judicatum in omnibus causis praeter Crimen Capitale habet Iudex cum suis* [Ítélethozatali joga van a bírónak az övéivel (= tanácstagokkal) minden ügyben, kivéve a főbenjáró büntetteket]. Ugyanakkor, mint látni fogjuk, Kanizsa város Tanácsa 1695. július 4-én pallosjogot kapott¹⁷, tehát főbenjáró bűncselekmény miatt is eljárhatott és ítéletet hozhatott. Ugyancsak látni fogjuk, hogy a tanács már 1696-ban főbenjáró büntett miatt, az adott esetben gyermekölés (*infanticidium*) miatt halálos ítéletet hozott.¹⁸ Sor került azonban főbenjáró büntett miatti eljárásra és halálos ítélet hozatalára 1714-ben és 1716-ban is.¹⁹ Tehát a főbenjáró büntett miatti ítélethozatalt nem engedő szabályrendeleti rendelkezésnek a *Canisa* cím alatti várostörténeti visszaemlékezéshez kapcsolt bejegyzése csak valamikor 1716 után történhetett, s mert az az 1703. évi első bejegyzés elé került, csak *utólag*, mégpedig olyankor történhetett, amikor a Kanizsai Városi Tanácsnak már nem volt pallosjoga. *Halis István* azon az állásponton volt, hogy a *Canisa* című bejegyzést legalább félszáz évvel utóbb jegyezték be, mint az időbeli rend mutatója (*Halis*, 1915, 296.) *Degré Alajos* (*Degré*, 107.) és az ő nyomán *Kerecsényi Edit* (*Kerecsényi*, 1978, 117.) a *Canisa* cím alatti bejegyzésnek a jegyzőkönyvi kötetbe kerülését 1722 utánra teszi, vélhetően arra alapítva, hogy e bejegyzés a jegyzőkönyvi kötetben a már említett, utólagos 1722. évi bejegyzést követő oldalon kezdődik és ebből következtették, hogy a bejegyzés 1722 után kerülhetett a kötetbe.

A latin nyelvű bejegyzésnek 1702 után történése felveti azt a kérdést is, hogy a kelet nélkül bejegyzett *statutumok alkotása mikor történt*. Van-e köztük olyan, amely 1703 előtti, vagy mind 1703 utáni, s ha igen, akkor az 1703 utáni évek melyikében alkotta meg a Városi Tanács. A 2. sorsz. alatti szabályrendeletet, mint láttuk, biztos, hogy valamikor 1716 után alkotta a tanács. A többi megalkotásának ideje még vizsgálatot igényel.

Az 1703. évi utolsó bejegyzés december 24-ei. A kötet ezt tartalmazó 59. oldalának elolvasása után továbblapozva, az üres 60. oldalt követően egy újabb meglepetés éri az olvasót: a 61. oldalon nem az első 1704. évi bejegyzést találja, hanem az 1714. évi első, az 1714. október 19-ei bejegyzést. Ezek szerint nem csak 1690. és 1703. május 30-a közötti több, mint 12 év, hanem az 1703. *december 24-étől 1714. október 19-éig terjedő közel 11 év alatt volt tanácsai ülésekről sem került a kötetbe bejegyzés*. Ennek valódi oka éppúgy nem állapítható meg, mint az 1691. január 1.—1703. május 30. közötti időszak bejegyzései hiányzásának oka.

Az 1703. május 30-ival kezdődött bejegyzéseknek az esztendő végén megszűnése esetleg összefügg azzal, hogy Kanizsa 1703-ban lett világi földesúri mezőváros. Az Udvari Kamarának a Budai Kamarai Adminisztrációhoz 1703.

május 23-án intézett leirata Legfelső Helyről származó arról az elhatározásról értesíti az adminisztrációt, hogy Kanizsa mezőváros átengedtesék és birtokba adassék *báró Gračich Jakabnak*,²⁰ ami még abban az évben meg is történt.

Lehet, hogy az 1704—1714. évi jegyzőkönyvi bejegyzések elmaradásában közvetett vagy közvetlen szerepet játszottak éppen ezeknek az éveknak nagyobb részében folyt Rákóczi-szabadságharc Kanizsát érintő eseményei, és ezek következményei. Ebben az időszakban milyen volt a város igazgatása, működött-e városi tanács, s ha igen, akkor miként, erről, mint rámutattunk tanácsülési jegyzőkönyvek nem tudósítanak. A kanizsaiaknak a szatmári béke 1711. április 30-ai megkötését rövidebb idővel követően a Haditanácshoz intézett kérvényében²¹ olvashatók szerint Kanizsa városát „a Magyarországon nem régen volt lázadások a lázadók nem csak feldúlták, hanem először pénzsarolással keményen bántak vele, aztán egy részét lerombolták, a házakat felgyújtották és mindent teljesen elpusztítottak. Miközben azonban a megmaradt és 113 főt kitevő német polgárság a soha meg nem szűnő hűségének bizonyítására, 4 teljes éven át, éppúgy, mint a katonák, teljesítette hadbavonulását és őrszolgálatát, s ezért semmi mást, csak a csupasz kenyeret fogadta el.”²² Hogy ilyen közállapotok idejében nem kerültek bejegyzések a jegyzőkönyvi kötetbe, az, ha nem is elfogadható, de épp e közállapotok folytán talán érthető.

Ha a Rákóczi-szabadságharc folytán beállott közállapotok lehettek esetleg okai a Kanizsai Tanács jegyzőkönyve bejegyzései elmaradásának, azt kellene gondolnunk, hogy 1710 őszétől kezdve, amikor a Dunántúlon már nem voltak kuruc csapatok (*Liptai*, I. 305.) idővel mégiscsak sor kerülhetett a jegyzőkönyvi bejegyzésekre. S hogy ez mégsem történt meg, annak okát talán az 1710-ben a dunántúli megyékben már jelentkezett pestis terjedésében, az ettől való félelem kiváltotta városi közgondolkodás következményeiben kell keresni. Az év közepén a Zala-folyó mellékén, Szentgrót tájától le a Balatonig terjedt a járvány. (*Dr. Magyary-Kossa*, IV. 35—36.) Kanizsa környéki falvakban is szedte áldozatait. Kanizsa is zárlat alatt állott. (*Kerecsényi*, 1974, 8.). A járvány terjedésének megakadályozása érdekében a Zala vármegyei gyűlés (*congregatio*) 1711. június 25-én alkotott statutumával elrendelte, hogy senki, aki egészséges helyen lakik, nem mehet fertőzött helyre. A ragálytól fertőzött helyekről pedig akkor is, ha megszűnt a ragály, a megszűnéstől számított 40 nap előtt senki az egészséges, pestistől mentes helyekre nem mehetett. (*Turbuly*, 1987, 102.).

A tanács 1690 és 1703 közötti tevékenységének megismeréséhez adatokat nyújtó felsőbb szervei instrukciók és válasziratok:

- a Dráva és Száva menti magyarországi új szerzemények megvizsgálására és berendezésére kiküldött császári és királyi bizottság, a *báró Tullio Miglio* által vezetett bizottság által Kanizsa város bírójának és tanácsának adott;
 - 1690. június 15-én Kanizsán kelt instructio,²³
 - 1690. június 19-én kelt válaszirat;²⁴
- a Budai Kamarai Adminisztrációt vezető *Kurcz Ignác* által
 - 1695. július 4-én Kanizsán a kanizsai bíró és tanács kérdéseire adott válasz,²⁵
 - 1695. július 18-án pedig Szigetről (ma Szigetvár) a kanizsai harmincados és provisor, *Paul Wibmer*²⁶ kérdéseire adott válasz;²⁷
- a Magyar-, horvát- és szlavonországi új szerzemények megvizsgálására és berendezésére kiküldött, és *di Stigliano Caraffa Károly Ferdinánd gróf* császári főbiztos (*Kayserslicher Principal Commissarius*) által vezetett, és az ő neve után *Caraffa-bizottságként* említett bizottság által Kanizsa városa és vára bírójának, tanácsának és polgárainak az általuk benyújtott panaszuk elintézésésképpen Kanizsán 1698. október 24-én adott válaszirat,²⁸ és
- ugyanez a bizottság által Pécsről 1698. december 1-jén küldött instructio.²⁹

A tanács 1690. évi megalakulása és a jegyzőkönyvi kötet 1703. évi bejegyzései közötti időszakban a tanács jogállásában, szervezetében, feladataiban, bírói joghatóságában bekövetkezett változások forrásai azonban nem csak az említett instructio és felsőbb szervei válasziratok. Lényeges adatokat őriznek, és ezért Nagykanizsa története, s ezen belül a város volt tanácsa szempontjából elengedhetetlen források a bécsi Udvari Kamara közvetlen irányításával működő Budai Kamarai Adminisztrációnak a Magyar Országos Levéltárban őrzött levéltára³⁰ nagykanizsai tárgyú iratai. Várostörténetírásunk ezeket az iratokat 1995-ig nem hasznosította.

A jegyzőkönyvi kötet és a többi források részleges tudósítást nyújtanak a város kevésbé ismert 17. század végi, 18. század eleji társadalmi és gazdasági viszonyairól, a közállapotokról, s így nem csak a tanács tevékenységéről tudósítanak, hanem betekintési lehetőséget nyújtanak a város és lakosai életébe.

Ennek előmozdítása érdekében is ragaszkodunk következetesen a tanács által tett intézkedéseknek, a tárgyalat ügyekbeni igényérvényesítéseknek, nyilatkozatoknak és perbeli eseményeknek a források szerinti részletességgel történő ismertetéséhez.

A tanácsjegykönyvi bejegyzésekben és az egyéb iratokban használt szavak,

kifejezések, nyelvi fordulatok megismerése hozzásegít a múlt közvetlenebb érzékeléséhez. Ezért az azokban rögzített tények, megnyilatkozások, döntések ismertetésénél egyes esetekben zárójelk között közöljük a forrásban használt szót, kifejezést, mégpedig a forrás szerinti írásmóddal egyezően, még akkor is, ha az nem a mai helyesírás szerinti.

II.

A TANÁCS JOGÁLLÁSA, SZERVEZETI VÁLTOZÁSOK, ÉS AZ IGAZGATÁSI TEVÉKENYSÉG AZ 1691—1702. ÉVEKBEN

1. A jegyzőkönyvi kötet 1690. évi bejegyzései alapján már bemutatásra került a Tanács 1690. évi igazgatási tevékenysége (Rózsa, 1992) és bírói tevékenysége. (Rózsa, 1996/1.) A jegyzőkönyvi kötet legközelebbi, tehát 1703. évi bejegyzéseinek vizsgálata előtt áttekintjük, hogy *a)* Kanizsa 1690. évi jogállásában, jogi helyzetében, *b)* az önkormányzati jogot gyakorló városi tanács 1690. évi életre hívásakor kialakított szervezetében *c)* a tanács feladataiban, valamint *d)* abban a tekintetben, hogy mely szerv gyakorolja a felügyeletet, az 1690. évet követően változás következett-e be, s ha igen, melyek voltak ezek a változások?

2. Kanizsa a török alól 1690-ben történt felszabadulásakor mint „*noviter acquisita*” terület „*quoad oeconomicum et politicum*” a budai Kamarai Felügye-
lőség (Camerai Inspection), 1690. július 13-ától Budai Kamarai Adminisztráció (Ofnerische Cameral Administration) alá tartozó város volt. Ebből folyóan a városi közigazgatás szigorúan a Kamarai Adminisztráció irányítása, felügyelete alatt állott. Ez tükröződik az Udvari Kamarának a Budai Kamarai Adminisztrációhoz intézett abból az 1693. évi rendelkezéséből is, mely szerint a városokat a vármegyéktől mindenütt el kell különíteni.³¹ A kanizsai Városi Tanács tartotta is magát ehhez. Szembe is szállt az egyesült Zala és Somogy vármegye³² hatóságával, amint ez kiténik annak közgyűlésétől (Generalis Congregatio-jától) érkezett válaszlevélből, amely szerint Kanizsa „opponálni kívánnya magát” minden vármegyei végzéssel szemben, „állván aztat, hogy nincsen semmi depéndentiája az nemes Vármegyétül”,³³ ezzel is kifejezésre jutatva azt a törekvését, mely szerint — mint Degré Alajos írja — igyekezett magának a szabad királyi városi jogállást megszerezni (Degré, 107.). Ennek egyik megnyilatkozása a már említett várostörténeti visszaemlékezésben olvasható az az állítás, hogy az egykor vár, melyet most (a visszaemlékezés bejegyzésekor — A szerző megjegyzése.) privilegizált mezővárosnak neveznek (Olim Praesidium nunc appellatur oppidum Privilegiatum), a török alóli felszabadítása után az egyesített Zala és Somogy vármegyétől elkülönítettet és mint szabad királyi város polgárokkal benépesített, kegyes protectionalis levél és vásártartási privilégium birtokába jutott (cum

suis Portis a Comitatibus Simegh[iensis] et Szaladien[sis] distincta, et ut Libera Regia Civitatis Civibus impopolata, Benignas Suae Mai[es]t[is] Protectionales et Privilegia nundinalia Clementissime obtinuit).³⁴ A város „szabad királyi”-nak jelölése, mint már említettük, megalapozatlan volt.

A vásártartást I. Lipót király 1697. november 5-én Bécsben kelt oklevelével engedélyezte azzal, hogy évente 4 vásár tartható, mégpedig ugyanazon szabadságokkal és előjogokkal, melyekkel a szabad országos vásárok szabad királyi városokban és mezővárosokban és falvakban tartatnak (*Sub iisdem omnino Libertatibus et Praerogativis, quibus Liberae Nundinae aliarum Liberarum ac Regiarum Civitatum Nostrarum Oppidorumque et Villarum celebrantur*).³⁵ III. Károly ezt a vásári kiváltságlevelet (*litterae privilegiales nundinales*) Bécsben 1722. augusztus 15-én kelt privilegialis levelével megerősítette, majd ezt 1741. július 18-án Pozsonyban kelt kiváltságlevelével (*cum Litteris Privilegialibus*) Mária Terézia erősítette meg.³⁶

Figyelemre érdemes, hogy Lipót oklevele Kanizsát *Civitas Canisiensi*-ként, *Civitas nostra*-ként említi, III. Károly és Mária Terézia pedig már nem *Civitas*-nak, hanem *oppidum Canisa nostrum*-nak nevezi.

Lehet, hogy Kanizsa 1697. évi kiváltságlevelében *civitas*-ként szereplésének is szerepe lehetett annak a megalapozatlan lokálpatriota szemléletnek a kialakulásában, mely szerint Kanizsa *libera et regia civitas* volt.

Az viszont vélelmezhető, hogy Kanizsának a jegyzőkönyvi kötet 45. oldalára utólag került 1722. évi bejegyzés után olvasható várostörténeti visszaemlékezésben *oppidum privilegiatum*-nak nevezése az 1722. évi privilegialis levélben *oppidum*-ként szereplésén alapult.

A város vármegyei hatóságtól függésének említett vitatása nem volt eredményes, mert a szembenállást a vármegye „máris nagy heleben repraesentálta” és a bánásmódot illetően azt közölte, „mindenekben azt eő Fölsége k[e]g[ye]lmes Parancsolattia és Comisariatussagh ordinatioja szerint” kívánja gyakorolni.³⁷

3. A tanácsi szervezetben bekövetkezett változásról tudósít egy 1696. évi adat, mely szerint a városban *fertálmesterek is voltak*.³⁸ Ez azt jelenti, hogy a város török alóli felszabadulása utáni tanácsi igazgatásának szervezeti felépítésében már érvényesült területi munkamegosztás (:tüzrendészeti felügyelőknek és a veszekedések és verekedések megakadályozásával és megszüntetésével megbízottaknak a vár (*Vestung*) és a külváros (*Vorstadt*) közötti megosztása: (Rózsa, 1992, 117.) további tanácsi feladatok ellátására is kiterjedt. A fertálmesteri tisztség rendszeresítésére, fertálmesterek választására a német jogterület városaiiban működő *Viertelmeister*-ek tisztségének vélhetően a Budán és Pesten már meglévő fertálmesteri tisztség mintaként átvételével³⁹ került sor. Sem a tisztség

Kanizsán rendszerezésének idejéről, sem a fertályok határvonalairól nem állnak rendelkezésre adatok. Ugyancsak nincsenek adatok a fertálmesterek feladatainak meghatározásáról. Az 1690-es évek kanizsai fertálmesterei tevékenységére a pesti fertálmestereknek 1732-ben adott hivatali utasításban meghatározott feladatokból⁴⁰ következtetés részben az időbeli eltérés miatt, részben a két város közti különbségeknél fogva csak részleges feladat-megismerést valószínűsít.

Változást hozott a tanácsi szervezetben a *külső tanács* (*der aussere Rat*) 1698-ban történt rendszerezése. A Magyar-, horvát- és szlavonországi új szerzemények megvizsgálására és berendezésére kirendelt bizottság, a *Caraffa Károly Ferdinánd* által vezetett bizottság erről szóló rendelkezése szerint a Külső Tanácsnak 8 személyből kell állnia. Feladata a polgárság minden ügyének szorgalmas és felelősségteljes figyelése annak érdekében, hogy semelyik ügynél se történjék egyenetlenség. Amikor pedig a polgárságot érintő pénzügyek kerülnek tárgyalásra vagy a városi számadás kerül előterjesztésre és megvizsgálásra, akkor a Külső Tanácsot mindenképpen meg kell hívni és annak jelen kell lennie.⁴¹

1695-ből van az első adatunk a városi alkalmazottaknak városi *pénztárnokkal* (*Stadt-Cammerer*) bővüléséről.⁴²

Már a tanácsot 1690-ben életre hívó cs. és kir. bizottság által kibocsátott instructio szerint kellett hogy legyen a tanácsnak *szindikusa*.⁴³ Arról, hogy a tanácsnak 1690-ben volt-e már, működött-e már szindikusa, arról nincs adat. A jegyzőkönyvi kötet 1690. évi bejegyzéseiben nem fordul elő.

1696 januárjában a Budai Kamarai Adminisztrációhoz érkezett egyik beadvány küldője a tanács és a *szindikus* által okozott sérelmét panaszolja.⁴⁴ Egy 1697. szeptember 4-én keresztelt gyermek keresztapját, *Seidenspinner Jánost syndicus civitatis*-ként, s ugyanőt, mint az 1697. szeptember 9-én keresztelt gyermek keresztapját *syndicus*-ként jegyezték be az anyakönyvbe. 1698. január 29-én az aznapi házasságkötések egyikének tanúja *Syndicus huius Civitatis* volt. (Neve nincs bejegyezve.)⁴⁵ Tehát 1696., 1697. és 1698. évi adatok szerint a szindikusi állás be volt töltve.

Seidenspinner Jánost 1695. január 11-én még *notarius civitatis* foglalkozásuként jegyezték be mint keresztapát az anyakönyvbe.⁴⁶ 1695. szeptember 1-jén — *Klingendrath Jakab* városbíró mellett — városi írnokként ír alá szerződést. Az 1695. november 23-ai jegyzőkönyvben városi írnokként, 1703. december 14-ei jegyzőkönyvben tanácstagként (*Rathsverwandte*) szerepel.⁴⁷

4. 1695-től kezdve bővül a tanács feladatköre.

a) Ezestendő szeptember hónapja 1-jén a tanács a Budai Kamarai Adminisztrációval kötött szerződéssel átvette a városban lévő borkimérés (*Weinschank*)

és mészárszék (*Fleischbank*) utáni *fogyasztási és forgalmi adó (accisa) behajtásának* jogát ez alkalommal 3 évi időtartamra, majd ezt követő időre szólóan is. Az említett szerződésben vállalt kötelezettségénél fogva feladata lett a tanácsnak, hogy a kanizsai helyőrség részére az őrhelyekre (*auf die Wachten*) évente 428 font *faggyugyertyát szállítson*.⁴⁸

b) 1697-től kezdve az ez év november 5-én kelt uralkodói oklevéllel adományozott, az előbbieken már említett vásártartási jog folytán jelentkeztek új feladatok. E jog elnyerését, az azzal való rendelkezést a városnak a vásárokon és nyilvános helyeken közzétéve *ki kellett hirdetni*,⁴⁹ és a kötelezettség teljesítése-képpen alkalmas helyen egy oszlopot kellett felállítania, hogy arra a szabad vásártartási jog jelvényét kítűzhessék.⁵⁰ A vásártartási jog elnyerése folytán új feladat lett a *vásári rendészet* gyakorlása, ennek során a vásár zavartalan lefolyá-sának biztosítása.

c) A feladatoknak 1698-ban bekövetkezett bővülése folytán módosult a feladatoknak a tanács tagjai közötti addigi megosztása.⁵¹

Már a tanács 1690. évi megalakulásakor megállapított tanácsi feladatok közé tartozott a húsarak megállapítása,⁵² és az egyik tanácstag lett a hús, bor, kenyér és más kereskedelmi cikkek inspektora.⁵³ 1698. október 24-ei rendelkezés szerint azonban a kenyér, a hús és a sör olcsón és emberséges áron mérése érdekében az *állat- és gabonaárak figyelésére*, s ennek megfelelően a *hús, sör és kenyér súlyuk és minőségük alapján történő értékelésére*, valamint a *súlyuk megvizsgálására két tanácsnokot kellett rendelni*. E fogyasztóvédelmi rendelkezést 1698. december 1-jei instructiojával kiegészítette a *Caraffa-bizottság*: a mértékek alkalmazásánál követett eltérő, az esetek egy részében a vevők hátrányára alkalmazott gyakorlat megszüntetése érdekében a helyes mértékeket és ezek alkalmazását előíró, valamint ellenőrzését elrendelő rendelkezésével. Az ebben foglaltak szerint a tanács feladatává tette, hogy bizonyos biztosokat (*gewisse Commissarios*) jelöljön ki, akiknek az év különböző szakaszában az élelmiszerek árszabásának olcsósága és rendje érdekében intézkedni, valamint a mértékeket és súlyokat vizsgálniok kellett.⁵⁴

d) A tanács tűzrendészeti feladatai 1698-tól változatlanul kiterjedtek az arra való gondoskodásra, hogy a legnagyobb tűzveszélyt magában rejtő fakémények és rőzsefónású agyagkémények súlyos büntetés terhe mellett lebontassanak, és azok helyébe téglából építsenek kéményeket.⁵⁵

e) 1698. évi rendelkezés szerint a tanácsnak intézkednie kellett, hogy a háztulajdonosok minden ház előtt kőből vagy téglából, vagy esetleg fából állandó *gyalogjárót* készítsenek.⁵⁶

f) Új tanácsi feladat lett 1698-tól az elhagyott *özvegyekről és árvákról való gondoskodás és segítségük*. Ide tartozóan feladata lett a tanácsnak az árvák és

kiskorúek halála esetén várható örökségük leltárba vétele, megbízható gyámok és gondnokok kirendelése.⁵⁷

g) 1690-ben a tanácsot megszervező cs. és kir. bizottság, a Tullio-bizottságként említett bizottság vette fel polgárnak azokat a személyeket, akik az akkori bíróválasztásnál jelen voltak. E személyeket és a bizottság Kanizsáról elutazása után az itteni harmincados által polgárnak felvetteket a harmincados által a felvettekről adott értesítés alapján a Városi Tanács bocsátotta a polgári eskü tételére és vonta be őket a polgári kötelezettségek teljesítésébe.⁵⁸ Úgy látszik, hogy a polgárrá felvétel-nek ez a rendje nem maradt maradéktalanul fenn, hanem a Városi Tanács is vett fel polgárokat. Ez következik a Pécssett 1698. december 1-jén kelt instructionnak abból a rendelkezéséből, mely szerint a jövőben a tanács büntetés terhe mellett ne vegyen fel senkit sem polgárnak, és ne bocsásson senkit sem polgár-*eskűre*, amíg a császári provisor előbb meg nem vizsgálta, hogy arra alkalmas-e. Változatlan maradt azonban az a szabály, hogy polgár-*eskűre* a tanács bocsátotta a polgárnak felvett személyt. Megkötötte az instructiot kibocsátó bizottság a tanács kezét a polgárok kötelékéből való elbocsátás és a polgár-*eskű* alóli felmentés tekintetében is, mert a bizottság rendelkezése szerint a tanács ezt is csak a provisor tudtával tehetta.⁵⁹

5. A tanács működését szabályozó új rendelkezés a Pécssett 1698. december 1-jén kelt instructionnak a tanácsülések idejét és helyét előíró rendelkezése. Míg korábban nem volt előírva, hogy a tanács mikor és hol ülésezzen, az új rendelkezés szerint a tanácsnak hetente kétszer-háromszor, mégpedig hétfőn, szerdán és pénteken kell rendes tanácsülést (*ordinaire Rathsession*), s ha szükséges és a városbíró úgy találja helyesnek, akkor más napokon is rendkívüli ülést (*extra ordinarie Rathsession*) tartania, mégpedig minden alkalommal a rendes városi tanácsházban (*in dem gewöhnlichen Stadt-Rathause*),⁶⁰ vagy ha a városbíró gyengélkedő (*unbässlich*) lenne, vagy más jelentős akadály és fontos ok forogna fenn, a bíró lakásán (*in des Richters Behäusung*), mégpedig 9—11, vagy az előforduló ügyeknek és pereknek megfelelően (*nachgestalt deren vorkommenden Sach[en] und Processen*) akár 12 óráig is.⁶¹

6. Új szabályozás lépett hatályba 1698-ban a tisztújítás tekintetében is. Az 1690-ben eljáró cs. és kir. bizottság instructioja úgy rendelkezett, hogy az instructio keletjétől (1690. június 15.) számított egy év után, és éppúgy, a továbbiakban is, a Városi Tanácsnak a tisztségéről a császári Adminisztráció előtt — ez utalás a Budai Kamarai Felügyelőségre, amely, mint már említettük, 1690. július 13-án Budai Kamarai Adminisztráció lett — le kellett mondania és tőle új választás elrendelését kellett kérnie.⁶² Az 1698. évi instructio ezt a rendelkezést

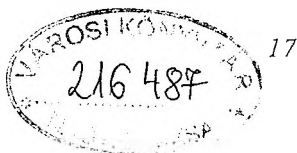
fenntartotta, de annak kiemelésével, hogy különösen a városbíróknak és a pénztárnoknak kell, mégpedig nem a Budai Kamarai Adminisztrációnál, hanem a kanizsai császári provizornál, és pedig ennek lakásán lemondania (*dem alldaigen kais[erlichen] Provisorin in deren Behausung zu resignieren*), s őt kell megkérni, az új tisztújításra. A provisornak a tanácsstagok közül három jelöltet kell kiválasztania és előterjesznie, neki kell összegyűjtenie a szavazatokat és neki kell a választás jóváhagyását kérnie a Budai Kamarai Adminisztrációtól, majd az egész polgárság a rendesen használt városi tanácsházban a kanizsai provisor jelenlétében (kinek a szavazatokat is egybe kell gyűjtenie) bírót és pénztárnokot választ, akiknek a provisoratusnál a választás megerősítését kell kérniök, s ugyanannál, a kamarai házban (*in dem Cameralhause*) az esküt le kell tenniök. A tanácsnak maga által választott tanácsstagokat nem szabad a császári Kamarai Adminisztrációtól kapott írásbeli megerősítés nélkül befogadnia. Hasonlóképpen nem szabad a tanácsstagnak felvetteket és megerősítetteket a Kamarai Adminisztráció írásbeli hozzájárulása nélkül elmozdítania.⁶³

7. A Városi Tanács felettes szerve a tanács 1690. évi megalakításakor az újszerzeményi területekre beállított császári közigazgatás (*in den Acquisten angestellte kais[erliche] Administration*) lett.⁶⁴ Ez, mint már említettük, a bécsi Udvari Kamarának alárendelt Budai Kamarai Felügyelőségből (*Cameral Inspection*) Budai Kamarai Adminisztrációvá (*Ofnerische Cameral Administration*) átalakult szerv volt. Ennek vezetője, *Kurz Ignác* a Városi Tanács kérdéseire Kanizsán 1695. július 4-én adott válasziratában azt is közölte, hogy azért mert a Budai Kamarai Adminisztráció messze esik, ennek helyébe a tanács és az egész polgárság fölé az itteni császári harmincadost, *Paul Wibmert* állítja.⁶⁵

1698. december 1-jével elrendelt szervezeti változás szerint a Városi Tanács közvetlenül alárendelve változatlanul az itteni császári provisornak (aki változatlanul *Wibmer Pál*) van, azután a pécsi császári kamarai kormányzónak⁶⁶, s csak ezt követően a Budai Kamarai Adminisztrációnak.⁶⁷

8. A tanács igazgatási tevékenysége változásának ismertetéséhez kapcsolódóként szólunk a tanácsnak ez időszakban rendszeresített *pecsétjéről*. A török alól felszabadult város első tanácsának a tanácsot kinevező császári és királyi bizottsághoz intézett kérelmeire adott válasziratában a bizottság a régi kiváltságokhoz tartozóként említett városi pecsét (*alte Freyheiten, als Stadt Insigni*) ügyében azt közölte, hogy a pecsétnek semmi nyoma, de lehetőséget látott a bizottság az ez ügybeni intézkedésre.⁶⁸

A szervezeti és feladatbeli változások folytán kialakuló ügyintézésbeli fejlődéshez tartozó írásbeliséggel járó pecsét ügyét a város bizonyára továbbra is éber



kezelte. Ennek tulajdonítható *Kurzna*k a tanács által felvetett ügyekben 1695. július 4-én adott válaszirata, mely szerint *Wird kein Bedenken getragen, sondern bewilliget das Stadt Sigill auf angebrachte Weiss, nämlich mit einen einfachen Adler in dem Schnabel einen Zweig, und mit einen Fuss ein halben Mondschein führend verfertigen zu können*, tehát minden további gondokodás nélkül engedélyeztetik, hogy a városi pecsét az előterjesztett módon, tehát egy egyszerű sassal amely a csőrében egy ágat és egyik lábával egy fél holdat tart, elkészítsék.⁶⁹

III.

A TANÁCS BÍRÓI JOGHATÓSÁGA AZ 1691—1702. ÉVEKBEN

A bírói joghatóság alakulása

A Kanizsai Városi Tanács *bírói joghatóságának* az 1690. június 15-ei szabályozás⁷⁰ szerint történt megállapítása, és ezzel összefüggésben egyfelől a polgári perekben fellebbezés esetén eljáró szervként a Budai Kamarai Felügyelőség kijelölése, másfelől a büntetőperekben hozott ítélet végrehajtása előtt az ítéletnek a Felügyelőség által történő jóváhagyásához kötése a *tanács bírói tevékenységét a magyar jogszolgáltatási szervezeten kívülre helyezte*. Ez a helyzet változatlanul megmaradt a Kamarai Felügyelőségnek Budai Kamarai Adminisztrációvá alakulása után is. Megmaradt az Adminisztrációt vezető *Kurz Ignác* által a kanizsai bírónak és tanácsnak 1695. július 4-én Kanizsán adott válasziratában, és *Wibmer* provisornak és harmincadosnak Szigetről (ma Szigetvár) 1695. július 18-án küldött válasziratban elrendeltek⁷¹ idején, és mint látni fogjuk, az ezt követő szabályozás idején is.

A *Kurz Ignác* válaszirataiba foglalt szabályozás szerint a polgári ügyekben első fokon való ítélkezést a Budai Kamarai Adminisztrációnak való alárendeltséggel a Városi Tanács gyakorolta. Egyidejűleg a Városi Tanács pallosjogot (*ius gladii*) kapott a várkerület (*Burgfriedt*) területére⁷² kiterjedő illetékességgel és azt úgy gyakorolhatta, hogy az előforduló büntetéseket fogságba vethette (*die vorkommende Maleficanten in Verhaft ziehen*), a törvény szerint szokásos kihallgatási forma betartásával vallathatta (*Juxta Articulos mit Formierung der gewöhnlichen interrogatoria examiniren*), és indokolt ítéleteket hozhatott. Az ítéletet azonban csak akkor hajthatta végre, ha azt a Budai Kamarai Adminisztráció a hozzá intézett felterjesztés után jóváhagyta. A Városi Tanács a bíraskodási jog elvesztésének terhe mellett nem volt jogosult semmiféle kínzást alkalmazni.

Kurz Ignác a kanizsai bírónak és tanácsnak küldött válasziratában elrendelte, hogy egy vesztőhelyet a város előtt, mégpedig ott, ahol az a legkényelmesebbnek tartatik (*man am bequembsten zu sein erachtet*), a várban pedig egy pellengért haladéktalanul fel kell állítani.⁷³ Ugyanekkor értesítést adott, hogy mind a várkerületben, mind azon kívül a várparancsnoknak van fenntartva a büntető bírás-

kodás gyakorlása a katonai bíraskodás elé tartozó egyének felett, akik közül a várórséghez számítandó huszárok és gyaloghajdúk is értendők.⁷⁴

1698. december 1-jén a Magyar-, horvát- és szlavonországi új szerzemények megvizsgálására és rendbehozatalára kirendelt császári és királyi bizottság Pécssett kelt instructiojában a Városi Tanács bírói hatáskörét a kiadásakor hatályos szabályozással egyezően állapította meg. Eltérő azonban az instrukciónak a polgári perekben előterjesztésre kerülő fellebbezések elbírálására megállapított hatásköri rendelkezése. E szerint a Városi Tanács polgári perekben hozott ítéletei elleni fellebbezés elbírálása már nem közvetlenül a Budai Kamarai Adminisztráció hatáskörébe tartozik. Az instructio 6. pontja szerint a Városi Tanács ítéletével meg nem elégedőnek módja van a kanizsai császári provizornál, folytatólagosan pedig a császári kincstári kormányzónál Pécssett, majd ez után a Budai Kamarai Adminisztrációnál az ügyet tovább tárgyaltatni és ítéletet onnan várni. E szerint a polgári perekben az eddigi fellebbezési eljárás helyébe három fórum előtt folyó jogorvoslati eljárás lépett.

A büntető ügyekre vonatkozó szabályozás változatlan maradt. Tehát a meg-hozott ítéletet a végrehajtás előtt a Budai Kamarai Adminisztrációhoz fel kell terjeszteni.⁷⁵

Ez a szabályozás volt irányadó a tanácsí jegyzőkönyvi kötet 1703. évi bejegyzései szerinti polgári és büntető peres eljárásokban .

A pallosjog alapján folytatott első büntető peres eljárás

A pallosjog elnyerése folytán módja nyílt Kanizsa Város Tanácsának, hogy halállal büntetendő (főbenjáró) büntetett miatt is eljárjon és ítéletet hozzon. Kurz Ignác említett 1695. július 4-ei válasziratát nem sokkal követően, 1695-ből van az első adatunk arról, hogy a Városi Tanács pallosjoga alapján járt el.

Ez indokoltta teszi, hogy mind az ítélethozatal megelőző, mind az azt követő eljárási cselekményekről tudósító iratokat, mint a Kanizsai Városi Tanács pallosjoga gyakorlása alapján folyt első és várostörténet írásban eddig nem említett per iratait tüzetesen vizsgáljuk és mutassuk be, s ez által feltárjuk miként, s ugyanakkor milyen szabályozás ismereteinek hiányában járt el és hozott ítéletet a tanács.

Az ügyvel kapcsolatos legrégebbi irat az áristomba vetett személy 1695. november 23-ai első kihallgatásáról és vallatásáról. (Verhör und Examen) készült német nyelvű jegyzőkönyv. Ebből tudjuk meg, hogy a Kanizsától egy mérföld (Meil)⁷⁶ távolságra fekvő Polon nevűként bejegyzett faluban⁷⁷ született Katalin nevű 40 éves római katolikus vallású nő⁷⁸ ellen, saját gyermeke megölésének büntette (crimen infanticidii) miatt folyt az eljárás.

A kihallgatási jegyzőkönyv hasábosan készült. A baloldali hasáiban az általánosságban (*in communi*) feltett kérdések és az előre megszerkesztett kérdőpontok (*interrogatoria*), a jobb oldali hasáiban a vizsgálat alá vontnak a válasza (*responsorio*) található. Az általánosságban feltett első 4 kérdés: 1. a vizsgálat alá vont neve, 2. életkora, 3. születési helye, 4. vallása. A további 19 kérdés a cselekmény motívumaira, idejére, elkövetési módjára, esetleges bűntársakra vonatkozik. Ezekből és az ezekre adott válaszokból kitűnően a vizsgálat alá vont nő egy német katonától a nagybőjt első hetében⁷⁹ esett teherbe, mégpedig erőszak útján. Arra a kérdésre, hogy a vizsgálat alá vont miként vitte véghez a gyermek megölését, a nő azt válaszolta, hogy nem tudta, hogy a gyermek élve vagy holtan jött a világra, nagy hideg volt, a gyermeket szalmára fektette, s amikor újból hozzá ment, hogy elhozza, az már merev volt.

A jegyzőkönyv szerint a vizsgálat alá vont a jegyzőkönyvből ki nem tűnő időben másodszor is és harmadszor is ki lett hallgatva, amikor is mindkét alkalommal az eredeti vallomása mellett tartott ki. Erre tekintettel ezt azzal a kéréssel írták meg a Budai Kamarai Adminisztrációnak, hogy közölje, mit kell a vizsgálat alá vonttal kezdeni. Azért, mert jó hosszú ideig (*ein gesaumer Zeit*) válasz nem jött, 1696. január 13-án negyedszer vallatták a nőt, mégpedig azzal a fenyegetéssel, hogy ha kellő időben nem fog beismerő vallomást tenni, akkor minden szigorral (*mit aller schärffe*) fogják arra kényszeríteni. Torturával nem fenyegethették, mert hiszen a tanácsot pallosjoggal felruházó rendelkezés⁸⁰ szerint a tanács torturát nem alkalmazhatott.

A terhelt a szigorral fenyegetést követően vallotta, hogy a gyermek élve jött a világra és beismerte, hogy a gyermek nyakát egy kicsit kitekerte (*habe ihn ein wenig den halss ungeträtet*).

1696. március 28-án ötödik kihallgatásnak vetették alá a terheltet, aki mindent úgy vallott, mint korábban, és ez alkalommal is beismerte, hogy az élve világra jött gyermek nyakát kissé kitekerte.

A bíróság név szerint felsorolt tagjainak azonos állásfoglalása után végítélet (*Endt Vrt[ei]ll*) kihirdetésére került sor. E szerint „Katalin nevű nőszemély, mert szörnyű bűnével Istent, a legfőbb jót megsértette, a keresztény közösséget megbotráncoltatta, V. Károly Császár büntetőtörvénykönyve (*Kayser Carl des Sten Rechtens Halsgerichtsordnung*)⁸¹ alapján jól megérdemelt büntetésként, valamint mások visszatartására és példaként legyen pallossal kivégezve (*seje mit dem Schwerdt von Leben zu dem Todt hingerichtet werden*), azonban ezt a Tekintetes Budai [Kamarai] Adminisztráció által történő megerősítés (*Ratification*) alapján.”

V. Károly császárnak az ítéletben hivatkozott büntetőtörvénykönyve, a Carolina 131. articulusában rendelkezik a gyermekölés bűncselekményéről, azonban

nem határoz meg élesen körülhatárolt tényállást. A 131. articulus nem írja elő sem azt, hogy az áldozat házasságon kívül, sem azt, hogy újszülött legyen. Az előírt büntetés a vízbefojtás (*poena cullei*, a latin *culleus* = bőrszak szóból eredően) volt.

A Carolinát követő évszázadokban a 131. articulus alá vonták valamely kis gyermeknek a házasságban vagy azon kívül élő anyja, vagy az apa (vagy adott esetben a nagyszülők) által történt megölését. Az ún. tisztességmentés motívumának az enyhébb büntetés érdekében való figyelembevételére a 18. századig nem került sor. A halálos ítélet végrehajtási módjának általános enyhülése folytán azonban a vízbefojtást kiszorította a kard általi kivégzés.⁸²

Az általunk vizsgált kanizsai ügyben a terhelt első kihallgatása a városbíró,⁸³ egy tanácsstag⁸⁴ és a városi őrmester (*Stattwachtmeister*)⁸⁵ előtt történt. Nem tűnik ki a jegyzőkönyvi kötetből, kik examináltak másodszor és harmadszor. Az 1696. január 13-ai negyedik examinálás a városbíró, a jegyzőkönyvben *Primus obering-ként*⁸⁶ szereplő személy⁸⁷, három tanácsstag⁸⁸ és a városi őrmester jelenlétében történt. Ötödször a városbíró, a jegyzőkönyvben ez alkalommal is *Primus obering-ként* szereplő, név szerint ugyanez a személy, valamint három tanácsstag,⁸⁹ a városi őrmester, továbbá két fertálmester (*Viertlmaister*)⁹⁰ és öt esküdt polgár (*geschworene Burg[er]*)⁹¹ előtt vonták kérdőre a terheltet és ugyanezek egybehangzó állásfoglalása alapján került sor az ítélethozatalra. A jegyzőkönyv végén olvasható ítélet utáni aláírás szerint azt a bíró és a tanács a polgárok választmányával együtt (*sambt den auszschuss der Burg[er]*) hozta meg.⁹²

Nem tűnik ki a jegyzőkönyvből, hogy az eljárás alá vont hol lakik, hogy mikor született a gyermek, és mikor került áristomba az anyja. E két esemény a rendelkezésre álló adatokból (a teherbeesés idejéből és az első kihallgatás napjából) következtethetően 1695. novemberben — vélhetően második felében — történt. Nem lehet a születés napját keresztelési anyakönyvből sem megállapítani, mert az anya az examinatio során feltett arra a kérdésre, hogy a gyermeket megkereszteltette-e, azt válaszolta, hogy nem.

Nincs adat arról, hogy a tanács mikor és hogyan szerzett tudomást a bűncselekmény elkövetéséről. Nem ismeretes, hogy a kihallgatás kérdőpontjait ki dolgozta ki, hogy a kérdéseket a jelenlevők melyike tette fel, a válaszokat, majd a további jegyzőkönyvet ki írta, és az ítéletet ki szövegezte. Az ítélet szövegezőjének valamelyes jogi ismerete kellett, hogy legyen, mert az ítéletben hivatkozás történik V. Károly császár büntetőtörvénykönyvére (*Halsgerichtsordnung*), és arra, hogy az ítélet végrehajtásához annak a Budai Kamarai Adminisztráció által történő ratifikációja szükséges.

Nincs adat arról, hogy a tanács az ítéletet annak rafifikálása végett mikor terjesztette fel. Az Adminisztráció azonban késlekedett a ratifikálással és annak a

tanáccsal történő közlésével. A tanács 1696. július 9-én különböző ügyekben az Adminisztrációnak küldött felterjesztésében azt kérte, hogy az Adminisztráció a már oly hosszú ideje (*so lang*) áristomban ülő gyermekgyilkos nőre vonatkozó végítéletet (*Entliche Sentenz*) küldje meg, mert azt végre akarja hajtani.⁹³

A Budai Kamarai Adminisztráció 1696. július 24-én visszaküldte a felterjesztett bűnügyi vallomásokot (*Criminal bekantnisse*), mégpedig avégett, hogy a tanács a kérdéseket V. Károly császárnak az ítéletben hivatkozott, de, — mint az Adminisztráció megállapította, — a tanács által kevésbé alkalmazott büntető-törvénykönyve szerint szerkessze meg, és a szükséges intézkedés végett küldje meg. Az Adminisztráció egyben annak érdekében, hogy a tanács a kérdéseket tökéletesebben szerkessze meg, mellékelten egy mintát küldött.⁹⁴

1696. augusztus 21-én a Budai Kamarai Adminisztráció a tanács által végrehajtott examinatio jegyzőkönyvét és az ítéletet — követve a budai és pesti gyermekölési perekben folytatott gyakorlatát (*Bónis*, 1962, 141.) — megküldte Bécsbe az Udvari Kamarának. Felterjesztésében utalt arra, hogy habár gyermekgyilkosság esetében egy esküt tett bába, sebész vagy orvos által végzendő rendes szemle kívánatos (*eine ordentliche beschau von geschwornen Hebame, Churgis oder medicis vorzunehmen gebühret*), s ez a tanács elővigyázatlanúsága folytán elmaradt, de a negyedszer és ötödször történt kihallgatáskor tett vallomásokból következően egyértelmű, hogy az eljárás alá vont a gyermeket megölte. Erre alapítva az Adminisztráció szükségesnek tartotta, hogy az, aki ezt megtette, azt karddal végezzék ki (*dass Sie von Leben zum Todt durchs Schwerd hingerichtet werden solle*).⁹⁵

Az Udvari Kamara szeptember 14-ei válaszirata szerint a megismert tények és a büntető tényállás megkövetelt elemeinek egyezősége, tehát a *corpus delicti* nincs eléggé ismertetve. Válasziratában az Udvari Kamara egyben haladéktalan információt vár arra nézve, hogy hol a megölt gyermek holtteste, eldobták, elrejtették vagy a halálát követően mindjárt vagy ha nem, akkor mennyi idő múlva temették el. Ezért az Adminisztráció 1696. szeptember 25-én arra utasította a tanácsot, hogy haladéktalanul adjon információt a megölt gyermek testének hollétéről.⁹⁶

A tanács egyfelől az Adminisztráció 1696. július 24-ei leirata szerinti, másfelől szeptember 25-ei leirata szerinti rendelkezésének úgy tett eleget, hogy az 1695. november 23-ai első examinatio során feltett kérdésekkel és az azokra adott válaszokkal kezdődő jegyzőkönyvet részbeni szövegmódosításokkal újból elkészítette, s ebbe belefoglalta, hogy a gyermek holtteste szakértői szemléjének megtörténte után azt eltemették. A vizsgálati jegyzőkönyv e második változatának felterjesztésével tett eleget az Adminisztráció az Udvari Kamara 1696. szeptember 14-ei rendelkezésének.⁹⁷

A vizsgálati jegyzőkönyv új változata is az 1695. november 23-ai dátum, mint az első examinatio és kihallgatás napjának megjelölésével kezdődik, amit azoknak a személyeknek a felsorolása követ, akik előtt az examinatio történt.

A jegyzőkönyvnek ebből a változatából tudjuk meg, hogy a gyermek apja az eljárás alá vont nő teherbe esését követő napon a harctérre vonult (*ins felt gangen*). A 19. sorszám alatti arra a kérdésre, hogy a gyermek megölése miként történt, az eljárás alá vont által adott válasz a jegyzőkönyv korábbi változata szerinti 19. sorszámú kérdésre adott választól némileg eltér. A jegyzőkönyv új változatának 19. kérdésére adott válaszból tudjuk meg, hogy a gyermeket a nagy hidegben a kertben levő szalmára fektette, s amikor érte ment, akkor megfagyva találta.

A jegyzőkönyv új változatának a kérdéseket és az azokra adott válaszokat követő része tömörebb szövegezésű, mint az első változaté. Ugyanakkor a vizsgálati eljárást az első változatban olvashatóktól eltérően tartalmazza. Az első változat szerint, mint láttuk, öt alkalommal vallatták a terheltet, a második változat szerint csak háromszor. Az első változat szerint a terhelt nem tudta, hogy a gyermek élve, vagy holtan született, a második változat szerint a vádlott amellet tartott ki, hogy a gyermek holtan jött a világra. Az ezt követően olvashatók szerintiék az eredeti jegyzőkönyvtől eltérően azt tartalmazzák, hogy azért, mert a gyermeket a születése után öt nappal egy rongyba göngyölten, kihelyezve találták, és egy kirendelt bába a városbíró, egy tanácsstag,⁹⁸ egy fertálmester (*Viertelmeister*),⁹⁹ és a városi írnok (*Stadtschreiber*)¹⁰⁰ jelenlétében megtekintette. Ekkor egyértelműen látható volt — olvasható a jegyzőkönyv második változatában —, hogy a gyermek feje ki volt fordítva, pusztán a bőrön lógott, minden irányba elfordítható volt, és amikor a szakértői megtekintés után az anya kezébe adták, vérezni kezdett. A jegyzőkönyv szerint ez egyértelmű bizonyítéka volt annak, hogy az anya a gyermekét megölte. A szakértői szemlét követően a gyermeket illő helyen (*an gehörigen orth*), — de, hogy ez hol volt, arról nincs adat — eltemették.

A szakértői szemlét követően az anyát megfenyegették azzal, hogy ha kellő időben nem fog beismerni, akkor minden szigorral erre fogják kényszeríteni, minek folytán úgy vallott, hogy a gyermek élve született és beismerte, hogy kitekerte a gyermek nyakát. A jegyzőkönyv második változata szerint e beismerés folytán hozták meg a külön íven, de 1696. március 23-ai kelettel írt és az annak elején felsoroltak jelenlétében kihirdetett ítéletet. A jelenlevőként felsoroltak csak részben voltak azonosak a jegyzőkönyv első változata szerint az ítéletet hozókkal. Hiányzik az egyik tanácsstag¹⁰¹ és az egyik polgár.¹⁰² A bába által végzett szakértői szemlénél jelen voltak jegyzőkönyvi felsorolásánál fertálmesterként említett¹⁰³ az ítélethírdetéskor jelen voltak között megint városi őrmesterként szerepel.¹⁰⁴

Az Udvari Kamara említett 1696. szeptember 14-ei leirata szerint adandó tájékoztatásnak a Budai Kamarai Adminisztráció által történt megadása után az Udvari Kamara meghozta és az Adminisztrációval közölte ítéletét. Az Adminisztráció 1696. december 8-án az ítéletről annak mellékelésével azzal értesítette a Városi Tanácsot, hogy a letartóztatásban levő Katalin nevű nőszemély (*in Verhaft ligende Weibs Persohn Catharina*) jól megérdemelt halálbüntetését az Udvari Kamara rendkívüli büntetésre (*in poenam extraordinariam*), mégpedig egész mértékben történő megkorbácsolás büntetésre és a kanizsai kerületből (*Canisianischer District*)¹⁰³ való száműzetésre (*daß..... sie mit einem ganzen Schilling*¹⁰⁶ *bestraft Vnd dess Canisianischen Districts Verwiesen werden solle*) enyhítette a hosszú időn át keményen kiállott áristom figyelembe vételével, egyben elrendelte az ítélet halasztás nélküli végrehajtását.¹⁰⁷

A Budai Kamarai Adminisztráció még előző nap, december 7-én megküldte a Városi Tanácsnak szóló leirat másolatát *Paul Wibmer* kanizsai harmincadosnak és provisornak azzal, hogy az ítélet végrehajtásához szükséges városi tanácsi gyors intézkedést segítse, és hogy az Udvari Kamara rendelkezésének végrehajtásához magát tartani tudja.¹⁰⁸

Az ítélet mikor és miként történt végrehajtásáról adat nem áll rendelkezésre.

A Budai Kamarai Adminisztráció az ítéletet a Városi Tanácsnak megküldő és ismertető levelében arra utalva, hogy ez a büntetőper azért húzódott el oly soká, mert a tanács az examinátoról kétszer is alkalmatlan jegyzőkönyvet küldött meg, a jövőbeni gyorsabb ügyintézés érdekében megintette a kanizsai Városi Tanácsot, egyben utasította, hogy a jövőbeni examinációk és az ítéletek megszervezése jobbnak értékelhetése érdekében a *Peinliche Halsgerichtsordnung*-ot kesedelem nélkül szerezze be.¹⁰⁹

Ugyanezt rendelte el az Adminisztráció egy másik büntetőügyben, melyben az V. Károly idejéből való büntetőtörvénykönyvnek (*Peinliche Hals Gerichts Ordnung Caroli V.*) Bécsből azonnal történő meghozatására adott utasítást.¹¹⁰

A Katalin néven ismert nő által elkövetett gyermekgyilkosság miatt indult büntetőperben a bírói joghatósággal rendelkező tanács nevében a városbíró társakkal együtt járt el és társakkal együtt ítélezett. A bírótársak (*cojudices*) azonban nem csak tanácsstagok voltak. Mint láttuk a kihallgatásban az első alkalommal a városbíró mellett egy tanácsstag és a városi őrmester (a második és a harmadik kihallgatásnál kik, arról nincs adat), a negyedik kihallgatás alkalmával a városbíró mellett 3 tanácsstag és a városi őrmester, a szakértői szemlén a kirendelt bába mellett a városbíró mellett egy tanácsstag, egy fertálmester és a városi írnok, az ötödik kihallgatásnál a városbíró mellett 3 tanácsstag, a városi őrmester, 2 fertálmester, és 5 esküdt polgár volt jelen. S az utóbb említett 12 személy által hozott ítélet aláírása szerint azt a bíró a tanács és a polgárok választmányával együtt hozta.

Nem találkozunk a per irataiban a jogszolgáltatás terén fontos szerepet játszó szindikussal.

A perbeli eljárás az inquisitorius rendszer elveinek követésével és V. Károly császár büntetőkönyve — igaz, hogy hiányos — alkalmazásával folyt. A hozott ítéletben e törvényre történik hivatkozás és a Budai Kamarai Adminisztráció ennek előírásai pontosabb követésére hívta fel a tanácsot, és mind e perben eljáróként, mind az említett másik büntetőperben tett intézkedésével úgy rendelkezett, hogy azt be kell szerezni.

Mindezek folytán azt kell megállapítanunk, hogy a 17. század végén Kanizsán a *Peinliche Halsgerichtsordnung Caroli V.* volt az irányadó, a kötelező büntető anyagi jogi és büntető eljárásjogi tételes jogi szabályozás. Ez azt jelenti, hogy Kanizsán, az Udvari Kamarának nem csak pénzügyi és közigazgatási, hanem igazságügyi főhatósága alá is tartozott újszerzeményi területen a német büntetőjog érvényesült, ami a német birodalmi jog behatolásának egyik jelensége volt.

Vesztőhely és pellengér felállítása

Kurz Ignác, a Budai Kamarai Adminisztráció vezetője által 1695. július 4-én adott azt a rendelkezést, mely szerint a város előtt egy vestőhelyet, a várbán pedig egy pellengért kell haladéktalanul felállítani.¹¹¹ A Városi Tanács késlekedve hajtott végre. A vestőhelyet csak 1697 júliusában állították fel. A tanács 1697. október 12-én kénytelen volt jelenteni a Budai Kamarai Adminisztrációnak, hogy Savoya bécsi nagykövetének, *Pri őrgrofának* miklóshegyi alkalmazottja a vestőhelyet leromboltatta.¹¹² A kanizsai városbírónak 1698. január 3-án kelt jelentéséből tudjuk, hogy a vestőhelyet újból felállították.¹¹³

A lerombolással elkövetett hatalmaskodás miatt tett intézkedéseket, az ezek nyomán létrejött iratváltásokat, s ezek alapján a lerombolás okaként megjelölt birtokvitát és annak következményeit, valamint a felállítani rendelt pellengér ügyének — kellő forrásadatok hiánya miatt csak vélhető — alakulását egy korábbi tanulmányban ismertettem, miért is mindettől itt, ismétlés elkerülése érdekében eltekintek.¹¹⁴

* * *

A Magyar-, horvát-, és szlavónországi új szerzemények vizsgálatára és berendezésére kiküldött bizottság, az ún. Caraffa-bizottság 1698. október 24-i válasziratában nem csak a vestőhely miatti vitával kapcsolatos tájékoztatást adott a Városi Tanácsnak, hanem arról is tájékoztatta, hogy a tanácsnak a *Kurz Ignác*

által 1698. július 18-án adott válaszirat szerinti polgári és büntető bírászkodás joga változatlan marad.¹¹⁵

A bizottság által adott ez a tájékoztatás a bizottság 5 hét múlva, mégpedig Pécsen, 1698. december 1-jén kelt, már említett instructioja¹¹⁶ folytán részben meghaladóttá vált — a *lex posterior derogat priori* jogelvnél fogva.

IV.

KANIZSA 1703-BAN

A vár lerombolásának következményei

Kanizsa életében a tanácsí jegyzőkönyv 1703. évi első bejegyzését megelőző évben, 1702-ben nagy kihatású változás következett be. Ez a vár lerombolása volt. Az Udvari Kamarának 1702. február 7-én a Budai Kamarai Adminisztrációhoz intézett leírata szerint a császár a Haditanács előterjesztése alapján „bizonyos fontos politikai és katonai okokból” (*aus gewissen Erhöblichen Politischen, Vnd Militärischen Ursachen*) elrendelte, hogy több Magyar Királyságbeli várat és helyet, köztük Kanizsát teljesen meg kell semmisíteni (*demolieren*). A lerombolt helyek katonaságának a lebontás elvégzése után el kellett vonulnia. A Kanizsára vonatkozó rendelkezés szerint minden külső és belső erődművet, gátat, bástyát és tornyot le kellett bontani vagy fel kellett robbantani és az ebből származó törmelékkel az árkokat fel kellett tölteni. A rendelkezésben az olvasható, hogy jó lenne, ha az erődmű lebontása után a lakók a mocsár egyik vagy másik oldalára áttelpülnének és a sziget, amelyen az erődítés állott, teljesen lakatlanná és használhatatlanná válna. Kiváncsok az volt, hogy amint az időjárás megengedi, február vége előtt megkezdjék a munkát, hogy azt sürgősen be lehessen fejezni.¹¹⁷

1702. szeptember 1-jén a Városi Tanács a Budai Kamarai Adminisztrációhoz intézett felterjesztésében *mostaniként* említi a földig lerombolást (*dermahlige Rasierung*), s jelenti, hogy az a városnak és polgárságnak jelentős károkat okozott, és hogy amiatt megszűnt templom, városháza és nagy értékek helyett újakat kell építeniök.¹¹⁸ A tanácsnak a Budai Kamarai Adminisztrációhoz 1703. május 23-án érkezett kelet nélküli felterjesztésében a tanács Kanizsát *már* földig lerombolt városként (*nunmehr rasierte Stadt*) említi, mely nemcsak minden házat és templomát veszttette el, hanem kerteket, réteket és megművelt földeket is, és lábas jószágok pusztultak el.¹¹⁹

A városban az itteni ingatlanoknak Kanizsa felszabadítása utáni kezdeti időben készített leltára szerint 180 ingatlan volt, s ezek közül 169-en állott ház.¹²⁰ A vár lerombolásának megkezdésekor még hányban, és hányan laktak, akiknek a mocsár egyik vagy másik oldalára áttelepülése volt a kiváncsok, arról nincs adat. Éppúgy nincs arról sem, hogy miként és közvetlenül hova történt a lerombolás előtti áttelepülés, vagy áttelepítés. 1702. július 17-én a Budai Kamarai

Adminisztráció által a város polgárságának panasza alapján hozott határozat bizonyára már azoknak az ingatlanoknak a kiosztására és birtokleveleik átadására *Wibmer* harmincadosnak adott rendelkezés¹²¹, amelyeket a polgároknak a lerombolás következtében elszenvedett veszteségeik ellensúlyozására kellett kapniuk. A rendelkezés azt is tartalmazza, hogy a rendelkezés alapján kiosztásra kerülő ingatlanok birtokleveleit a szokásos telekkönyvi díj ellenében kell kiadni.¹²²

A tanácsnak a Budai Kamarai Adminisztrációhoz 1703. május 23-án érkezett, már említett felterjesztése megtételét rövidebb idővel követően, 1703. május 30-án volt tanácsulésról készült, 1703. évi első jegyzőkönyvi bejegyzésben nincs, de az azt követőkben sincs semilyen említés a várost ért jelentős változásról, a vár lerombolásáról és ennek következményeiről, így a városgazdálkodást vagy a lakosságot ért hátrányokról.

A Budai Kamarai Adminisztrációhoz 1703. május 23-án érkezett, előbb említett felterjesztésében a tanács arra utal, hogy a várlerombolás folytán a városgazdálkodásban bekövetkezett hátrányok növekedése miatt egy más, és jobb gazdálkodás megkezdése érdekében (*eine andere Vndt bessere Württschaft anzufangen*) új bíró és tanács választására került sor és ezzel a polgárság le lett csillapítva (*dadurch die burgerschaft gestillet wordte*). A felterjesztésből következik, hogy az azt megtevő bíró és tanács a hivatali elődjeiket mulasztást elkövetetteknek tartja, ilyenként kezeli.¹²³ Abban az esetben, ha a jegyzőkönyvi kötet 1703. május 30-ai szűkszavú bejegyzése szerinti tanácsulés egyetlen tárgya *Friemb Keresztély Ferenc* volt városi pénztárnoknak a bejegyzésből ki nem tűnő indítékú examiníciója és kérdőre vonása (*ist examinirt undt befragt wordten*) a városgazdálkodást a várlerombolás folytán ért károkkal összefüggésben történt, akkor ennek az exominációnak és kérdőre vonásnak a megtörténte révén lett a várlerombolás tanácsulés és tanácsai jegyzőkönyvi bejegyzés tárgya.

Gračich Jakab báró lesz Kanizsa földesura

A város életében további változás következett be, mégpedig mint már említettük, 1703-ban Kanizsa megszűnt kincstári tulajdonban lenni és világi földesúri mezőváros lett. Még 1700-ban, július 30-án *brenizai, glinbisky és jeseroi báró Gračich Jakab* legfelsőbb rendelkezés alapján arról kapott értesítést, hogy az őt megillető, és Szeged és Zenta között fekvő Martonos nevű kuriális falu (*Curia Martonos*)¹²⁴ helyett, mert e miatt egyes megfontolások vannak (*Weilen destowegen Einige bedenken seindt*), a császár engedélyével az újszerzeményi területen ugyanabban a kerületben (*District*) lévő, vagy az általa megjelölésre

kerülő, egyenértékű más helységet jelölnek ki neki.¹²⁵ 1703-ban — a hátirati intézkedés keletjéből következően március 12-e előtt — az uralkodóhoz intézett, kelet nélküli folyamodványában báró Gračich a kincstári Kanizsa helységet (*den Fischalischen Orth Canisa*) kérte az örökösökre, az engedményesekre vagy hagyományosokra is kiterjedő örökjogon (*Jure perennali ad Haeredes, Cessionarios aut Legatorios*) átruházni, majd a kellő összeírást és értékelést elkészíttetni, egyben kötelezettséget vállalt a Martonos és Kanizsa közötti értékkülönbözöt három héten belüli megfizetésére. A március 12-ei keletű hátirati intézkedés szerint a Budai Kamarai Adminisztráció utasítást kapott a folyamodványban említett birtokok összeírására, értékelésére és ezeknek, valamint az ügybeni esetleges közölni valóinak felterjesztésére.¹²⁶

Az Udvari Kamara 1703. május 23-án kelt leiratával értesítette a Budai Kamarai Adminisztrációt, hogy a dolgok állásának megfontolása után elhatározottat, hogy Gračich bárónak Kanizsa mezőváros (*der Marckht Canischa*) átengedték, és neki birtokba adassék, ezt követően pedig megbecsültessek. Ezért utasítja a Budai Kamarai Adminisztrációt, hogy Kanizsát Gračich bárónak ténylegesen adja át, majd a becslést hajtsa végre, s ennek eredményét az Udvari Kamarának késedelem nélkül küldje meg.¹²⁷ 1703. június 23-án arra kap utasítást az Adminisztráció, hogy az általa 15 000 forintra becsült Kanizsa helységet (*den Orth Canisa*) 12 500 forintért *Jure Perennali*, tehát örökjogon engedje át és ezt a kanizsai polgárokkal és lakosokkal tudassa.¹²⁸

Az átadás 1703-ban meg is történt, amint ez következik a kanizsai csizmadiák 1699-ben létrejött, a Budai Kamarai Adminisztráció által 1701-ben érvényesített és hatályba léptetett (*ratificiert*), Zala és Somogy vármegye Generalis Congregatioja által ugyanez évben kihirdetett céhszabályzatából¹²⁹, valamint a kanizsai ácsoknak, kőműveseknek és kőfaragóknak a Városi Tanács által alkotott és 1701-ben a Budai Kamarai Adminisztráció által érvényesített és hatályba léptetett, majd ugyanez évben Zala és Somogy vármegye sedriáján kihirdetett céhszabályzatából,¹³⁰ melyeket 1703. december havában báró Gračich Jakab saját kezűleg aláírt oly záradékkal látott el,¹³¹ mely szerint a szabályzatot, illetve annak articulusait a maga részéről is jóváhagyja és megerősíti (*a me quoque approbatur et confirmatur*), illetve elfogadja és megerősíti (*per me quoque acceptantur et confirmantur*). Tette ezt, mint Kanizsa 1703-ban lett földesura.¹³²

Kanizsa területe és lakossága 1703-ban

Kanizsa Város Tanácsa 1703. évi igazgatási és bírói tevékenységének vizsgálata előtt célszerű feltárni, hogy az időben milyen volt a város, melyet a tanács

igazgatott, és milyen volt a lakosság, melynek jogvitáiban és bűncselekményeiben ítélkezett. Abban a kedvező helyzetben vagyunk, hogy ezt egy ez esztendőben, mégpedig a tanács jegyzőkönyvi kötete szerinti első 1703. évi bejegyzését néhány nappal megelőzően lezárt összeírás adatai alapján tehetjük. *Paul Wibmer* provisor és harmincados által és ennek folytán német nyelven 1703. április 25-én készített összeírás alapján kellett az Udvari Kamara 1703. május 12-ei rendelkezésére az Alsó-ausztriai Számvevőségnek a Budai Kamarai Adminisztracio által rendelkezésre bocsátott minta szerint elkészítenie Kanizsának, mint újszerzeményi területnek az értékbecslését, és azt az Udvari Kamarának benyújtania.¹³³

Az összeírás adatait számunkra részben kiegészítik az ugyancsak *Wibmer* által nem sokkal korábban, 1700. december 31-én készített összeírásban¹³⁴ foglalt egyes adatok.

Kanizsa fekvésének, földrajzi helyzetének az 1703. évi összeírásban olvasható ismertetése szerint a város Zala és Somogy vármegye területén, a Kanizsának nevezett folyócska mentén, ott, ahol az egy széles mocsárrá alakul, két részre, vagy külvárosra megosztva (*in 2 theyl, oder Vorstatt getheylt*) fekszik, és a Bécs felé eső oldal Zala vármegyéhez, az Eszék felé eső Somogy vármegyéhez tartozik, a város dél felől 2 mérföldnyire a Murától, észak felől pedig 2 mérföldnyire a Balatontól fekszik. Az 1700. évi összeírásban a Kanizsa folyócska egy, még mint a váron át folyó, másrészt mint a választó határt (*Granitz*¹³⁵ *Scheydung*) képező szerepel. A városnak mind a Murától, mind a Balatontól egyaránt 2 mérföld távolságra fekvésüként említésével az összeíró hibát követett el, mert hiszen Kanizsa és a Mura közötti távolság kisebb, mint Kanizsa és a Balaton Kanizsához legközelebb eső partja közötti távolság. Az összeíró a város területét hosszában és széltében egyaránt egy jó óra járásnyinak (*eine Stund lang*)¹³⁶ írta.

Az 1700. évi összeírásban Kanizsa fekvésének ismertetésénél azt is olvashatjuk, hogy melyek voltak a szomszédos helységek. Mint látni fogjuk ezek egy része ma is önálló helységgként van meg, másik részét egy vele szomszédos helységhez csatolták, de vannak köztük olyanok is, amelyeknek már akkor is legfeljebb maradványai voltak, majd ezek is eltűntek.

Az utóbbiaknak is Kanizsával szomszédos helységgként említése azt jelenti, hogy e helységek az összeírásakor a kanizsaiak tudatában emlékként még élnek.

Az összeíró a szomszédos helységek sorolását Palinnal¹³⁷ kezdve, azokat az óra mutatójának járását követve sorolja fel. E szerint Recs (= Récse)¹³⁸, Falkos (=Fakos)¹³⁹, Kerekesháza¹⁴⁰, Bottszentgyörgyvár¹⁴¹, Szent Miklós¹⁴², Bajcsa¹⁴³, Szepetnek¹⁴⁴, Sormás¹⁴⁵, Almaszeg¹⁴⁶, Homokkomár¹⁴⁷ és Sigard¹⁴⁸ voltak a szomszédos helységek.

A város területének mezőgazdasági megoszlása szerint 1703-ban 2300 hold jó szántója. 350 napszám rétje¹⁴⁹ volt. Nem volt viszont szőlő-és-olyan-helye

sem, ahol azt telepíthetett volna. Ezzel szemben mindkét oldalon szép gyümölcsösei voltak, erdeje azonban kevés vagy inkább semmi, mert mind nagyrészt ki volt vágva és csak állattartásra szolgált. Az 1700. évi összeírás szerint a szántó kevesebb, csak 2000 hold volt, ugyanakkor több, 500 napszám volt a rét. Ez azt engedte következtetni, hogy hacsak nem volt téves a felmérés (vagy becslés?), akkor a két összeírás közötti 2 és 1/4 év alatt 150 napszám rét szántó művelés alá került.

A város területén 5 malom volt, de ezek nem jelentősek. Nem volt egyetlen tó sem, a mocsárban pedig kevés volt a hal.

Kanizsa közjogi jogállását illetően az összeíró a várost királyi városnak mondja (*Der orth ist ein König[liche] Statt*), amelynek már van valamelyes jogosítványa, mint a pallosjog és a vásárjog. A város kizárólagosan kincstári (*Fiscalisch*), mert, mint ahogy az összeírásba írták, az uralkodón kívül egyéb földesura nincs. A városban harmincad-hivatalon kívül volt császári vámhivatal (*Kay[serliche] Mauth*) is.

A bormérés és a mészárszék a polgárság jogosítványa, mert ezeken kívül kevés vagy semmilyen kereskedés vagy kézművesség sem megy (*Wenig, oder gar kein gewerb alhier gehet*¹⁵⁰). Meg kell azonban jegyeznünk, hogy 1698-ban késkészítő és kovács céh, ugyanebben az évben szabó céh, 1699-ben csizmadia céh, 1700-ban varga, és 1701-ben ács-, kőműves és kőfaragó céh, valamint bográr céh alakult Kanizsán és kapott céhszabályzatot.¹⁵¹

A császár javára teljesített szolgáltatások az igen magas porciók¹⁵² voltak, és a fogyasztási és forgalmi adó (*Accis*).

A lakosság az 1703. évi összeírás szerint különböző nemzetiségű, így német, magyar és horvát volt. Az 1700. évi összeírás szerint szerb nemzetiségűek is éltek a városban. 1703-ban a lakosok legtöbbször katolikus, és az volt 1700-ban is.

1703-ban nem volt Kanizsán egyetlen armalista (címeres nemes) vagy libertinus (szabados) sem. A parancsnok és a katonák juttatásként sok ingatlant használnak, és kereső foglalkozást (*gewerb*) űznek.

Anyagilag hogyan oszlott meg a lakosság, azt, miként az összeíró írta, tulajdonképpen nem lehet tudni. Az összeíráshoz mellékelte, és valamennyi lakosról (*sambt[liche] Ihnwohner*) készítettnak jelzett jegyzék az összeíró szerint arról tanuskodik, hogy azok többnyire földhöz ragadt emberek (*bluth arme leüth*), akiket porcióval nagyon megterhelnek.

Az összeíráshoz mellékelte egyik névszerinti jegyzék a háztulajdonosok (*Hauswürthe*), ezek állatállománya, ekéje, bevetett földje, és szőlőtökéje mennyiségét mutatja ki, a másik névszerinti jegyzék a polgári lakosok (*Bürgerliche Einwohner*) ugyanezen adatait tartalmazza. Sem a háztulajdonosok, sem a polgári lakosok neve nem az abc rendjében követi egymást a jegyzékben. Az tételezhető

fel, hogy a háztulajdonosokat házaik fekvésének sorrendjében, illetve a polgári lakosokat a lakásaik helyének sorrendjében vették számba, írták össze és foglalták jegyzékbe.

A két jegyzékben összeírtak adatait összesítő kimutatás szerint 1703. április 25-én Kanizsán volt 159 háztulajdonos, és 44 polgári lakos.

E két társadalmi rétegnek együttesen volt

291 és 3/4 hold bevetett földje,	262 tehene,
49 ekeszarva (<i>Sterz</i>),	114 disznaja,
86 lova,	50 juha, és
287 ökre,	43 szőlőtőkéje.

A 159 háztulajdonos közül 3 huszárként hadbavonult, 6 pedig özvegyasszony volt. A polgári lakosok közül hadbavonult huszárként szerepel a jegyzékben 1, özvegyasszony pedig 3 volt.

A háztulajdonosok egyike, *Johann Sterzing* vélhetően azonos a városi ingatlanoknak a felszabadulás utáni kezdeti időben készült leltárában 53. sz. a. szereplő ház tulajdonosával, *Sterzing* századossal, vagy 57. sz. a. szereplő ház tulajdonosával, *Sterzing* örmesterrel. A házleltár szerint e két háztulajdonos cigány volt.¹³³ Az vélelmezhető, hogy *Wibmer* harmincados a várból elköltözni kényszerültek részére történt házhely juttatáskor, majd ez után a Tanács, figyelmen kívül hagyta a *Caraffa-bizottság* 1698. december 1-jei instructiojának azt a rendelkezését, mely szerint az instructioiban felsorolt hitetleneket (*Unglaubige*), mint amilyenek a cigányok (*als da seind die Zigainer*), a városból és a városhoz tartozó elővárosból el kell távolítani, és semmiképpen sem lehet megtúrni (*gleich abschaffen und auf keine Weis mehr gedulden*)¹³⁴, tehát ezt a rendelkezést figyelmen kívül hagyta.

Figyelemre érdemes, hogy a jegyzékekben szereplők egyik részének nevét a magyar névhasználatnak és magyar névírásnak megfelelően, tehát a keresztnévnek a családi nevet követő elhelyezésével, másik részének a nevét a német névhasználatnak és írásmódnak megfelelően, tehát a keresztnévet a családi név elé írva találjuk. A 159 háztulajdonos közül 97 magyar családi nevűnek (61%) a családi neve után szerepel a keresztnéve, 41 német családi nevűnek (25%) pedig a családi neve előtt. A 44 polgári lakos közül a 27 magyar családi nevűnek (65%) a neve a magyaros névírás szerinti, és 12 német családi nevűnek (27%) pedig a családi neve előtt olvasható a keresztnéve. Ebből az a következtetés vonható le, hogy az összeírásakor nevüket magyarosan közlők magyar nemzetiségűek voltak, akiknek a nevében pedig a családi név a keresztnév mögött olvasható, azok német nemzetiségűek voltak. Azonban az utóbbiak között is találunk *Janos Baky*-t *János Horváth*-ot, *Paul Kovats*-ot. A szláv nevűek (14% ill. 8%) keresztnéve az összeírásokban általában a családi név után szerepel, pl. *Zadrabit*

Jura, de van köztük *Nicolai Vertics* is, tehát olyan, akinek keresztnéve a család-név előtt olvasható.

A két névjegyzéket összevetve a Városi Tanácsnak a következő fejezetben felsorolt tagjaival, azt látjuk, hogy a bíró és 13 tanácsstag közül a két névjegyzék egyikében sem találjuk *Winkhler Márton* bírót és *Franciszkovitz (Francschovitz) György*, *Kissl János*, *Seydenspinner János*, *Szabó Jurg* tanácsstagokat, kik közül *Seydenspinner János* tagja volt már az 1700. évi tanácsnak.

V.

A TANÁCS TAGJAI, ÜLÉSEI
ÉS AZ ÜLÉSEK JEGYZŐKÖNYVEZÉSE 1703-BAN

Kanizsa Tanácsának élén az 1703. évben állott bíró kilétét és a tanács személyi összetételét az egyes tanácsülésekről a jegyzőkönyvi kötetbe írt bejegyzések szerint jelenlevőkként felsoroltak számbavételével van mód megismernünk. Olyan tanácsülésről ugyanis, amelyen az 1703. évre bírót és tanácstagokat választottak, és arról, hogy kik voltak a megválasztottak, bejegyzés nem került a jegyzőkönyvi kötetbe.

A jegyzőkönyvi kötet 1703. évi bejegyzései szerint

városbíró volt: *Winkhler Márton*,

tanácsstagok voltak (a könnyebb áttekintés végett vezetéknevük kezdőbetűjének abc-sorrendjében, és zárójelk között közölve a névírasi változatokat):

Bernhardt (Pernhardt) János,

Clesz (Klesz) Kristóf,

Franciszkovitz (Francschovitz) György,

Harbath János,

Kissl János,

Landschack János,

Obelau Jakab,

Pollay György,

*Seydenspinner János*¹⁵⁵,

Stainer (Stayner) Tamás,

Summer Kristóf,

Wurmsamb Márton.

Közülük egyik sem volt 1690-ben tagja a tanácsnak. Mikor választották meg őket, az éppen az 1691. január 1.—1703. május 30. közötti időszak tanácsüléseit megőrkítő bejegyzéseknek a jegyzőkönyvi kötetből hiányzása miatt, nem állapítható meg. A tanácsnak a Budai Kamarai Adminisztrációhoz 1703. május 23-án érkezett, — fentebb már említett — kelet nélküli felterjesztéséből az következtethető, hogy valamivel a vár lerombolása után, tehát vélhetően 1703 első hónapjai valamelyikében került sor új bíró és tanács választására.

Az új tanács a jegyzőkönyvi kötet bejegyzései szerint a következő 10 napon tartott ülést:

1703. május 30., szerda	· szeptember 22., szombat
június 2., szombat	október 5., péntek ¹⁵⁶
június 5., kedd	december 1., szombat
július 21., szombat,	december 7., péntek
augusztus 3., péntek,	december 24., hétfő ¹⁵⁷

Ezek szerint vagy a tanács nem tartotta be a Pécsett 1698. december 1-jén kelt instructionak azt a rendelkezését, hogy hetente kétszer- háromszor kell rendes ülést tartani,¹⁵⁸ vagy, ha betartotta, akkor a fenti felsorolás szerinti üléseken kívüli ülésekről nem került jegyzőkönyv a kötetbe.

A 10 különböző napon történt bejegyzések közül 5-nek, a
 június 2-inak, október 5-inek és
 június 5-inek, december 7-inek
 szeptember 22-inek,

a szövegéből az állapítható meg, hogy azok a teljes tanács ülésein (*bey versamb-leten ganzen Rath, in pleno senatu, pleno senatu*) készült jegyzőkönyvek.¹⁵⁹ A többi 5 tanácsülés a városbíró és csak a nevével megjelölt, esetenként különböző (1—10) számú úr (*H[err]*)¹⁶⁰ jelenlétében (*in praesentia*) történekről tudósítanak.¹⁶¹ Az 1703. december 24-ei bejegyzés szerint a városbírón kívül jelen volt egyetlen személy neve előtt a *H* rövidítés, neve után pedig az olvasható, hogy tanácsstag (*Ratsverwandte*).¹⁶² Az ezt megelőző bejegyzések szerint a városbírón kívül jelen volt személyek is, vélelmezhetően mind tanácsstagok voltak.

Az 1703. évi jegyzőkönyvi bejegyzések egyikében sem olvasható, hogy a bejegyzés szerinti tanácsülésen jelen lett volna a Külső Tanács, vagy annak valamely tagja.

Egyetlen bejegyzés sem szól arról, hogy a bejegyzés szerinti ülésen szindikus is volt jelen.

Azok a bejegyzések, amelyek csak a városbíró és a név szerint megjelölt további személyek jelenlétében történeket örökítették meg, azzal kezdődnek, hogy a megörökített események *Im Gerichtshaus*, tehát a törvényszékben történeket.¹⁶³ Kivétel a december 1-jei bejegyzés¹⁶⁴ szerinti egyezség, amely csak a városbíró és a név szerint megjelölt személyek jelenlétében jött létre, de az nem szerepel, hogy *im Gerichtshaus*. A teljes tanácsülésekről készült bejegyzések egyike sem szól arról, hogy az ülés hol volt. Az eltérésekből az látszik következtethetőnek, hogy az 5 teljes tanácsülés és az 5 részleges tanácsülés nem azonos helyen, nem azonos épületben volt. Hogy hol ülésezett a teljes tanács, az kérdéses. Melyik épület volt az, amelyet a részleges tanácsülések jegyzőkönyvezetője *Gerichtshaus*-ként, törvényszéként említ, hogy az hol állott, az ismeretlen. A jegyzőkönyvi kötet bejegyzései közötti abból az eltérésekből, miszerint azok a teljes tanácsülések helyét nem tartalmazzák, a részleges tanácsülések helyeként pedig a *Gerichtshaus*-

haus-t jelölik meg, az következtethető, hogy a teljes tanácsüléseket egy másik épületben tartották, amelyeknek a korszakunk német nyelve szerinti neve *Rathaus* (= tanácssháza).¹⁶⁵ Azonban az is lehet, hogy a részleges tanácsülések helyeként szereplő *Gerichtshaus* megjelöléssel a bejegyzés írója a tanácsházat, a városházat jelölte, mert a *Gerichtshaus* szónak szinonimája volt a *Rathaus* szó.¹⁶⁶

Arról, hogy hol állott 1703-ban a kanizsai tanácssháza, arról adataink nincsenek. Ha az 1703. évi városháza (:amelyet lehet, hogy *Gerichtshaus*-nak (is) neveztek:) azonos az 1780-as évek valamelyikében leégett városházával,¹⁶⁷ tehát ha az 1780-as években leégett városháza már 1703-ban is állt, akkor ez a Fő ut és a Kaproncai utca (ma Ady Endre utca) sarkán állott Strém-házzal (1822-től Pichler-házzal)¹⁶⁸ kelet felé szomszédos, az 1864. évi kataszteri térképen¹⁶⁹ 469. számmal és *Stadt-haus* rájegyzéssel jelölt telken állott. E telek területe a mai Fő út 2. sz., és földszintjén a Kanizsa Áruházat magába foglaló lakóház telkének kelet felé eső része.

Nem tudható, hogy ki, illetve milyen tisztséget viselő volt az, aki az 1703. évi bejegyzéseket a jegyzőkönyvi kötetbe beírta. Az kítűnik a bejegyzésekből, hogy azok írójának voltak latin nyelvi ismeretei.

A bejegyzések igen tömör szövegezésű jegyzőkönyvi megőrkítései egyrészt a Városi Tanács tagjai által a tanácsüléseken folytatott tárgyalásoknak, másrészt jogvitás ügyekben a tanács előtt folyt eljárásoknak. A jegyzőkönyvek a tárgyalás vagy eljárás menetét nem rögzítik részletesen, még annyira sem, mint az 1690. évi tanácsülésekről készült jegyzőkönyvek, hanem csak a tárgyalás megjelölését és az abban hozott határozat rögzítését, jogvitás ügyekben pedig — a felperes követelése alapjául előadott tényen, és a követelésen, vagy a sértett keresetén és az ennek okaként előadott sérelmen, az ügyek nem mindegyikében az ellenérdekű fél nyilatkozatának lényegén kívül, — a hozott határozatot vagy ítéletet tartalmazzák. Ekként lényegében csak a tárgyalási eredményt foglalják össze, s ilyenként e jegyzőkönyvi bejegyzések — az újkori oklevél- és irattan *Heinrich Otto Meisner* által lefektetett rendszere¹⁷⁰ szerint inkább csak határozati jegyzőkönyveknek (*Beschlussprotokolle*) minősülnek.

Ekként az egyes ügyek nem ismerhetők meg úgy, mint ahogy megismerhetők az 1690. évi bejegyzésekből, az azok szerinti ügyek. Ennek folytán az 1703. évi bejegyzések nem elegendők az ezek szerinti ügyek alapos és tárgyilagos megismeréséhez, megítéléséhez, s így az ismertetésükhöz sem nyújtanak elegendő alapot.

VI.

A TANÁCS IGAZGATÁSI JOGKÖRBEH HOZOTT HATÁROZATAI 1703-BAN

A jegyzőkönyvi kötet 1703. évi bejegyzései vizsgálatánál és csoportosításánál abból indulunk ki, hogy a több évszázados jogfejlődésben a közigazgatás és a bírászkodás nem vált el teljesen egymástól. A 19 bejegyzés szerinti intézkedéseket a jognak a mai felfogás szerinti ágakra osztása alapján vizsgálva azt látjuk, hogy közülük 2 igazgatási jogkörben tett intézkedés, 15 bejegyzés magánjogi vitás ügyekben vagy büntetőjogi ügyekben folyt eljárást és az ezekben hozott határozatokat örökítette meg. Két bejegyzett esemény (*Frimb Keresztély Ferenc* kihallgatása és négy polgárnak *Wenczekh Istók* hajdúval kapcsolatos nyilatkozata) ügyében pedig határozat jegyzőkönyvezésére nem került sor.

Az igazgatási jogkörben tett intézkedések között nincs a tanács működésére vonatkozó *szervezési intézkedés*. Ez rátereli a figyelmet arra a kérdésre, hogy a tanács jegyzőkönyvi kötet 1703. évi bejegyzései idején, tehát 1703. május 30-ától december 14-éig terjedő közel hét hónap alatt a tanács az 1690-ben kialakított, majd az azt követő 12 év és 5 hónap alatt némileg változott tanács igazgatás szervezeti felépítésével azonos felépítés szerint látta el tevékenységét.

Az igazgatási jogkörben tett 2 intézkedés közül az 1703. szeptember 22-ei szerint a tanács úgy határozott (*Wurde geschlossen*), hogy közügyekben (*ihn publicius negotys*) Bécsbe küldi két tagját.¹⁷¹

Milyen közügy volt az, amelyben a Tanács szükségesnek tartotta két tagját Bécsbe, ott pedig kihez vagy mely szervhez és mi végett küldeni, az a bejegyzésből nem tűnik ki.

Árvák személyére és vagyonukra vonatkozó jogi védelem ellátására fennállott kötelezettség (II. fejezet 4/f pont) alapján, tehát gyámhatósági jogkörben igazgatási, mégpedig adóügyben tett intézkedés jegyzőkönyvezése volt egy 1703. december 7-ei bejegyzés, amely szerint az *Objanitsch árváknak* a porcio¹⁷² és minden egyéb polgári szolgáltatás (*alle andere bürger[liche] ausgaben*) a földesúr hozzájárulásával 2 évre el lettek engedve.¹⁷³

VII.

A TANÁCS BÍRÓI JOGHATÓSÁGA ALAPJÁN TÁRGYALT JOGVITÁK 1703-BAN

Az 1703. május 30-ával kezdődött és december 24-ével végződött időszakunkban tárgyalta jogviták megítélésénél annak eldöntésekor, hogy a 15 jogvita elbírálása érdekében folyt eljárások közül melyik volt polgári peres és melyik büntetőperes eljárás, helytelen lenne a mai fogalmak maradéktalan alkalmazása. *V. Károlynak* a tanács bírói tevékenységében a Budai Kamarai Adminisztráció által követni rendelt büntetőtörvénykönyve, a *Carolina* csak olyan büntettekre vonatkozott, amelyek testi büntetéssel voltak büntetendőek. Ezek pedig csak a kor szemlélete szerinti súlyos bűncselekmények voltak, míg az enyhébb vétségek polgári perben és rendszerint pénzbírsággal voltak megtorlandók. (*Eisenhardt*, 240.) Még a késői feudalizmusban is a polgári perek közé tartozott a mai büntetőpereknek az a része, amelyik tárgyát bírságos bántalmak képezték. A becsület-sértéseket és testi sértéseket feudalizmuskori jogrendünk *delicta privata*-ként különböztette meg a *delicta criminalis*-tól. S mert, a magán-delictumok büntetetés kiszabását vonják maguk után, ha nem is köz-, de büntetőügyek, — amint tanítja ezt *Dr. Zlinszky János*.

A 15 jogesetet áttekintve, azt látjuk, hogy közülük 12 a magánjog körébe tartozó érdeksérelmet valósított meg. A 12 ügy egy része a dologi jog, másik része a kötelmi jog körébe tartozó jogviszonyon alapuló volt.

A dologi jog körébe tartozó volt egy, az ingatlan birtoklásával kapcsolatban indult eljárás. A *Stakher György* és *Summer György* közötti perbeli vita abból eredt, hogy a récsei térségben (*im Retscher Velt*) levő azt a szántóföldet, melyet *Summer György* megművelt és bevetett, kiosztották. A vitát egyezséggel rendezték, és a tanács úgy határozott (*ist geschlossen wordten*), hogy a földet a vitatkozó két fél arassa le, egymás között ossza meg, *Stakher György* azonban a vetőmag felét *Summer*-nak adja meg, *Stakher* ugyanakkor kötelezve lett a leboronálásáért 24 krajcárt fizetni. A tanács annál fogva, hogy *Summer* ez esztendőben is megadta a portiot, azt is elrendelte, hogy ennek fele, 30 krajcárral tétessék neki jóvá (*solle Ihme guth gemacht werdt[en]*).¹⁷⁴

Ingóságra fennálló tulajdonjog megsértése miatt terjesztett elő keresetet (*klagt*) *Szabó Mártonné*, előadva, hogy egy szép fémmozsarát ellopták (*entfremdtet*

wordten), és azt *Raz Stancko* egy kaposvári rácnak eladta. Kereseti kérelme az, hogy a tanács legyen segítségére, hogy a mozsarat visszakapja.

A tanács ítélete (*Bescheid*)¹⁷⁵ szerint annál fogva, hogy a rác a mozsarat, amelyet *Raz Stancko*-tól megvett, a bíróságnak átadja, a felperes (*Klägerin*) azt ismét magához veheti. Az alperest (*Beklagte*) azonban további intézkedésig a tömlőcbe (*in die Demnitz*) kell zárnai, a kaposvári rácnak pedig, aki ezt a tárgyat megvette, és nem jelentette, a többség szavazata folytán 15 forint büntetést kell fizetnie.¹⁷⁶

A *kötelmi jog* körébe tartozó jogviszony a kötelem keletkezésének alapja szerinti *Gaius*-i osztályozásnak megfelelően *a)* szerződésen alapuló, *b)* tiltott cselekményből eredő, *c)* más tényállásból származó lehetett. Mert Kanizsának, mint neoacquistica területnek a bécsi Udvari Kamara alá rendelt Budai Kamarai Adminisztráció fennhatósága alá tartozása folytán itt a német gyakorlatban ugyan sokszorososan átalakított római jog volt az irányadó, az említett osztályozást követjük.

Summer Györgynek Glausinger Orbán ellen előterjesztett keresete (*Klage*) alapjaként jegyzőkönyvezettekől nem tűnik ki, hogy kettőjük között milyen jogviszony volt, melyből kifolyólag fennálló fizetési kötelezettségének nem teljesítése miatt *Glausinger* másfél év óta 12 forinttal tartozik, de azt sok kérés ellenére nem tudja tőle megkapni. Kereseti kérelme az, hogy a Tanács szorítsa őt az adósság megfizetésére. A Tanács teljes ülésében hozott ítélete (*Bescheidt*) szerint az alperes (*Beklagte*) 3 napon belül köteles a felperest (*Cläger*) kielégíteni.¹⁷⁷

A tárgyalat ügyek közül a *tiltott cselekményekből*, iniuriákból keletkezettek vagy szóval elkövetett és a sértések egykoru német elnevezése szerint *Verbal-Iniurien*, vagy tettel elkövetett és az egykori német elnevezés szerint *Real-Iniurien* voltak, de lehettek ugyanabban az ügyben együttesen elkövetettek is. A *szóbeli iniuria* a mai rágalmazás és becsületsértés, a *tettleget iniuria* a testi sértés törvényes tényállását valósította meg.

Racz Szabó Mártonnak és *Kiss Farkasnak* a tanács előtti megjelenését azzal vették jegyzőkönyvbe, hogy amiatt van ellenük panasz (*Verklagdt worden*), mert szidták egymást, (*ayner den anderen schimpf- reden haben geben*), és minap már életveszélybe kerültek a szomszédok nagy bosszúságára. Hogy kinek volt panasz, nem tűnik ki a jegyzőkönyvből. Nyilván azoknak a szomszédoknak, vagy közülük valamelyiknek, akiknek nagy bosszúságára folyt a kölcsönös szidalmazás. A tanács *Racz Szabó Márton*t 3 forintra és a templom részére (*auf die Kirche*) egy pár szélmécsre (*das Windlicht*), *Kiss Farkas*t pedig 1 forint 50 dénár-ra büntette azzal, hogy azt 14 napon belül kell megfizetni. Mert *Racz Balázs* is részt vett a veszekedésben, a tanács 1 forintra őt is megbüntette.¹⁷⁸

Summer György Starkher György ellen méltatlan beszéd (*Vnbillig[es] Reden*)

miatt támasztott keresetet, de a Városi Tanács előtt békésen megegyeztek (*mild Veraynigedt*). A tanács azonban mind az alperesnek, mind a felperesnek meghagyta (*ausgesetzt worden*), hogy a veszekedést 18 forint büntetés terhe mellett újra ne kezdjék.¹⁷⁹

Egyezés (*Vergleich*) jött létre annak a testi sértésnek az ügyében is, amelyet *Stayner* tanácstag azzal követett el, hogy egy szepetneki parasztnak egy pofont adott, amely miatt a tanács részére fizetendő 1 forint büntetést kapott.¹⁸⁰

Nem tűnik ki a jegyzőkönyvből, hogy mivel valószínűleg meg *Schalli Peter* és a teknőkészítő azt a magatartást, amellyel a szegény *Müller*-rel olyan kegyetlenül bántak (*den armen Müller so grausam tractiret*), hogy a tanács *Schallit* a bíróságnak (*den Gericht*), tehát a tanácsnak fizetendő 3 forintra, *Coridart* (ez nyilván a teknőkészítő — A szerző megjegyzése) pedig 1 forint 52 krajcárra büntette másoknak példaadásul.¹⁸¹

A verbális és a reális iniuria fogalma alá eső tiltott cselekmény körén kívüli, tehát az *egyéb károkózo cselekmények* lehetséges változatai közül a Városi Tanácsnak a most tárgyalt közel 7 hónapos időszak alatti jogszolgáltatási gyakorlatában a következő károkózasokkal találkozunk.

Khay Mihály postamester arra alapítva támasztott keresetet *Koch Márton* ellen, hogy a fiai és szolgálai (*Knechte*) 3 disznaját agyonverték és azokat az ő házában megették; kéri kárának megtérítését.

Az alperes azt adta elő és eskütélt ajánlott fel arra, hogy sem tudomása nincs a *s[alva] v[enia]* (= tisztességgel mondván) disznókról, sem nem evett azokból.

A Tanács egyhangú ítélete (*Beschreid*) szerint azért, mert *Koch Márton* fiai a postamester *s. v.* disznaját agyonverték és *Koch* házában megették, fizessen az alperes a felperesnek az elidegenített *s. v.* disznókért 8 forintot, a fiai pedig az elkövetett vakmerőségükért, 14 napig a városnál dolgozzanak, harmadszor pedig azért, mert *Koch Márton* a fiainak ezt a cselekedetét megengedte, azért büntetés-ként fizessen a bíróságnak 8 forintot, s így az ő tisztessége is éppúgy, mint eddig, ez után is megmaradjon.¹⁸²

Csizmadia Miklós amiatt a seb miatt támasztott kátérítési követelést *Kovatsch Ivica* ellen, amelyet az neki egy késszúrással véletlenül okozott.

A tanács *Kovatschot* arra kötelezte, hogy felelőségénél fogva a fürdősnék (*den Bader*¹⁸³) 2 forintot, *Csizmadia Miklósnak* pedig ugyancsak 2 forintot 8 nap alatt fizessen meg.¹⁸⁴

A fürdősnék megítélt 2 forint a seb ellátásáért, kezeléséért öt megillető díj volt. Ezzel a sebet szenvedett, kezeltetett *Csizmadia* tartozott a fürdősnék. A díj kifizetése azonban nála olyan kárként jelentkezne, melynek okozója *Kovatsch* volt, s ennél fogva *Kovatsch* köteles lenne azt *Csizmadianak* megtéríteni. Az

ítélkező tanács nem azt a megoldást választotta, hogy a sebkezelési díjnak, mint *Csizmadiát* ért kárnak *Csizmadia* javára történő megtérítésére is kötelezte *Kovatschot*, hanem a seb kezelését végző fürdősnak járó díjnak a fürdő részére közvetlenül való megfizetésére kötelezte őt.

Osterhuberné annak a kárának a megtérítése iránt perelt, amely őt az által érte, hogy *Raz Stanko* akkor, amikor Grazból Kanizsa felé haladt, az ő 13 forint 56 krajcár értékű árúit elvesztette. *Osterhuberné* jegyzőkönyvezett kereseti tényelődásából az következtethető, hogy kereskedőként fuvaroztatott árút Grazból. A következtetés azon is alapszik, hogy *Osterhuber Mátyás* kanizsai polgár és kereskedő¹⁸⁵ felesége volt, majd özvegye lett.¹⁸⁶ Második férje *Joannes Valtz*.¹⁸⁷ *Pál* nevű gyermekük keresztelése anyakönyvi bejegyzésekor az apa *Pfalz* vezétknevüként, az anya *Catharina Pfaltzin*-ként szerepel, de azzal a megjegyzéssel, hogy *alias Osterhuberin*.¹⁸⁸ Egy 1695. április 21-ei keresztelés anyakönyvezésekor keresztanyaként *Catharina Osterhuberin*-ként jegyezték be.¹⁸⁹ 1703. évi károsodása miatti keresetének jegyzőkönyvezésekor mint láttuk, az újabb házasságkötés után is előző férje nevét használta.

A kereseti kérelmet azzal a kéréssel terjesztette elő, hogy követelésének kielégítése érdekében a *Raz*-nak járó fizetés lefoglaltassék. Hogy honnan járó fizetésből kívánta *Osterhuberné* a követelését kielégíttetni, arról a jegyzőkönyvi bejegyzés nem szól.

Az alperes válaszképpen azt adta elő, hogy ő 2-3 napra egy hiteles kezest szeretne bizonyos határnapon belül előállítani, s a dolog — amint a jegyzőkönyvben olvasható — ebben maradt.¹⁹⁰ Tehát a tanács ezt az alperesi választ kezes állítási kérelemként el is fogadta.

A *Gaius*-i osztályozásnak megfelelően *a)* nem szerződésen alapuló, *b)* nem tiltott cselekményből eredő, hanem *c)* más tényállásból származó jogviszonyon, az adott esetben céhtagságból származó jogviszonyon alapuló volt, amikor az ács-kézművesek céhe (*Handwerk der Zimmer-Meister*)¹⁹¹ a bíróságon (*bey Gericht*) 1703. július 21-én keresetet terjesztett elő (*hat beklagt*), mely szerint egyik mestertársuk *Fekhonie András*¹⁹² a céh számára a legkisebb mértékben sem akar semmi tevékenységet kifejtetni (*keine position leisten wolle*). Az alperes úgy válaszolt (*repliciret*), miszerint ő többet nem kívánja a kézművességet folytatni, a maga fenntartására más módot keres. A hozott ítélet (*Bescheid*) szerint az alperes *Fekhonie* a Városi Tanács, és nem kevésbé a céh részére reverzálist köteles adni, hogy a kézművességet soha többet nem akarja gyakorolni. Az ítélet szerint abban az esetben, ha az alperes a céhnek még adós valaminek a céh ládájába tételével (*noch etwas dem Handwerkh in die Lade zugeben schuldig*), úgy azt az ítélelhozatal napján (*bis heutigen Dato*) köteles megfizetni.¹⁹³

Az 1703. augusztus 3-ai tárgyaláson az ácsok céhmestere (*Zechmeister der*

Zimmerleit[e])¹⁹⁴ és az ő *Färkhony* (most így írva) nevű mestertársuk közötti vita le lett zárva és el lett intézve, mégpedig a tanácsnak oly ítéletével (*Bescheid*), mely szerint *Färkhony András*-nak engedetlensége miatt (*wegen seiner Ungehorsamb[keit]*) a tanács részére 1 forint büntetést kell fizetnie, a templomnak 2 font viaszt kell adnia, és a benyújtott specifikáció szerinti 10 forint 12 krajcár tartozást a céhnek 15 napon belül meg kell fizetnie.¹⁹⁵

Az 1703. május 30-át követően a Városi Tanácsnak időrendben az első, 1703. június 2-ai *büntetőjogi intézkedése* az volt, amikor a *Szabó Mártonné* által a fémmozsár iránt indított perben hozott ítéletével úgy is rendelkezett, hogy az alperest további intézkedésig a tömlöcbe kell zárni.¹⁹⁶ Ez a Tanácsot az igazság felderítésére kötelező, s ekként az ún. inquisitorius büntetőeljárásbeli intézkedés, nevezetesen vizsgálati fogságba vetés volt. Erre nyilván azért került sor, mert a *Szabó Mátonné* által indított polgári perben feltárult tényállás alapján a tanács előtt a mozsár ellopásának gyanuja merült fel, ami a büntetett *ex officio* felderítésére kötelezett, s mert a lopás elkövetésének gyanúsítottja *Raz Stanko* volt, ugyanakkor a tanács *Stankot* adótságainál fogva olyan embernek tartotta, akinél a szökés veszélyét látta fennforogni.

A tömlöcbe vetés elrendelése egyik példa arra, hogy a polgári perből kifolyólag *ex offo* büntető eljárásra, majd ennek eredményeképpen büntetés kiszabására került sor. Az erről tudósító bejegyzés szerint *Raz Stankora* és *Türckh Ádámra* az általuk elkövetett lopás miatt a büntetés ki lett szabva (*ist die Straff wegen Ihress begangen[en] Diebstals dictirt¹⁹⁷ worden*), és pedig mindeketőjüknek a bíróság részére vagy 10 forintot kell fizetniök, vagy pedig addig, amíg ezt a pénzt nem fizetik meg, dolgozniök kell a városi munkánál. E bejegyzéshez NB (= nota bene) alatt fűzött megjegyzés szerint *Raz Stanko* büntetése 4 forintra, *Türckh Ádámé* 2 forintra lett mérsékelve, s ezt a büntetést 8 nap alatt kellett megfizetniök.¹⁹⁸

Mohr János egy ellopott kacsza miatt (*weg[en] ayner entfremdten ändte*) *Krihelin Sándort* vádolta (*hatte Verklagdt*), de mert a vádló semmit sem tudott bizonyítani, hanem a kacsát a vádlott udvarából annak tudta nélkül elvitte, az lett kitalálva (*ehrfunden worden*), — olvassuk a jegyzőkönyvben — hogy adja vissza a kacsát, és a vádlottal egyezzen ki, ha azonban ebből vita keletkezne, mindegyikük 4 forintra lesz büntetve.¹⁹⁹

Bunics Istvánnak Eösz Janko általa nem tudatosan (*uhnwisner weiss*) történt agyonlövése miatti kihallgatásakor *Bunics* magát vétlennek mondta, és a Városi Tanácsnak a további nyilatkozatig kezeseket állított, és pedig *Gerencsér Tamást*, *Vadász Pétert* és *Vadász Mihályt*, akiket a tanács elfogadott.²⁰⁰ A jegyzőkönyvi kötet bejegyzéseiből következtethetően a büntető eljárás további szakaszaira, majd befejeződésére az 1703. évi utolsó, a december 24-ei üléssel záródóan

nem került sor. Ennek megítélésénél, értékelésénél nem hagyható figyelmen kívül az a tény, hogy a jegyzőkönyvi kötetnek az 1703. december 24-ei bejegyzést követő legközelebbi bejegyzése 1714. október 19-ei. A cselekmény halált okozó mivoltából folyó súlyosságánál, különösen *Bunics* megtörtént nyilatkozatánál fogva vélelmeznünk kell, hogy 1704-ben sor került az eljárás folytatására.

* * *

A jegyzőkönyvi kötet 1703. évi első bejegyzésének szűksavúsága miatt nem tudható, hogy a városbíró és a vele együtt jelenlevők *Frimb Keresztély Ferenc* volt városi pénztárnokot valamilyen korábbi városi gazdasági ügygel kapcsolatosan meglevő vagy vélt ismeretei miatt, s ez esetben igazgatási jogkörben eljárva, vagy bírói joghatósága alapján végzett bűnvizsgálat során gyanúsítottként vallatta, avagy egy már megindult büntetőper vádlottjaként hallgatta ki és kérdezte meg (*ist examiniert und befragt worden*).²⁰¹

Az 1703. évi egyik december 24-ei bejegyzés szerint a törvényházban (*Im Gerichtshaus*) a jelen levő városbíró és tanácsstag előtt megjelent a bejegyzésbe nevével felsorolt négy kanizsai polgár²⁰² és kijelentették, valamint övéikkel együtt kötelezték magukat, hogy ők *Wenzekh Istók* hajdút bármikor, amikor szükséges lenne, előállítják és felelősségvonasra hozzák.²⁰³ A bejegyzés szövegéből az következik, hogy a nevezett hajdu olyan cselekményt követett el, vagy olyan magatartást tanúsított, amelyért a megjelent polgárok szerint bíróság által történő felelősségre vonásának van helye.

A négy polgárnak az előbbiek szerint jegyzőkönyvezett nyilatkozatát követően nem olvasható a jelen volt városbírónak és tanácsstagnak semilyen határozata.

VIII.

JOGALKALMAZÁS AZ 1703. ÉVI ÍTÉLETEKBEN

A *Stakher György* és *Summer György* között ingatlan tulajdona és birtoklása körüli vita, majd a vitatkozó felek közötti egyezség csak a tanács határozatából ismert. Az egyezség és a határozat alapja az volt, hogy a harmincados *Stakher Györgynek* olyan földet osztott ki,²⁰⁴ amely *Summer György* által már be volt vetve. A hozott határozatból az következik, hogy *Summer* jóhiszeműen birtokolta és vetette be a földet. Ugyanakkor érvényesítette a tanács azt, hogy *Stakher* a jogszerűen végrehajtott földosztás eredményeképpen jutott tulajdonhoz. *Stakher* e tulajdonhoz mint a *Summer* által leboronált és általa az ő vetőmagjával bevetett földhöz és e vetőmagból származó termés feléhez jutott. A tanács határozata azon alapult, hogy *Stakher* „gazdagodás”-ában szerepe volt *Summer* munkájának, a *Summer* tulajdonát képezett vetőmagnak és e vetőmag gyümölcsének, s ezért a tanács megtérítette *Stakherrel* a munka felének értékét és a felhasznált vetőmag felét. De megtérítette *Stakherral* *Summer* javára a termés megosztásának következményeként a szántóföld egészét terhelő, s teljes egészében *Summer* által megadott portio felét is.

Szabó Mártonnénak a tulajdonát képező fémmozsár visszaszerzése iránti keresete esetében a magánjogi igény érvényesítése, és a bűnvádi feljelentés egyszerű történet és ennek folyamánaként a polgári és a büntetőper összefonódott. Az elhatárolás az alperes rosszhiszeműségén fordult meg. Igaz, hogy a visszajuttatás igénye került előtérbe, s az a lopásból származó dologként megszerző orgazda által a bíróságnak átadás folytán kielégítésre is kerülhetett, de mert az igény tárgyalása során a tanács előtt a mozsár ellopásának gyanúja merült fel, a polgári per büntető eljárással folytatódott, amely mind a tolvaj, mind az orgazda terhére pénzbüntetés kiszabásával végződött. A jegyzőkönyvi bejegyzésnek nemcsak tömör, hanem egyben hiányos mivoltánál fogva nem tudható, hogy mikor és miért, minek következtében került sor a kiszabott pénzbüntetés mérséklésére.

Summer György által *Glausinger Orbán* ellen előterjesztett kereset tárgyalásáról készült jegyzőkönyvi bejegyzésből nem tűnik ki, hogy az adós nyilatkozott-e, s ha igen, akkor a tartozást elismerte-e, s ha nem, folyt-e valamilyen bizonyítási eljárás, amelynek alapján a tanács az adóst fizetésre kötelezte. A kötelezés minden esetre azon a szabályon alapult, hogy az adósnek a jogszerűen fennálló pénzkövetelést ki kell elégítenie, fizetnie kell.

Raz Szabó Mártonnak és Kis Farkasnak a jegyzőkönyvi bejegyzésből következtethetően kölcsönösen okozott szóbeli sérelem miatt, mint említettük, nem tudható, kinek a kezdeményezésére indult eljárásban a két sértett közül melyik igyekezett a becsületének helyreállítására és melyiknek volt fontosabb az elégtétel, és hogy egymás szidalmazása (*Schimpfreden geben*) során mondtak közül melyek és mik voltak tulajdonképpen a becsületsértő vagy rágalmozó állítások, nem tűnik ki a jegyzőkönyvből. Hogy a harag és gyűlölködés nagyfokú volt, következtethető abból, hogy oly magatartásig jutottak, hogy életveszélybe kerültek. A tanács a kölcsönös sérelemokozás megtörténtét tényként kezelte, s ennek eredményeképpen, s ugyanakkor nyilván az okozott sérelem arányában szabott ki büntetést. Ugyanakkor a veszekedésbe beleavatkozott, s ekként abban részes volt, s e miatt vétkesnek tartott *Raz Barnabást* is pénzbüntetéssel súlytotta.

Summer György és Starkher György között élessé vált ellentét megyegyezéssel történt befejeződése folytán a tanács nem tartotta szükségesnek büntetés kiszabását. Amikor a veszekedés kiújulása esetére viszonylag magas pénzbüntetést helyezett kilátásba, akkor ezzel visszatartó hatást kívánt gyakorolni.

Súlyosabb, mert tetteges sértés volt a szepetneki parasztnak adott pofon. S a sérelmet okozó és a sértett között egyezség jött létre, de mert az osztrák jog szerint tetteges sértést nem lehetett megkövetéssel jóvá tenni, a tanács pénzbüntetést szabott ki. Abban, hogy a bekövetkezett tetteges sértés miatt kiszabott pénzbüntetés lényegesen alacsonyabb volt, mint azok a pénzbüntetések, amelyeket a tanács a veszekedés kiújulása esetére kilátásba helyezett, ebben szerepe lehetett annak, hogy a sértést okozó városi tanácsstag volt. Az általa elkövetett sértésért kiszabott pénzbüntetés alacsony volt. A sértettnak még a neve sem, csak az került a jegyzőkönyvbe, hogy paraszt volt.

Schalli Péter és a teknőkészítő által a szegény *Müllerrel* szemben tanúsított vagy kifejtett kegyetlen bántás miben valósult meg, a jegyzőkönyvből nem tűnik ki. A jegyzőkönyvvezett sérelemokozásnak a *tractieren* ige használatával történt megjelölésénél fogva az lehetett szóbeli sértéseket magába foglaló rossz bánásmód tanúsítása, lehetett zaklatás, vagy — nem feltétlenül tetteges — gyötrés, kínzás, de lehetett testi sértés is. A *grausam tractieren* lehetséges többféle jelentéstartalmanál fogva a kiszabott pénzbüntetést helyesen értékelni nem lehet.

A Färkhony Andrásnak engedetlenség miatt pénzbüntetés fizetésére kötelezés, másfelől a templom részére viasz adására kötelezés kivel szemben és miben megnyilvánult engedetlenség miatti fizetésre és szolgáltatásra kötelezés volt, a jegyzőkönyvből nem tűnik ki. Ennél fogva a tanács ítéletének jogalapja ismeretlen. Az sem tűnik ki a jegyzőkönyvből, hogy a céh által benyújtott specifikáció miből származó, milyen tartozások részletezése volt.

Koch Mártonnak a Khay Mihály postamester disznainak fiai és szolgálái által

agyonverése miatt kártérítés fizetésére kötelezése egyfelől annak érvényre jutását igazolja, hogy a gyermek, illetve az alkalmazott által okozott kár megtérítése a szülő, illetve a munkaadó kötelessége. Ez a felügyeletet elmulasztó szülő, illetve a munkaadó felelősségének érvényesítésére utal. Az adott esetben azonban a tanács *Koch Márton* terhére nem csak felügyelet-mulasztást látott fennforogni, hanem a károkozó cselekmény megengedését is. Ebből az következik, hogy a tanács a lopás bűncselekményének a gyerekek és a szolgák által történt elkövetését az apa, illetve munkaadó tudtával, tehát az ő tártstettesi minőségében elkövetettnek tartotta. És ezért, mint a lopás bűncselekményének bekövetkeztében részeset, büntetéssel súlytotta. A postamester által előterjesztett keresettel indult eljárásban egyfelől a magánérdek körében keletkezett kár megtérítésére, másfelől a közérdeket sértő bűncselekmény megtorlására került sor. Ekként összefolyt a polgári per és a bűnvádi eljárás.

Csizmadia Miklósnak Kovatsch Ivica által késszúrással véletlenül történt megsebesítése miatt *Kovatschnak* arra kötelezése, hogy a fürdősnek fizessen, bizonyára azon alapult, hogy a fürdős gyógyította, kezelte *Csizmadia* sebé, amiért *Csizmadiával* szemben honorárium iránti követelése, *Csizmadiának* pedig e követelés kiegyenlítésére való fizetési kötelezettsége keletkezett. Ennek teljesítésére pedig nála a *Kovatsch* által okozott seb folytán kárként jelentkezett. Ennek a kárnak a megtérítését szolgálta az az ítéleti rendelkezés, mely szerint *Kovatsch* köteles volt a fürdősnek fizetni. Mely egyéb károk megtérítését szolgálta a *Kovatsch* által *Csizmadiának* közvetlenül fizetendő összeg, az a jegyzőkönyvi bejegyzésből nem tűnik ki.

Osterhuberné milyen jogviszonyban lehetett *Raz Stanko*-val, az a jegyzőkönyvi bejegyzésből nem tűnik ki. A jegyzőkönyvvezett felperesi tényelődásból az vélelmezhető, hogy fuvarozási szerződés lehetett közöttük, minek folytán az árú *Grazban* történt átvételétől a *Kanizsán* történő kiszolgáltatásáig tartó kártérítési felelőssége állott fenn. *Osterhuberné* követelése azon a szabályon alapult, hogy a fuvarozásra vállalkozónak a munkát teljes gondossággal kell elvégeznie, az által viszont, hogy *Raz Stanko Osterhuberné* árúját útközben elvesztette, gondatlan munkavégzés történt.

Az alperes azt a szándékot jelentette be, hogy kezeset kíván állítani. Mi lehetett az, minél fogva az alperes remélhette, hogy az általa kezesként bejelenteni kívánt személy a kezességet elvállalja, nem tudható. A jegyzőkönyvi bejegyzésből következtethetően a tanács az alperes kezes állítási bejelentését el is fogadta. Sem az nem tudható azonban, hogy a fuvarost terhelő felelősség érvényesült-e, sem az, hogy tényleg megtörtént-e valakinek kezesként bejelentése, mert a pernek a bejelentés tudomásul vételét követő eseményei annál fogva, hogy ezek a jegyzőkönyvi kötetbe bejegyezve már nincsenek, korunkra ismeretlenek maradtak.

A *Raz Stankora* és *Türckh Ádámra* kiszabott pénzbüntetés a társtettesi minőségben kisebb étékű mozsár ellopásával megvalósított büncselekmény elkövetése miatt kiszabott büntetés volt. Az nem tűnik ki a jegyzőkönyvből, s még csak olyan adat sem szerepel, amelyből következtetni lehetne, mi alapon történt a pénzbüntetés mértékének csökkentése, tehát a már kiszabott büntetésnek nem jogorvoslat eredményeképpen a másodfokú bíróság által, hanem a büntetést kiszabott tanács által történt enyhítése.

Mohr János kacsalopási vádját a tanács bizonyíték hiánya miatt megalapozatlannak tartotta. A tanács ezért kötelezte a vádlót a vádlott udvarából elhozott kacsa visszaadására, mert azt nem a vádlótól „ellopott”, hanem a vádlott tulajdonát képező kacsának tartotta.

*Bunics István*nak a teljes tanács által történt kihallgatásakor ő, mint gyanúsított már letartóztatásban volt-e, avagy szabadlábon védekezett, az a jegyzőkönyvből nem tűnik ki. Így nem tudható, hogy a kezesek állításával az áristomból vagy tömlőcből a vizsgálat idejére szabadulást, vagy a várható letartóztatás elkerülését kívánta elérni. A kezeség elfogadása mindenesetre arra utal, hogy a tanács a kezesként bejelentetteket megbízható személyeknek tartotta.

Figyelemre érdemes, hogy a tanács a szóbeli sértés miatt indult perben az egymással kibékülő felek mindkettőjének kilátásba helyezi, hogy ha a veszekedést újra kezdik, akkor pénzbüntetésben fogja őket részesíteni.²⁰⁵ Ugyanez várt a be nem bizonyított kacsalopás ügyében a hamis váddal előre és az ezzel megsértettre is, ha nem egyeznek ki egymással.²⁰⁶ A kilátásba helyezett pénzbüntetés összege között tekintélyes különbség van, nyilván az okozott sérelemnek a súlyosságától függően. A két ítéleti rendelkezés összhangban van a szóbeli sérelem miatt ez időben indult perekben a budai és a pesti magisztrátus által követett gyakorlattal. (*Bónis*, 1962, 258—260.)

Ugyancsak figyelemre érdemes, hogy a tanács egy esetben szóbeli sértés miatt kiszabott pénzbüntetésen felül, másik esetben a céhtag által elkövetett engedetlenség miatt kiszabott pénzbüntetésen felül a *templom részére* valamely tárgy (szélmécs) vagy anyag (viasz) adására is kötelezi a megbüntetettet.²⁰⁷

Mindkét ítéletet 1703. augusztus 3-án hozta a tanács. Ez a mellett szól, hogy e napon *volt templom* Kanizsán. Annál fogva vizsont, hogy a tanács még 1702. szeptember 1-jén azt jelentette a Budai Kamarai Adminisztrációnak, hogy a várlerombolás folytán Kanizsa elvesztette templomát is²⁰⁸, és a Ferenc-rendiek által épített — ma is meglevő — templom pedig 1703. augusztus 3-án még nem állott,²⁰⁹ a két ítéletnek büntetésként templom javára történő szolgáltatást elrendelő rendelkezése vélhetően a ferences barátoknak az 1696. szeptember 1-jén felszentelt kis szentélye (*Halis*, 1899, 30-31.) részére történő szolgáltatást rendelő rendelkezése volt.

JEGYZETEK

Rövidítések

A. Neoacq.	Acta Neoacquistica
Batthyany lt.	A herceg Batthyany-család levéltára
Ber. u. Schr.	Berichte und Schreiben
B. K. A.	Budai Kamarai Adminisztráció levéltára
cs.	csomó
Exped.	Expeditionen
Fol.	Folio
Hofbef.	Hofbefehle
Lad.	Ladula
L. B. et C.	Liber Baptisatorum et Copulatorum
MOL	Magyar Országos Levéltár
ÖStA.	Österreichisches Staatsarchiv
pag.	pagina
T. Gy. M.	Thury György Múzeum, Nagykanizsa
Tjkv.	Tanácsülési jegyzőkönyv
Tom.	Tomus
U. et C.	Urbaria et conscriptiones

1. Thury György Múzeum, Nagykanizsa, 72.2.1. ltsz. Kanizsa Város Tanácsának jegyzőkönyve, 1690—1755. A továbbiakban: Tjkv.
2. Tjkv. 2—3. old.
Instructio a korai abszolútizmus idejétől rendszeresen használt hivatali utasítás, mégpedig esetünkben az instructionak az a változata, amely nem valamely tisztséget, hivatalt betöltő, vagy valamely megbízás teljesítésére kötelezett személy jogkörét és feladatait határozza meg, hanem egy testület működését szabályozza.
3. MOL, B. K. A. E 281. Ber. u. Schr. 1690. Protocollum. Buchstabe M. Fol. 83.; E 279. Exped. 1690. évi mutató. Fol. 126.
4. Tjkv. 3. old.
5. A Felügyelőség annak folytán lett Adminisztráció, hogy „*über di Bitte des*

- Kameralinspektors wird im Jahre 1690. demselben der Titel eines Kameraladministrators verliehen*". Az erről tudósító levéltári forrás jelzete: H. K. A. Hung. 1690. Juli 13. Lásd: *Mayer*, 101.
6. 1722-ben emelte apját, II. Miklóst grófságra III. Károly király.
7. Az év tavaszán kezdték meg a várnak a császár által — a Haditanács előterjesztése alapján — elrendelt lerombolását, s a Városi Tanács 1703-ban Kanizsát már földig lerombolt városként (*nunmehr rasierte Stadt*) említi. — MOL, B. K. A. E 280. Hofbef. 1702. február. No. 6.; B. K. A. E 280. Memorialien und Anbringen. Buchstabe C. No. 84.
8. A császári és királyi bizottság által a kanizsai bírónak és tanácsnak 1690. július 19-ei kelettel adott válaszirát 1. pontja.
A válaszirát a Thury György Múzeumban, annak történeti dokumentációs tárában 72. 157. 1. ltsz. a. őrzött, könyvszerűen bekötött, *Acta Neoacquistica* feliratú irategyüttes egyik irata. A múzeumban őrzött ezt az irategyüttest a továbbiakban csak a múzeum nevének rövidítésével (= T. Gy. M.) és az *A. Neoacq.* rövidítéssel jelöljük.
- A Dráva és Száva menti magyarországi új szerzemények megvizsgálására és berendezésére kiküldött császári és királyi bizottságnak a tanács alakuló ülésén felolvasott, 1690. július 15-i keletű instructioja szövegének túlnyomó részét, valamint a Magyar-, horvát- és szlavonországi új szerzemények megvizsgálására és berendezésére kiküldött császári és királyi bizottság 1698. december 1-jén Pécsen kelt instructioja egyes rendelkezéseit közli dr. Szukits Nándor 1878-ban — elhibázottan! „Városképviselői házszabályok” cím alatt — és azzal a tájékoztatással, hogy a közölt szövegek a „város okmánytárában” őrzött német nyelvű eredetieknek a szövegei. (*Bátorfi*, V. 43—57.)
- A közzétett részleteket magukba foglaló eredetiek a városházának, s így a „város okmánytárának” is a második világháború Kanizsa környéki harcainak végén bekövetkezett leégésekor elpusztulhattak.
- A volt Zala vármegyei levéltárban 1932-ben megvolt példányokat, valamint *Kurcz Ignác* két válaszirátának és a Magyar-, horvát- és szlavonországi új szerzemények megvizsgálására és berendezésére kiküldött császári és királyi bizottság válaszirátának és instructiojának példányait Zala vármegye alispánjának 22944/ni 1931. sz. rendelkezésére dr. *Fára József* akkori vármegyei főlevéltárnok magyarra fordította. A 6 fordítást „A Neo-Acquistica-Commissio rendeletei a török alól felszabadított Nagykanizsa város újjáalapításáról 1690—1698.” cím alatt foglalta gyűjteteménybe. A gyűjteteménynek e címe nem helyes, mert a gyűjteteménybe foglalt 6 fordítás között nem valamely bizottság rendelete, hanem a Kamarai Adminisztráció

vezetője által adott válaszirat fordítása. Nem a vármegyei levéltárban megvolt eredeti iratokhoz, sem a *dr. Fára* által készített fordításokhoz hozzájutni nem lehetett. *Dr. Fára* fordításai gyűjteményének fénymásolata megvan a nagykanizsai Városi Könyvtár helytörténeti gyűjteményében.

Hivatkozott korábbi tanulmányaink készítésénél, forrásként *Dr Fára*-féle fordításokat jelöltük meg.

A nagykanizsai Thury György Múzeum történeti dokumentációs tárában, annak leltárkönyve I. kötete alapján *Kunics Zsuzsa* muzeológus e helyen is megköszönt javaslatára végzett kutatások során módunk nyílt megismerni a *dr. Fára* által fordított iratok — ismereteim szerint forrásként még sehol nem hivatkozott — 1791. májusi vármegyei hitelesítési záradékkal ellátott, német nyelvű másolatainak könyvszerűen bekötött, *Acta Neoacquistica* felirattal jelölt együttesét.

Az irategyüttes az egykorú külzetén olvasható korábbi muzeumi leltári számközből következtethetően 1948. évben, vagy azt megelőzően került a múzeumba, a rajta levő körbélyegző-lenyomat szövegéből következtethetően a múzeum szervezeti elődje, a volt nagykanizsai Városi Múzeum gyűjteményi tárgyaként. Olvasható azonban a külzeten „okmánytár 285” rájegyzés is. Ennek alapján vélelmezhető, hogy *dr. Szukits* az 1690. június 15-ei és az 1698. december 1-jei instructio egyes rendelkezéseinek a „város okmánytárában” őrzött német nyelvű eredetiek alapján közlésekor ezeket az „okmánytár 285” rájegyzésű ügyiratkötetben levő hitelesített másolatok alapján közölte.

9. MOL, B. K. A. E 279. Exped. 1696. október. No. 52.

Kurcz Ignác egyben úgy rendelkezett, hogy az elbocsátott irnoknak az őt megillető és neki megígért díjazást a tényleges elbocsátásig ki kell fizetni, és őt a városból csendesen el kell távolítani.

10. Az instructio magyar fordítása közzétéve *Rózsa*, 1996/2. 124. oldalán.

11. Tjkv. 125. old.

12. Tjkv. 132. old.

13. Tjkv. 148. old.

14. Tjky. 158. old., 221. old., 234. old.

15. Tjkv. 256. old.

16. Szerző *Mosier* jegyzői tisztsége megszűnésének napját nem, hanem csak azt közli, hogy az 1755-ben szűnt meg, amikor *Stauer Ignác* váltotta fel.

17. T. Gy. M. A. Neoacq. 20. old. 7. pont. *Ua*. 38. old. 9. pont.

18. MOL, B. K. A. E 281. Ber. u. Schr. 1696. július. No. 27.; E 279. Exped. 1696. július. No. 89.; E 279. Exped. 1696. augusztus. No. 81.; E 279 Exped. 1696. szeptember. No. 80.

19. Tjkv. 63—64. old., Tjkv. 67. old., Tjkv. 75. old.
20. MOL, B. K. A. E 280. Hofbef. 1703. május. No. 23.
21. A kérvényről, annak csak első részéről készült és 1793. május 26-án, Kanizsán hitelesített másolata folytán volt módunk tudomást szerezni. A másolat nem terjed ki a kérvény szövegének folytatására, keletjére és aláírására. A másolatban olvashatók szerint a kérvény egy, a vármegyei hatóság által 1711. december 18-án készített összeírás folytán jött létre, s azon a Haditanácsnak a Császári Vezérhadbiztosi Hivatalt (*Kay[serliches] General Kriegs Commissariat Ambt*) jelentéstételre és véleményezésre felhívó, 1714. június 27-i rájegyzése (*indorsatio*) szerepel. A kérvény alapján az Udvari Haditanácsnál tett intézkedésekből az állapítható meg, hogy Kanizsa város kérvénye a hadiadó enyhítése iránti kérelmet tartalmaz. (ÖStA. Kriegsarchiv. Protocollum Exped. Bd. 486. Fol. 502. 1714. június.) *Graf Franz Sebastian von Thierhaimb* vezérhadbiztos a jelentésében arra mutat rá, hogy Kanizsa város beadványában foglalt sérelmek magalapozottnak látszanak, a sérelmek orvoslása azonban a Magyar Udvari Kancelláriához tartozik, s ezért Kanizsa városát odautasítandónak tartja. (ÖStA. Kriegsarchiv. Protocollum Exped. Bd. 487. Fol. 599. 1714. július.)
22. MOL, Batthyany lt. P 1313. 206. csomó II. 6622/808 E.
23. T. Gy. M. A. Neoacq. 7—16. old.
24. T. Gy. M. A. Neoacq. 1—6. old.
25. T. Gy. M. A. Neoacq. 17—26. old.
26. *Wibmer, Paul* működését Kanizsán a császári csapatok bevonulását röviddel követően kezdte. Korábban Szegeden volt harmincados. Kanizsának a török által történt feladása előtt, április 2-án már a kanizsai császári táborban volt. Április 17-én Eszéken intézkedett a Kanizsáról elszállított törökök továbbszállítására. Május 28-án már kanizsai harmincadosként állít ki háztulajdon levelet (*Haus- und Gewöhrbrief*). Feladatait, működésének alapvető szabályait a Dráva és Száva menti magyarországi újszerzemények megvizsgálására és berendezésére kirendelt római császári és királyi bizottság Eszéken 1690 július 10-én kelt instructioja tartalmazza. (MOL, B. K. A. E 281. Ber. u. Schr. 1690. ápr. 2., E 281. Ber. u. Schr. 1690. ápr. 17., E 285. Varia 1683—1740. 5. csomó b/11. No. 3.; MOL, Magyar Kamara Levéltára. E 136. Diversae instructiones 1531—1849. b/Iratok. 64. Kanizsa, 1690, 1—15. old.
27. T. Gy. M. A. Neoacq. 35—40. old.
28. T. Gy. M. A. Neoacq. 26—35. old.
29. T. Gy. M. A. Neoacq. 40—63. old.
30. Erre lásd: *Nagy I.—Fábiánné*, 407—422.

31. MOL, B. K. A. E 280 Hofbef. 1693. április. No. 18.
32. Az 1596. évi VII. decretum 41. cikkelye „míg Somogy vármegyének a helyreállításá bekövetkezik”, minden nemest és kapitányt, továbbá minden rangú és rendű lakost Zala vármegye jurisdictioja alá vetett, majd az 1608. évi k. u. I. decretum 22. cikkelye szerint Somogy vármegyének, miképpen eddig, úgy ezután is, a maga jogait Zala vármegye székén kellett keresnie. E törvényeket az 1715. évi I. decretum 86. cikkelye hatályon kívül helyezvén, a két megye különvált.
33. Zala és Somogy Vármegye Generalis Congregatiójának 1698. december 21-ei levele, mely 1876-ban közzétett várostörténeti forrásként maradt fenn. Közzétéve *Bátorfi* II. 111. oldalán.
34. Tjkv. 23. old.
35. Az engedély szerint a 4 vásár közül az első Gyertyaszentelő Boldogasszony (*február 2.*), a második Exaudi-vasárnap (*húsvét utáni harmadik vasárnap: május 3.—június 6. között*), a harmadik Szűz Mária mennybemenetele (*augusztus 15.*), a negyedik pedig Szűz Mária fogantatásának ünnepén (*december 8.*) volt tartható.
36. MOL Helytartótanács levéltára C 35. 106. cs. Lad. A. Fasc. 33. No. 36.; MOL, Batthyany lt. P. 1313. 206. cs. II. No. 6.
37. A 33. sz. jegyzetben idézett válaszlevél.
A válaszlevél előzményeit a Zala Megyei Levéltárban keresve, sajnálattal kellett megállapítani, hogy a megválaszolt levél a Közgyűlési iratok (*Acta congregationalia*) sorozat 1665—1699. és 1700—1709. évekbeli iratai között nem volt található, az ügy közgyűlési tárgyalásáról tudósító közgyűlési jegyzőkönyv pedig nem maradt fenn, mert a közgyűlési és részgyűlési jegyzőkönyvek (*Protocolla congregationum*) sorozatban az 1678—1716. évekből való jegyzőkönyvek hiányoznak.
38. MOL, B. K. A. E 279. Exped. 1696. augusztus. No. 81. A kihallgatási jegyzőkönyv.
39. Budáról 1688-ból, Pestről 1694-ből van a legrégebbi adatunk fertálymesterekről. — Vö.: *Bónis*, 1962, 101. és 172.
40. A pesti fertálymesterek 1732. január 1-jei utasítása. *Bónis*, 1974, 153.
41. T. Gy. M. A. Neoacq. 59. old. 23. pont.
42. T. Gy. M. A. Neoacq. 24. old. 16. pont.
43. T. Gy. M. A. Neoacq. 9. old. 4/2. pont.
44. MOL, B. K. A. E 281. Ber. u. Schr. 1696. január. No. 19.
45. MOL Mikrofilmtár. A 3787. doboz. Nagykanizsai Róm. Kat. Plébánia. L. B. et C. Tom. I. p. 235.; 1697. IX. 3-ai és 1697. IX. 9-ei bejegyzés. *Ua*. Tom.

- I. p. 188.; egy, a vezetéknévének elhagyásával bejegyzett csáktornyai lakos és özv. Schoberné házasságkötésének bejegyzése.
46. *Ua.* Tom. I. pag. 70., 1695. I. 11-ei bejegyzés.
 47. MOL, B. K. A. E 285. Varia 1683—1740. 5. csomó 11. tétel. No. 26.; Uo. E 279. Exped. 1696. október. No. 24.; Tjkv. 59. old.
 48. MOL, B. K. A. E 285. Varia 1683—1740. 5. csomó 11. tétel. No. 26.; MOL Magyar Kamara Levéltára. E 156. U. et C. Fasc. 29. No. 2. Fol. 1. 4. pont és Fasc. 29. No. 4. p. 17. 6. pont.
 49. MOL, Batthyany lt. P 1313. 206. cs. II. No. 6.
 50. T. Gy. M. A. Neoacq. 31. old. ad. 8.
 51. A megosztás addigi rendjére: *Rózsa*, 1992, 120.
 52. T. Gy. M. A. Neoacq. 5. old.
 53. Tjkv. 4. old.
 54. T. Gy. M. A. Neoacq. 28. old. ad. 3. és 55. old. 17. pont.
 55. T. Gy. M. A. Neoacq. 11. old. 8. pont és 48. old. 9. pont.
 56. T. Gy. M. A. Neoacq. 50. old. 11. pont.
 57. T. Gy. M. A. Neoacq. 57. old. 18. pont.
 58. T. Gy. M. A. Neoacq. 15. old. 15. pont.
 59. T. Gy. M. A. Neoacq. 58. old. 19. pont.
 60. A városi tanácsháza a vár területén volt, amint ez kiténik a Városi Tanácsnak a Budai Kamarai Adminisztrációhoz 1702. szeptember 1-jén intézett abból a felterjesztéséből, amelyben a vár lerombolásának egyik következményeként említi, hogy lebontásra került a városháza. (MOL, B. K. A. E 286. Buchhalterey Acten 1702. Fol. 317.)
 61. T. Gy. M. A. Neoacq. 44. old. 5/1 pont.
 62. T. Gy. M. A. Neoacq. 16. old. 16. pont.
 63. T. Gy. M. A. Neoacq. 61. old. 25. pont.
 64. T. Gy. M. A. Neoacq. 10. old. 5. pont.
 65. T. Gy. M. A. Neoacq. 25. old. 18. pont.
 66. Ez *Dullersperg Fülöp* volt (*Babics*, 37.)
 67. T. Gy. M. A. Neoacq. 47. old. 7. pont
 68. T. Gy. M. A. Neoacq. 1. old. 2. pont
 69. T. Gy. M. A. Neoacq. 24. old. 14. pont.

A város Thury György Múzeumban őrzött pecsétnyomójának (T. Gy. M. H. 60. 12.1.) vésete ettől eltér, mert az azon látható kiterjesztett szárnyú sas az egyik lábával ugyan fogyó holdat, de a másik lábának karmai között gabonakalászt tart, s a sas feje felett stilizált osztrák császári korona látható. E véset szerinti ábrával készített pecsétnyomó, még akkor is, ha 1695 évszám

van a köriratában, bizonyára későbbi, mint amilyen az említett felsőbb hatósági engedély szerinti pecsét lehetett.

70. T. Gy. M. A. Neoacq. 10. old. 5. pont.
71. T. Gy. M. A. Neoacq. 20. old. 7. pont. *Ua.* 38. old. 9. pont.
72. A várkerület határaitól, s így területéről adat nem áll rendelkezésre.
73. T. Gy. M. A. Neoacq. 20. old. 7. pont.
74. *Ua.*
75. T. Gy. M. A. Neoacq. 46. old. 6. pont.
76. A *mérföld* különféle alapegységétől, alkalmazási területétől, vagy „a nemzetiség”-étől függően különböző nagyságú hosszúságú mérföld. Nem tudható, hogy a jegyzőkönyv szerinti mérföld melyik mérföld, és az milyen hosszú volt. Ezért nem tudható, hogy a jegyzőkönyvben Polon nevéként szereplő falu milyen messze volt Kanizsától, s így nincs lehetőség annak megállapítására, hogy mely Kanizsa környéki akkori faluban született a kihallgatott személy.
77. A Budai Kamarai Adminisztrációnak a jegyzőkönyvet tartalmazó iratcsomója külzetére írt tárgymegjelölés szövege szerint a falu neve Bolon. (MOL, B. K. A. E 279. Exped. 1696. augusztus. No. 81.)
A jegyzőkönyv később ismertetésre kerülő második változatában a születési hely Pallonként szerepel. (MOL, B. K. A. E 279. Exped. 1696. október. No. 24.) A Budai Kamarai Adminisztrációnak az Udvari Kamarához 1696. október 16-án intézett felterjesztésében a helység nevét Polon-nak írták. (MOL, B. K. A. E 279. Exped. 1696. október. No. 24.)
78. MOL, B. K. A. E 279. Exped. 1696. augusztus. No. 81. jelzetű iratcsomó külzete szerint a nő foglalkozása *Magd*, tehát szolgáló lány volt.
79. 1695-ben február 16-án volt hamvazószerda, tehát nagyböjt első hete február 20-ától 27-éig tartott hét volt.
80. T. Gy. M. A. Neoacq. 20. old. 7. pont.
81. A tanács arra a törvényre hivatkozik, melyet V. Károly német—római császár uralkodása idején 1532-ben a regensburgi birodalmi gyűlés német birodalmi büntetőtörvénykönyvként elfogadott. Hivatalos neve: *Des aller-durchlauchtigsten, grossmächtigsten, unüberwindlichsten Kaiser Karls des Fünften und des heiligen römischen Reichs peinliche Gerichtsordnung*, röviden: *Peinliche Gerichtsordnung Karls V.*, vagy *Carolina*. Irodalmi megjelölése: CCC (= *Constitutio criminalis Carolina*). Tulajdonképpen perrendtartás volt, „amelybe egy büntetőtörvénykönyv is be van iktatva”, de szervezeti szabályokat is tartalmaz. A megalkotása korának értékrendje szerinti súlyos büntetőcselekményekre vonatkozott, míg enyhébb vétkek miatti kereset előterjesztésével induló polgári perekben kiszabott pénzbírsággal voltak megtorlandók. A *Carolina* fenntartotta a megalkotása idején

megvolt kegyetlen büntetési rendszert, amelyhez a különféle módon végrehajtandó halálbüntetés, a testi csonkítás és egyéb testi fenyítékek, a szabadságvesztés büntetés, a vagyonek Kobzás és a nyilvánosság előtt végrehajtandó becsületbüntetések tartoztak. — A CCC tükrözi az olasz büntetőjogtudomány eredményeit. Számátalan szabálya a németországi büntetőjogszolgáltatás fejlődésében jelentős szerepet játszott.

A *Halsgerichts'ordnung* szó önmagában is főként a CCC-t jelöli.

Vö.: *Magyar jogi lexikon*. II. 633. *Constitutio Criminalis Carolina* szócikk; *Eisenhard* 239-241.; *Handwörterbuch zur deutschen Rechtsgeschichte* I. 592—594. és 1914—1915. *Carolina* és *Halsgerichtsordnung* szócikkek; *Deutsches Rechtswörterbuch* IV. 1497—1498. *Halsgerichtsordnung* szócikk.

82. *Handwörterbuch zur deutschen Rechtsgeschichte* II. 736—741. *Kindes-tötung* szócikk.
83. Klingendrath Jakab
84. Schober József János
85. Läschäikh István
86. A jegyzőkönyvben jól olvasható *Primus obering* megjelölés második szavának a jelentését megállapítani nem tudtam. Ennek folytán a megjelölést sem tudtam értelmezni. Megállapításra vár, hogy a két szó mit, milyen tisztiséget, megbízást jelentett.
87. Kniedel Jakab
88. Dalgner Mihály, Weigarth Zakariás és Unger György
89. Dalgner Mihály, Weigarth Zakariás és Obieniz János
90. Koch Márton és Korvat Jurko
91. Frimb Ferenc, Kissel János, Stokher György, Langer György és Veconie András
92. MOL, B. K. A. E 279 Exped. 1696. augusztus. No. 81.
93. MOL, B. K. A. E 281. Ber. u. Schr. 1696. július. No. 27.
94. MOL, B. K. A. E 279. Exped. 1696. július. No. 89.
95. MOL, B. K. A. E 279. Exped. 1696. augusztus. No. 81.
96. MOL, B. K. A. E 279. Exped. 1696. szeptember. No. 80.; *ua.* 1696. október. No. 16.
97. MOL, B. K. A. E 279. Exped. 1696. október. No. 24.
98. Schober József János, aki itt már foglalkozásának megjelölésével szerepel, mely szerint *Apotekher*, tehát patikus volt.

A most vizsgált periratok felszínre kerülésének és annak köszönhetően, hogy a jegyzőkönyvnek az 1696. év utolsó negyedében volt szakértői szemléről szóló részébe az eljárt tanács tag foglalkozását is bejegyezték, megha-

ladottá vált a Zala megyei gyógyszerészet történetéhez, s ennek folytán Kanizsa várostörténetéhez is tartozó az a kutatási eredmény, mely szerint 1714-ben létesítették Kanizsán a vármegye első gyógyszertárát. (*Blázy*, 10. és 12. old.)

A jegyzőkönyvnek a szakértői szemléről szóló része arról tudósít, hogy Kanizsán már 1696-ban volt patikus, miből következően bizonyosra vehető, hogy volt patika is.

99. Laschak István, aki a jegyzőkönyv első változata szerint városi őrmester volt.
100. Seydtensspinner János
101. Obieniz János
102. Veconie András
103. Laschak István
104. MOL, B. K. A. E 279. Exped. 1696. október. No. 24.
105. A kanizsai kerület kiterjedése *Paul Wibmer* provisor által 1697-ben és 1700-ban készített, és a kerülethez tartozó számtalan helységet számbavevő összeírásokból ismerhető. — MOL, Magyar Kamara Levéltára E 156. U. et C. 361. doboz Fasc. 7. Nr. 48.; *Ua.* 408. doboz Fasc. 29. Nr. 2.; *Ua.* Fasc. 29. Nr. 3.; *Ua.* Fasc. 29. Nr. 40.
106. *Der Schilling* egyik jelentése pénz-érme (s ennek nyomán a jelenlegi ausztriai pénzérmé), de jelenti a korbácsütést (*Peitschenstrafe*) is, és a megvesszőzés büntetését (*Ruthenstrafe*) is. Az egész mértékben való megkorbácsolás 30 ütést jelentett.
107. MOL, B. K. A. E 279. Exped. 1696. december. No. 20.
108. MOL, B. K. A. E 279. Exped. 1696. december. No. 15.
109. MOL, B. K. A. E 279. Exped. 1696. december. No. 20.
110. MOL, B. K. A. E 279. Exped. 1696. december. No. 81.
111. T. Gy. M. A. Neoacq. 20. old. 7. pont.
112. MOL, B. K. A. E 281. Ber. u. Schr. 1697. október. Nr. 17.
113. MOL, B. K. A. E 281. Ber. u. Schr. 1698. január 3.
114. A nagykanizsai Thúry György Múzeum teljesen hivatalos alapításának 50. évfordulójára kiadni tervezett jubileumi kötetben való közzétételre megírt „A Kanizsai Városi Tanács pallosjoggal felruházása és a vesztőhely felállítása” c. tanulmány kéz(gép)iratát a kötet szerkesztőjének átadtam.
115. T. Gy. M. A. Neoacq. 27. old. 2. pont.
116. T. Gy. M. A. Neoacq. 40–63. old.
117. MOL, B. K. A. E 280. Hofbef. 1702. február. No. 6.; E 280. Hofbef. 1702. május. No. 1.
118. MOL, B. K. A. E 286. Buchhalterey Acten 1702. Fol. 317.

119. MOL, B. K. A. E 282. Memorialien und Anbringen. Buchstabe C. No. 84.
120. *Inventir unndt Beschreibung deren in der Vestung Canisa erfindlich Häusern*. Közzétéve: *Tóth*: 227—230.
121. A kanizsai földterületek kiosztása és a birtoklevelek átadása, és a telekkönyv vezetése a harmincados és provisor jogkörébe tartozott és kötelessége volt. MOL Magyar Kamara Levéltára. E 136. *Diversae instructiones 1531—1849*. b) *Iratok*. 64. t. Kanizsa 1690.)
122. MOL, B. K. A. E 283. Bescheid Protocoll 1702. 1702. július 17-ei határozat.
123. Az ellentét egyik illusztrálója a felterjesztésben annak szövéte, hogy az előző bíró sem volt hajlandó úgy, ahogy kellett volna, lemondani, és ennek következtében jutott évenként olyan fizetéshez (*Jährliche besoldung*), amilyen az új bírónak nincs, és amilyet az nem is akar.
124. *Martonos* a volt Bács vármegyéhez, majd az 1699-ben létesült Tiszai Határ-örvidékhez, 1876-tól Bács-Bodrog vármegye zentai járásához tartozott, ma a jugoszláviai Vajdaságban lévő község.
125. MOL, B. K. A. E 280. Hofbef. 1703. március. No. 5.
126. *Uo.*
127. MOL, B. K. A. E 280. Hofbef. 1703. május. No. 23.
128. *Uo.*
129. T. Gy. M. 72. 36. 1. O. 89. lt. sz.
130. MOL, Helytartótanácsi levéltár. *Acta mechanica*. Comitatus Szaladiensis I. N/1/18.
131. A csizmadiák céhszabályzatára vezetett záradék kelte 1703. december 16. Az ácsok, kőművesek és kőfaragók céhszabályzatára vezetett záradék keletje 1703. december. A nap az 1724. évi hitelesített másolatban fennmaradtot céhszabályzat záradékának keletjéből kimaradt.
132. A birtokbalépés évének a két céhszabályzat záradéka alapján megismerése folytán meghaladottá vált az a különböző publikációkon alapuló hiedelem, hogy *báró Gračich* 1705-ben kapta meg Kanizsát és akkor is csak az elpusztult várat (*Barbarits*, 25)
133. MOL Magyar Kamara Levéltára. E 156. U. et C. Fasc. 29. Nr. 4.
134. MOL Magyar Kamara Levéltára. E 156. U. et C. Fasc. 29. Nr. 2.
135. *Grانيتz*: a horvát *granica* (= határ) szó német írásmóddal írva.
136. *Órajárás*: 17. századi európai hossz mérték. Nagysága a terep függvénye, síkon kb. 3,68 km.
137. *Palin* középkori eredetű település. 1593-ban teljesen pusztas falu. 1598-ban újra települ. A 17. században megint elpusztul. (*Vándor*, 1994, 269.) 1693-ban elpusztult faluként szerepel. (Batthyány lt. P 1322. 100. cs. No. 2. 1894. május 24. Korpavár Palin külterületi lakott helyel Korpavár köz-

- séggé alakult. (*Gyalay*, 582.). 1963-ban Korpavár Nagykanizsával egyesül (*Gaál*, 7.).
138. *Récsé* középkori település. 1566-ból a törökkel ott vívott harcokról van adat. (*Vándor*, 1994, 237., 244., 288.) A törökök többször földig rombolták.
 139. *Falkos* középkori falu. A 16. sz. közepén elpusztult. (*Vándor*, 1994, 269.) 1697-ben Bottszentgyörgyvár appertinenciája (MOL E 156. U. et C. Fasc. 29. Nr. 40. pag. 55.) A 18 században újra települ. Helyén jött létre a Bagolasánc községhez tartozott Kisfakospusztá és Nagyfakos-pusztá (*Gyalay*, 348.). Bagolasáncot 1950. március 16-i hatállyal Somogy megyétől Zala megyéhez csatolták, majd 1963-ban neve Bagolára változott. 1982-ben Bagolának Nagykanizsával egyesülése folytán ez évtől Nagykanizsához tartozik. (*Gaál*, 5., 7., 8.)
 140. *Kerekesházát* 1693-ban Bottszentgyörgyvár appertinentiájaként (MOL E 156. U. et. C. Fasc. 29. Nr. 2. pag. 3.), 1697-ben Bottszentgyörgyvárhoz tartozó desertumként írják össze (MOL E 156. U. et. C. Fasc. 29. Nr. 40. pag. 55.).
 141. A 15. sz. végén épült Szentgyörgyvára, amely az egykori Szentgyörgy falu után kapta nevét. Rövid idővel 1577. után felrobbantották. (*Vándor*, 1995, 2. és 13.) A volt település 1697 évi összeírásban desertum, mely az ott írtak szerint *Prie örgróf*, tehát *örgróf Turinetti* tulajdona (MOL E 156. U. et. C. Fasc. 29. Nr. 2. pag. 54—55.).
 142. *Szent Miklós* középkori falu 1593-ban már teljesen elhagyott (*Vándor*, 1994., 270.). 1697-ben Bottszentgyörgyvár appertinentiája, melyet újra kezdenek beépíteni (MOL E 156. U. et. C. Fasc. 29. Nr. 40. pag. 54—57.). 1715. évi összeíráskor Horváth-Szent-Miklós néven szerepel (*Csánki*, 146.). 1895. május 2-ától Somogyszentmiklós. 1948. június 8-án ideiglenesen, augusztus 1-jén hivatalosan átcsatolva Zala megyéhez (*Gyalay*, 762.) 1950. március 16-ától neve Miklósfá, 1982-ben egyesült Nagykanizsával (*Gaál*, 5., 8.).
 143. *Bajcsa* középkori eredetű falu, de más névvel. 1578—1579-ben építik a bajcsai palánkvárat, mely 1600-ban pusztulásnak indul. (*Vándor*, 1994, 345.) 1693-ban lakatlan falu (Batthyany lt. P. 1322. 100. cs. No. 2., 1693. VIII. 22.) 1773-ban még Szepetnek cum Bajcsa megnevezés fordul elő (*Gyalay*, 349.) 1786-ban már német faluként szerepel (*Korabinsky*, 25.).
 144. *Szepetnek* 1670-ben maradt pusztán, és csak a törököktől visszafoglalás után települt újra (*Vándor*, 1994, 356.). 1693-ban elhagyott mezővárosként szerepel (Batthyany lt. P. 1322. 100. cs. No. 2., 1693. VIII. 22.), 1786-ban német falu (*Korabinsky*, 700.).
 145. *Sormás* középkori eredetű település. 1548-ban török támadás során teljesen

- elpusztul. 1690-ben pusztaként tartják nyilván. 1693-ban lakott falu (Batthyany lt. P. 1322. 100. cs. No. 2., 1693. VIII. 22.).
146. *Almaszeg* 1519-ben még szereplő falu, 1530-ban Sormás határában levő elpusztult faluként említik. (*Vándor*, 1994, 261., 275.) 1693-ban elpusztult falu (Batthyany lt. P. 1322. 100. cs. No. 2. 1693. VIII.22.)
147. *Homokkomár* középkori eredetű falu, melyet a törökök többször felégették, 1598-ban tíz ház állt még a faluban. A török hódoltság alatt pusztta. A török alóli felszabadulás után megélénkül a birtokforgalom. 1702-ben már fakápolnát építettek. 1722-től német telepések érkeznek. (*Balla*, 146.) 1769-ben már Homokkomáromnak hívják. (1769-ben Homokkomáromban [!] kelt hatósági bizonyítvány. A bizonyítvány fotomásolatát közli *Balla*, 194.)
148. *Sigard* azaz Zsigárd 1593-ban már teljesen elhagyott, majd elpusztult falu Nagykanizsa határában, de nem a ma is létező major helyén, hanem attól északra a nagykanizsai határ korpavári kinyúlásának délnyugati sarkában. (*Vándor*, 1994, 270—271.) Elpusztultként szerepel 1693-ban is. (Batthyany lt. P. 1322. 100. cs. No. 2., 1693. VIII. 22.)
149. Napszám osztrák eredetű földmérték. Ha a mérés tárgya rét, akkor helyenként változóan 520—1650 bécsi négyszögöl, tehát 520—1650-szer 3,596 négyzetméter.
150. *Das Gewerb* alapjelentése a régi német jogi nyelvben a kereset és a megélhetés fogalomkörén belül egyfelől általában a foglalkozás, másfelől a kereskedelem és a kézművesség. Az összeírás készítője a borméréshez és a mészárosossághoz fűzve rögzíti, hogy ezeken kívül kevés vagy semilyen *Gewerb* sem megy. Ezért a *Gewerb* szót mind kereskedelem, mind kézművesség jelentéssel használtként értelmezve fordítottuk azt kereskedelemnek és kézművességnek.
151. A céhszabályzatok alkotásának és őrzésének helyét közli *Éri—Nagy—Nagybákay*, II. 175—176.
152. *Porcio*, latinul *portio militaris*: katonai adag, az állami hadiadónak, a contributionak természetben fizetendő része (*rata contributionalis*).
153. *Tóth*, 228.
154. T. Gy. M. A. Neoacq. 42. old. 3. pont.
155. 1695. november 23-ai jegyzőkönyvben városi írnokként szerepel. (MOL, B. K. A. E 279. Exped. 1696. október. No. 24.). Keresztapaként történt anyakönyvi bejegyzéseinel *notarius civitatis* vagy *syndicus civitatis* foglalkozásuként jegyezték be. (MOL, Mikrofilmtár. A 3787. doboz. Nagykanizsai Róm. Kat. Plébánia. L. B. et C. Tom. I. pag. 70. 1695. I. 11-ei bejegyzés. *Ua*. Tom. I. pag. 235. 1697. IX. 4-i és 1697. IX. 9-ei bejegyzés.). 1700. szeptember 8-án tanácstag (MOL, B. K. A. E 282. Memorialien

- und Anbringen. Buchstabe H. No. 119.).
156. Az október 5-ei tanácsülésről készült jegyzőkönyv az írás elhalványultsága miatt csak részben olvasható.
157. Tjkv. 51., 52., 54., 55., 57., 58., 59. old.
158. T. Gy. M. A. Neoacq. 44. old. 5/1. pont.
159. Tjkv. 51., 52., 57., 58. old.
160. *Der Herr* főnév jelentése általában: fölérendelt, rendelkező, kenyéradó. Szűkített jelentései közül az egyik szerint jelent olyan személyt, akit felsőbb-ségi hatalom illet meg, így az alsóbb közigazgatás, vagy bírói joghatóság városi közegei közül a bírót, a polgármestert, a tanácstagokat. Selmezbányának már a 14. sz.-i városi joga *die herren des rattes* említi. (*Wenzel*, 1. skk.) Mint rangjelző, mint titulus eredetileg csak a német nemesi rend tagjait (a birodalmi hercegekkel bezáróan) illette meg, majd az alacsonyabb nemes-ség tagjait is, és meghonosodott kevésbé rangos személyek társadalmi ismérveként is. A 17. sz. elejétől a *Herr* szó használata udvariassági megjelöléssé vált. Egy 1611. évi nürnbergi decretum szerint a városi bíróság ülnökei és bírái kérésére, hogy nekik a *Herr* titulust adják meg, el lett rendelve, hogy az említettek a *Herr* praedicatumot kívánságuknak megfelelően használják (*Lahner*, 52.) A kanizsai tanácsi jegyzőkönyvi kötet 1690. évi bejegyzéseinél a tanácstagok neve előtt már használták a *Herr* rövidítéseként a *H* betűt.
161. Tjkv. 51., 54., 55., 58. és 59. old.
162. Tjkv. 59. old.
163. Tjkv. 51., 54., 55. és 59. old.
164. Tjkv. 58. old.
165. T. Gy. M. A. Neoacq. 17. old. 1. pont.
166. *an dem gemainen gerichtshaus- oder rathaus*. (*Bair. GO.* II. 3.)
167. A leégés éve pontosan nem ismeretes. A helyére építetett városháza tanács-termében 1787. július 17-én tartott első ülést megörökítő jegyzőkönyvi bejegyzés szerint „egynéhány Esztendeig” tartott, amíg a leégett városháza helyett a jelenlegi (volt Kaszino) helyén állott Ispita házban (kórházban) voltak a tanácsülések. (*Halis*, 1916, 306.; T. Gy. M. 72.3.1. Protocollum Sessionale Privilegiosi Oppidi Canisa 1787—1789. pag. 51.)
168. A sarokháznak a volt tulajdonosok neve utáni elnevezése megismeréséért ezúttal is köszönetet mondok Kunics Zsuzsa muzeológusnak.
169. T. Gy. M. 83.79.3. ltsz. Feld Skizzen der Gemeinde Nagy Kanizsa sammt Ortschaft Kis Kanizsa 1864. Verfasst *David, Karl* und Mitarbeiter. Skizze 23.
170. *Meisner, H. O.*: Urkunden- und Aktenlehre der neuzeit. Leipzig, 1952.

171. Tjkv. 57. old.
172. Lásd 152. sz. jegyzetet.
173. Tjkv. 53. old.
174. Tjkv. 54. old.
175. *Der Bescheid* köznyelvi alapjelentése: válasz, felvilágosítás. A német jogi szaknyelvben: hatósági döntés, határozat. Századunk eleji magyar megfelelője: végzés. Az osztrák polgári eljárásjog szerint ma is végzést jelent. — *Wahrig, Gerhard: Das grosse deutsche Wörterbuch.* [Gütersloh, 1967], 643.; *Der Sprach-Brockhaus.* Wiesbaden, 1970., 76. old.; *dr. Schwartz Izidor—dr. Hajtás Ödön* (szerk.). *Jogi műszótár. Német—magyar rész.* Budapest, 1908., 25. old. *Dr. Karcsay Sándor: Német—magyar jogi és államigazgatási szótár.* Budapest, 1972., 61. old.
- Ítéletnek fordítottam a *Bescheid* szót, mert a tanácsi jegyzőkönyvi kötetben vitás ügyben, bírói jogkörben hozott érdemi döntések címeként szerepel, s mert a régi német jogi szaknyelv szerint *Urteil*-t = ítéletet is jelent. — *Deutsches Rechtswörterbuch* 2. kötet. 69-72.
176. Tjkv. 51. old.
177. Tjkv. 52. old.
178. Tjkv. 55—56. old.
179. Tjkv. 56. old.
180. Tjkv. 58. old.
181. Tjkv. 52. old.
182. Tjkv. 52. old.
183. *Der Bader* (latinul *balneator*): nyilvános fürdőház vezetője vagy tulajdonosa, aki jogosult volt sebészi tevékenységek végzésére is és borotválásra is.
184. Tjkv. 58. old.
185. MOL, Mikrofilmtár. A 3787. doboz. Nagykanizsai róm. kat. Plébánia. L. B. et C. Tom. I. pag. 12. 1691. okt. 28-ai bejegyzés.
186. Egy 1694. január 16-án keresztelt gyermek keresztanyjaként már *Catharina Osterhuberin vidua*-ként jegyezték be az anyakönyvbe. *Ua.* Tom. I. pag. 50. 1694. jan. 16-ai bejegyzés.
187. *Ua.* Tom. I. pag. 148.; 1694. február 22-ei bejegyzés.
188. *Ua.* Tom. I. pag. 65.; 1694. nov. 12-ei bejegyzés.
189. *Ua.* Tom. I. pag. 80.; 1695. ápr. 21-ei bejegyzés.
190. Tjkv. 59. old.
191. *Das Handwerk* főnév alapvetően a kézzel kifejtett tevékenységet jelenti. Azonban a közigazgatásban a szó a mai értelemben vett kézművességet is jelentette. Ugyanakkor jelölte a szó a kézművesek szervezetét, a céhet, de annak gyűlését is, s jelentette a céhládát is. A tanácsi jegyzőkönyv szóban

forgó bejegyzésében a *Handwerk* szó az ács-kézművesek szervezetének, céhének jelentésével szerepel.

A bejegyzés írója azonban a szervezetet tévesen nevezte az ácsok céhének. A jegyzőkönyvezett eljárás napján, 1703. június 21-én az a céh, amelynek a tagjai a kanizsai ácsok voltak, nemcsak *Handwerk der Zimmermeister*, hanem *Handwerk der Zimmermeister, Maurer und Steinmetzen*, tehát az ácsok, kőművesek és kőfaragók céhe volt, amint ez kitűnik e céhnek a Városi Tanács által alkotott és a Budai császári Kamarai Adminisztráció által 1701. március 14-én érvényesített, hatályba léptetett (*ratifiziert*) szabályzatából, melynek rendelkezéseit Zala és Somogy vármegye Zalaegerszegen ülésezett sedriáján 1701. június 15-én kihirdették és elfogadták (*publicati et accepti sunt*).

A szabályzatot 1703. december havában (a nap a rendelkezésre álló egykorú másolatból kimaradt) báró *Graßich Jakob* is ellátta sajátkezűleg aláírt oly záradékkal, mely szerint a szabályzatot, ill. annak articulusait a maga részéről is elfogadja és megerősíti (*per me quoque acceptantur et confirmantur*). — MOL, Helytartótanácsi levéltár. Acta mechanica. Comitatus Szaladiensis I. N/1/18.

207. A jegyzőkönyvvezető a vezetéknevet néhány sorral lejjebb *Fekhoni*-nak írta, a jegyzőkönyvi kötet következő oldalán pedig, mint látni fogjuk, *Farkhany*-nak. Két 1694. évi kereszteléskor a keresztapa az anyakönyvi bejegyzés szerint *Andreas Fekonia faber lignarius volt*. — MOL, Mikrofilmtár. A 3787. doboz. Nagykanizsai róm. kat. Plébánia. L. B. et C. Tom. I. pag. 61. et 66. 1694. IX. 26-ai ill. 1694. XI. 26-ai bejegyzés.

1696-ban esküdt polgárként vesz részt a Katalin nevű nő ellen gyermekgyilkosság miatt folyó pert tárgyaló tanácsban és az ítélethozatalban, amikor vezetéknevét *Veconie*-nek írták. — MOL, B. K. A. E 279. Exped. 1696. augusztus. Nr. 81.

208. Tjkv. 54. old.

209. Lásd 191. sz. jegyzetet.

210. Tjkv. 55. old.

211. Tjkv. 51. old.

212. *diktiren* ige egyik jelentése [*eine Strafe*] *aufferlegen* — [valamely büntetést] kiszabni.

213. Tjkv. 53. old.

214. Tjkv. 56. old.

215. Tjkv. 57. old.

216. Tjkv. 51. old.

202. A négy polgár: *Gerentschir Tamás, Meszkor András, Posawitz Tamás és Gerosch Jurko.*
203. Tjkv. 59. old.
204. Kanizsán, mint neoacquisticumon a földek kiosztása *Paul Wibmer* harmincados jogkörébe tartozott, és kötelessége volt. — T. Gy. M. A. Neoacq. 17. old. 2. pont; *Ua.* 26. old. ad 1.; MOL, B. K. A. E 281, Ber. u. Schr. 1695. október. No. 13.; E 279. Exped. 1695. november. No. 46.
205. Tjkv. 56. old.
206. Tjkv. 56. old.
207. Tjkv. 55—56. old.
208. MOL, B. K. A. E 286. Buchhalterey Acten 1702. Fol. 317.
209. A templom építésének idejéről egymástól eltérő, különböző adatok vannak. 1716. szeptember 16-ai keletű püspöki okirat szerint a sekrestye falának felhúzása *satis amplam spem facit alicuius mediocris ecclesiae constituenda*, azaz elég nagy reményt csinál valamilyen közepes templom építésének. (*Instrumentum episcopalis in merito parochiae et ecclesiae Canisiensis.* [*Pfeiffer*, 1947, 112—114.]) Tehát 1716. szeptember 1-jén a templom még nem volt kész. Száz évvel későbbi forrás szerint a templom 1714. július 20-ára épült meg. (Zala Megyei Levéltár. XII/7. A Nagykanizsai Ferences Rendház iratai. *Visitatio Canonica Parochialis Ecclesiae Kanisiensis* 1816. Caput I. § 1.) *Halis* a Ferencrend kanizsai zárdájáról írt tanulmányában a templom építésének kezdő idejét nem közli. Az építés során félbemaradt torony építésének befejezési éveként 1816-ot közli. (*Halis*, 1899, 39.) *Barbarits* várostörténeti monográfiája szerint az építés 1714-re jutott odáig, hogy ez év július 30-án került sor a sekrestyeépület alapkövének letételére. (*Barbarits*, 237.) Zala megye műemléki útmutatója szerint a templom 1702—1714 között épült. (*Németh*, 44.) Dr. Hováth Györgynek az 1990-es évek elején megjelent templom-ismertetője szerint a templom alapkövet tették le 1714-ben. (*Horváth—Kostyál*, 24.)

* * *

A KÖNYVTÁRI FORRÁSOK RÖVIDÍTÉSEINEK JEGYZÉKE

- Babics* *Dr. Babics András*: A kamarai igazgatás Pécs városában 1686—1703. Pécs, 1937.
- Bair. GO.* *Berichtsordnung im Fürstenthumb Oberen und Niederen Bayrn. München, 1520.*
- Balla* *Balla Lőrinc*: Új hazában. Fejezetek Fűzvölgy, Homokkomárom, Hosszúvölgy, Korpavár, Magyar-szentmiklós és Obornak történetéből. Fűzvölgy, 1997.
- Barbarits* *Barbarits Lajos*: Nagykanizsa. Budapest, 1929.
- Bátorfi* *Bátorfi Lajos*: Adatok Zala megye történetéhez I—V. Nagy-Kanizsa, 1876—1878.
- Blázy* *Blázy Árpád*: A gyógyszerészet megjelenése és fejlődése Zala megyében 1781—1847. Zalai Gyűjtemény. 1. sz. Zalaegerszeg, 1974.
- Bónis, 1962* *Bónis György*: Buda és Pest bírósági gyakorlata a török kiűzése után 1686—1708. Budapest, 1962.
- Bónis, 1974* *Bónis György* (szerk.): Pest-budai hivatali utasítások a XVIII. században. Budapest, 1974.
- Csánki* *Csánki Dezső dr.* (szerk.): Somogy megye. Magyarország vármegyéi és városai [22. kötet]. Budapest, [1914].
- Degré* *Degré Alajos*: Nagykanizsa önkormányzata a XVIII. században. In: *H. Kerecsényi Edit* (szerk.): A nagykanizsai Thúry György Múzeum jubileumi emlékkönyve 1919—1969. Nagykanizsa, 1972. 103—120.
- Deutsches
Rechtswörterbuch* *Dickel, Günther (+)—Speer, Heino* (Bearb.): Deutsches Rechtswörterbuch (Wörterbuch der älteren deutschen Rechtssprache) I—IX. Weimar, 1914—1996. További kötetek előkészítés alatt.

- Eisenhardt* Dr. iur. *Eisenhardt, Ulrich*: Deutsche Rechtsgeschichte. München, 1995.
- Éri—Nagy—Nagybákay* *Éri István—Nagy Lajos—Nagybákay Péter* (szerk.): A magyarországi céhes kézművesipar forrásanyagának katasztere I—II. Budapest, 1975.
- Gaál* Dr. *Gaál Antal*: Zala megye közigazgatási beosztása és a tanácsok tisztségviselői 1950—1985. Zalai Gyűjtemény 22. Zalaegerszeg, 1986.
- Gyalay* *Gyalay Mihály*: Magyar igazgatástörténeti helység-névlexikon. Budapest, 1989.
- Halis, 1899* *Halis István*: A ferencrend kanizsai zárdája. Nagykanizsa, 1899.
- Halis, 1915* *Halis István* (szerk.): Zalai krónika. (1—5. kötet.) 1. kötet. Nagykanizsa, 1915.
- Halis, 1916* *Halis István* (szerk.): Zalai krónika. (1—5. kötet.) 4. kötet. Nagykanizsa, 1916.
- Handwörterbuch zur deutschen Rechtsgeschichte* *Erler, Adalbert—Kaufmann, Ekkehard* (Hrsg.): Handwörterbuch zur deutschen Rechtsgeschichte I—VI. Berlin, 1978—1998.
- Horváth—Kostyál* Dr. *Horváth György—Kostyál László*: Nagykanizsai Alsóvárosi templom. [Nagykanizsa] é. n.
- Kerecsényi, 1974* *Kerecsényi Edit dr.*: Adatok Nagykanizsa egészségügyének fejlődéséhez 1690-től 1885-ig. In: *S. Kocsán Katalin dr.* (szerk.): A nagykanizsai kórház története. A Zala megyei Tanács II. sz. Kórház Rendelőintézetének évkönyve. Nagykanizsa, 1974.
- Kerecsényi, 1978* *Kerecsényi Edit*: Adatok Nagykanizsa településtörténetéhez a „Polgárok lajstroma” (1745—1826) alapján. In: Zalai Gyűjtemény 8. sz. Zalaegerszeg 1978. 115—134.
- Kisari Balla* *Kisari Balla György*: Törökkori várrajzok Stockholmban. Budapest, 1996.
- Korabinszky* *Korabinszky, Johann Mathias*: Geographisch — Historisches Produkten Lexikon von Ungarn. Pressburg, 1786.
- Lahner* *Lahner*: (Hgb.) Sammlung derer Additionaldecreten. Nürnberg, 1773.

- Liptai* *Liptai Ervin* (főszerk.): Magyarország hadtörténete I—II. Budapest, 1984—1985.
- Magyar jogi lexikon* *Dr. Márkus Dezső* (szerk.): Magyar jogi lexikon. I—V. Budapest, 1898—1907.
- Magyary—Kossa* *Dr. Magyary—Kossa Gyula*: Értekezések a magyar orvostörténelem köréből I—V. Budapest, 1929—1995.
- Mayer* *Mayer, Theodor*: Verwaltungsreform in Ungarn nach der Türkenzeit. Wien und Leipzig, 1911.
- Nagy I.—Fábiánné* *Nagy István—Fábiánné Kiss Erzsébet*: A Budai Kamarai Adminisztráció levéltára. In: *Nagy István—F. Kiss Erzsébet*: A Magyar Kamara és egyéb kincstári szervek. Budapest, 1995.
- Németh* *Németh József*: Zala megye műemlékei. Zalaegerszeg, 1979.
- Pfeiffer, 1947* *Dr. Pfeiffer János*: A veszprémi egyházmegye legrégebbi egyházlátogatásai (1554—1760) Veszprém, 1947.
- Rózsa, 1992* *Rózsa Miklós*: Városi közigazgatás Kanizsán 1690-ben, a város török alóli felszabadulása évében. In: *Solymosi László és Somfai Balázs* (szerk.): A Dunántúl településtörténete IX. Város — mezőváros — városiasodás. A Magyar Tudományos Akadémia Veszprémi és Pécsi Bizottságának IX. konferenciája, Veszprém, 1990. november 8—9. Veszprém, 1992, 113—120.
- Rózsa, 1996/1.* *Dr. Rózsa Miklós*: Kanizsa város tanácsának bírói tevékenysége a török uralom megszűnése utáni évtizedben. Nagykanizsai Honismereti Füzetek 13. Nagykanizsa, 1996.
- Rózsa, 1996/2.* *Dr. Rózsa Miklós*: Kanizsa város török alóli felszabadulása utáni tanácsülési jegyzőkönyvei első kötetének irattani ismertetése és várostörténeti forrásértéke. In: *Dr. Rózsa Miklós* (szerk.): Nagykanizsa első okleveles említésének 750. évfordulója alkalmából rendezett helytörténeti, történettudományi konferencia előadásai. Nagykanizsa, 1995. 10. 20—21. Nagykanizsa, 1996, 119—123.

- Tóth* *Tóth István György*: A magyarországi török építkezések forrásaihoz: a kanizsai vár házainak összeírása (1690.) In: Zalai Múzeum 2. Zalaegerszeg, 1990.
- Turbuly, 1987.* *Turbuly Éva*: Zala megyei statutumok 1700—1750. I. rész. 1702—1719. Zalai Gyűjtemény 26. Zalaegerszeg, 1987, 102.
- Vándor, 1994* *Vándor László*: Kanizsa története a honfoglalástól a város török alóli felszabadulásáig. In: *dr. Béli József—dr. Rózsa Miklós—dr. Rózsáné dr. Lendvai Anna*: Nagykanizsa. Városi monográfia. Első kötet. Nagykanizsa, 1994.
- Vándor, 1995* *Dr. Vándor László*: Botszentgyörgy vára. (Az ún. Romlott-vár kutatásának eredményeiből) Nagykanizsai Honismereti Füzetek 9. Nagykanizsa, 1995.
- Wenzel* *Wenzel, G.*: Das alte Stadt- und Bergrecht Schemnitz in Ungarn. In: Anzeigebblatt für Wirtscraft und Kunst. Nr. 104. Wien, 1843.

DIE VERWALTUNGS- UND GERICHTSTÄTIGKEIT DES KANIZSAER STADTRATES BIS ENDE DES DIE DEMOLIERUNG DER BURG FOLGENDEN JAHRES (1690—1703.)

Kanizsa wurde am 13. April 1690 von der türkischen Herrschaft befreit. Von der Römisch Kaiserlichen auch Königlichen zu Visitierung und Einrichtung der neuen Acquisiten in Hungarn gegen der Drau und dem Saufluss Deputierten Commission wurden der neue Stadtrat organisiert und dessen Mitglieder ernannt. Der Stadtrat hat seine Tätigkeit mit der am 16. Juni 1690 abgehaltenen konstituierenden Sitzung aufgenommen. Eine von der Tätigkeit dessen berichtende grundlegende und derart eine der wichtigsten Quellen ist der mit der Eintragung der konstituierenden Sitzung beginnende Band der Ratsprotokolle. Auf Grund dessen und mit Inanspruchnahme sonstiger Quellen werden die Verwaltungstätigkeit des Stadtrates im Jahre 1690 (*Rózsa*, 1992) und die Gerichtstätigkeit dessen in demselben Jahr (*Rózsa*, 1996/1) untersucht und zur Schau gestellt.

Die Vorführung der methodischen Untersuchung und der Resultate dieser Untersuchung über die Verwaltungs- und Gerichtstätigkeit des Stadtrates in den 12 Jahren nach 1690 wurden vom Verfasser mit der Abfassung dieses Aufsatzes zur Aufgabe gesetzt.

Über die während des Jahrzehntes nach der Konstituierung des Stadtrates ausgeübte Tätigkeit berichtet der Band der Ratsprotokolle nichts. Im Band befinden sich keine an den in den Jahren 1691—1702 abgehaltenen Ratsitzungen verfassten Protokolle. Zur Verfügung stehen aber die seitens der höheren Organe des Stadtrates gegebenen Instruktionen und die darauf erfolgten Antwortschreiben, von welchen Angaben zur Erfahrung der Aktivität des Stadtrates zwischen 1690—1703 primär geliefert werden. Vom Verfasser wird die Liste jener unter dem Titel „Sonstige Quellen“ („Egyéb források“) kundgegeben. Wichtige Unterlagen beinhalten die im Ungarischen Staatsarchiv (MOL) der unter der unmittelbaren Obhut der Hofkammer gestandenen Ofner Kameral Administration aufbewahrten Akten, welche hinsichtlich der Geschichte von Kanizsa, darunter des ehemaligen Stadtrates unerlässliche Quellen bilden.

Vor der Untersuchung der die 1690jährigen folgenden nächsten, also am 30. Mai 1703 angefangenen und am 24. Dezember dieses Jahres abgeschlossenen

Eintragungen wird geprüft, ob *a)* in der 1690jährigen Rechtsstellung, in der juristischen Lage von Kanizsa, *b)* in der im Jahre 1690 aufgestellten Organisation des Stadtrates, *c)* in dessen Aufgaben und *d)* hinsichtlich des die Aufsicht führenden Organes das Jahr 1690 folgend Änderungen erfolgt seien und wenn ja, welche diese Änderungen gewesen sind.

Der Rat der Stadt Kanizsa stand unter der Aufsicht der Ofner Kameral Inspektion, bzw. ab 13. Juli 1690 der Ofner Kameral Administration. Kanizsa ist ein privilegiertes Marktflecken gewesen. Der Stadt wurde mit der vom 5. November 1697 datierten Urkunde des Königs I. Leopold das Marktrecht erteilt. Auf Grund dessen durften jährlich vier Märkte abgehalten werden.

Von den im Ratsorgan erfolgten Änderungen sind die Zustandebringung des im Interesse der Territorialarbeitsteilung ins Leben gerufenen Viertelmeister-netzes, dann die Einführung des Äusseren Rates beachtlich.

Vom Jahre 1695 an ist jene Änderung bezüglich der Aufgaben eingetreten, von der man im Aufsatz lesen kann.

Die unmittelbare Obrigkeit des Stadtrates ist seit dem 4. Juli 1695 nicht mehr die Ofner Kameral Administration, sondern der kaiserliche Dreissiger und Provisor in Kanizsa gewesen. Vom 1. Dezember 1698 an ist der Stadtrat unverändert direkt dem kaiserlichen Dreissiger und Provisor, folglich aber nicht der Ofner Kameral Administration, sondern dem Fünfkirchner kaiserlichen Kammerpräfekten und erst darauffolgend der Ofner Kameral Administration untergeordnet gewesen.

An die Darlegung der Änderungen der Verwaltungstätigkeit geknüpft spricht der Aufsatz von dem dem Stadtrat genehmigten Siegel und von dem darauf zu gravierenden Wappenbild.

Der wichtigste Wandel in der 1690jährigen Gerichtsbarkeit des Stadtrates bis Ende 1703 war, dass ab dem 4. Juli 1695 der Stadtrat das *Jus gladii* mit der Kompetenz auf das Territorium des Burgfriedts erhalten hat, doch mit der bedingung, dass jener nicht berechtigt sei irgendwelche Folterungen, bei Einbusse der gerichtsbareit anzuwenden. Laut Anordnung des Vorsitzenden der Ofner Kameral Administration mussten vor der Stadt ein Richtplatz und in der Festung ein Pranger aufgestellt werden.

Vom Verfasser wird das erste auf Grund des *Jus gladii* in den Jahren 1695—1696 unternommene strafrechtliche Verfahren detailliert dargelegt.

Im Leben der Stadt Kanizsa ist in dem die erste Eintragung im Jahre 1703 vorgehenden Jahr, 1702, eine Änderung von grosser Auswirkung vor sich gegangen. Dies ist die seitens des Herrschers „aus gewissen erheblichen politischen und militärischen Ursachen“ angeordnete Demolierung der Festung gewesen.

Vor der Prüfung der Verwaltungs- und Gerichtsbareit des Stadtrates im

Jahre 1703 wird vom Verfasser geschildert, wie zu jener Zeit der Marktflecken gewesen ist, der vom Stadtrat verwaltet wurde und wie die Einwohnerschaft, in derer Rechtsstreiten und Strafhandlungen Urteile gefällt worden sind.

In einem eigenen Kapitel kann man dann lesen, wer die Stadtrichter und wer die Mitglieder des Stadtrates gewesen sind, wie die Regelung der Zeitpunkte der Sitzungen war, wo die Sitzungen abgehalten wurden und schliesslich wie die Art der Protokollführung sich gestaltet hat.

Aus den Eintragungen des Bandes der Protokolle aus dem Jahre 1703 ist feststellbar, dass von dem in der Verwaltungskompetenz gehandelten Stadtrat bloss in zwei Fällen Beschlüsse gefasst worden sind.

Von den auf Grund der Gerichtsbarkeit im Jahre 1703 verhandelten Rechtsfällen wurden 12 zur Privatrechtssphäre gehörige Interessenkränkungen verwirklicht. Alle diese, wie auch die 3 getroffenen strafrechtlichen Massnahmen werden vom Verfasser mitsamt den von den Protokollen gegebenen detaillierten Angaben präsentiert. Im letzten Kapitel wird besprochen, wie die Rechtspraxis vor sich gegangen ist.

Im Jahre 1703 erfolgte im Leben der Stadt eine zweite Änderung von bedeutender Auswirkung: in diesem Jahr hörte die Stadt auf ein Kammergut zu sein und ist ein weltlicher gutsherrlicher Marktflecken geworden. Von der Hofkammer wurde die Ofner Kameral Administration mit dem vom 3. Mai 1703 datierten Reskript über jenen Beschluss verständigt, dass der Markt Canischa dem Baron Jakob Gračich überlassen und in Besitz dessen übergeben werde.

MUTATÓK

*A *-gal jelzett számok jegyzet sorszámkra utalnak.*

Személynévmutatók

- Bernhard (Pernhardt) János 35.
Bunics István 43., 44., 48.
Caraffa Károly Ferdinánd gróf 10., 14.
Clesz (Klesz) Kristóf 35.
Coridar nevű becsületsértő 41.
Csizmadia Miklós 41., 42., 47.
Dalgner Mihály 88.* , 89.*
Degré Alajos 8., 12.
Dullersperg Fülöp 66.*
Eösz Janko 43.
Fára József dr. 8.*
Fekhonie, alias Fekonia, Farkhany,
Färkhany, Veconie 42., 43., 46.
Franciszkovitz (Francshovitz) György
34., 35.
Frimb Keresztély Ferenc 38., 91.*
Frimb Keresztély Ferenc pénztárnok
29., 44.
Gaius 40., 42.
Gerencsér Tamás 43., 202.*
Gerosch Jurko 202.*
Glausinger Orbán 40., 45.
Gračičs Jakab báró 5., 9., 29., 30.
Halis István 8., 209.*
Harbath János 35.
Horváth György dr. 209.*
Katalin 20., 21., 25.
III. Károly király 13., 6.*
V. Károly császár 21., 25., 26., 39.,
81.*
Khay Mihály postamester 41., 46.
Kerecsényi Edit 8.
Kiss Farkas 40., 46.
Kissel (Kissl) János 34., 35., 91.*
Klingendarth Jakab 14., 83.*
Kniedel Jakab 87.*
Koch Márton 41., 46., 47., 90.*
Korvath Jurko 90.*
Kovatsch Ivica 41., 42., 47.
Krihelin Sándor 43.
Kunics Szuzsa 8.* , 168.*
Kurz Ignác 7., 10., 17., 18., 19., 20.,
26.
Landschack János 35.
Langer György 91.*
Laschak (Läschhäikh) István 85.* , 99.* ,
103.*
I. Lipót király 13., 79.
Mária Terézia királynő 13.
Meisner, Heinrich Ottó 37.
Meszkor András 202.*
Mohr János 43., 48.
Mosier (alias Mosir) Caspar 7.
Müller nevű sértett 41., 46.
Obelau Jakab 35.
Obieniz János 89.* , 101.*

- Objanitsch árvák 38.
 Osterhuber Mátyás 42.
 Osterhuberné 42., 47.
 Pallay (Pollay) György 35.
 Pfalz (Valtz) Pál 42.
 Pfalzin (alias Osterhuberin), Catharina 42.
 Posawitz Tamás 202.*
 Prie őgróf 26., 141.*
 Raz Barnabás 46.
 Rác Balázs 40.
 Raz Stancko 40., 42., 43., 47., 48.
 Rác Szabó Márton 40., 46.
 Seidenspinner János 14., 34., 35., 100.*
 Stakher (Stokher) György 39., 40., 45., 46., 91.*
 Stauer Ignác 16.*
 Stayner tanácsstag 35., 41.
 Sterzing Johann 33.
 Summer György 39., 40., 45., 46.
 Summer Kristóf 35.
 Schalli Péter 41., 46.
 Shober József János 84.* , 98.*
 Szabó Jurg 34.
 Szabó Mártonné 39., 43., 45.
 Szapári II. István báró 5.
 Szapáry II. Miklós báró, majd gróf 5., 6.*
 Szukits Nándor dr. 8.*
 Thierhaib, Franz Sebastian, Graf 21.*
 Tullio Miglio báró 5., 7., 10., 16.
 Turinetti őgróf 141.*
 Türkh Ádám 43., 48.
 Unger György 88.*
 Vadász Mihály 43.
 Vadász Péter 43.
 Valtz, Joannes 42.
 Veconie András 91.* , 102.*
 Wenczekh Istók hajdú 38., 44.
 Wibmer, Paul 17., 19., 25., 31., 33., 26.* , 105.* , 204.*
 Weigarth Zakariás 88.* , 89.*
 Winkler Márton bíró 34., 35.
 Wurmsamb Márton 35.
 Dr. Zlinszky János 39.

Helynevek és egyéb földrajzi nevek mutatója

- Ady Endre utca 37.
 Almaszeg 31.
 Bagola 139.*
 Bagolasánc 139.*
 Bajcsa 31.
 Balaton 9., 31.
 Bács megye 124.*
 Bács-Bodrog vármegye 124.*
 Bécs 13., 17., 23., 25., 31., 38., 40., 69.
 Bolon, Polon 20.
 Botszentgyörgyvár 31., 140.* , 142.*
 Buda 13., 39.*
 Dunántúl 9.
 Eszék 31., 26.*
 Fakos 31.
 Falkos 31.
 Fő út 37.
 Graz 42., 47.
 Homokkomár 31.
 Homokkomárom 147.*
 Horvát-Szent-Miklós 142.
 Jugoszlávia 124.*
 Kanizsa-folyócska 31.

Kaposvár 40.
Kaproncai utca 37.
Kerekesháza 31.
Kisfakos-pusztá 139.*
Korpavár 137.*
Martonos 29.
Miklósfa 142.*
Miklóshegy 26.
Mura 31.
Nagyfakos-pusztá 139.*
Olaszország 81.*
Palin 31.
Pallon, Palon, Bolon 20., 77.*
Pest 13., 39.*
Pécs 10., 16., 20., 27., 36.
Polon, Bolon 20., 77.*
Pozsony 13.
Recs 31.
Récse 31., 39.
Savoya 26.

Selmecbánya 160.*
Sigard 31.
Somogy vármegye 32.*
Somogyszentmiklós 142.*
Sormás 31., 146.*
Szeged 29., 26.*
Szentgrót 9.
Szentgyörgy falu 141.*
Szentgyörgy vára 141.*
Szent Miklós 31.
Szepetnek 31., 143.*
Sziget (ma Szigetvár) 10., 19.
Tiszai határőrvidék 124.*
Vajdaság 124.*
Zala-folyó 9.
Zala megye 139.*, 142.*
Zala vármegye 31., 32.*
Zenta 29.
Zentai járás 124.*
Zsigárd 148.*

Tárgymutató

accisa 15., 32.
Acta Neoacquistica 8.*
Alsó-ausztriai Számvevőség 31.
armalista 32.
ács-, kőműves és kőfaragó céh 30., 32.,
42.
ács-, kőműves és kőfaragó céh szabály-
zata 30.
állatállomány 32.
állatok ára 15.
áristom 20., 23., 25., 48.
árvák személyének védelme 38.
árvák vagyonának védelme 38.
árvákról gondoskodás 15.
bába 23., 24., 25.

becsületmentés 22.
becsületsértés 39., 40.
bevetett föld 39., 45.
bécsi kiküldetése tanácstagoknak 38.
birtoklevél 29.
bíráskodási jogkör 5.
bíró fizetése 123.*
bíró választása 7., 16., 17., 29.
bírói joghatóság 10., 19.
bírói joghatóság alakulása 5.
bírói joghatóság alapján tárgyalt jogvi-
ták 39.
bírói tevékenység 5.
bírotárs 25.
bírságos bántalmak 39.

- bogsnár céh 32.
 borkimérés 14.
 bormérés 32., 150.*
 Budai Kamarai Adminisztráció 5., 6.,
 7., 8., 10., 12., 14., 16., 17., 19.,
 20., 21., 22., 23., 25., 26., 28., 29.,
 30., 31., 35., 39., 40., 48.
 Budai Kamarai Felügyelőség 5., 12.,
 16., 19.
 budai magisztrátus 48.
 büntetőbíráskodás huszárok és gyalog-
 hajdúk felett 19—20.
 büntetőjogi ügyek 38.
 büntetőperbeli ítélet jóváhagyása 19.,
 22.
 büntetőperbeli ítélet végrehajtása 19.,
 20.
 büntetőperek 39.
 Caraffa-bizottság 10., 15., 26., 33.
 Carolina 21., 22., 39., 81.*
 céhláda 42.
 cigány 33.
 civitas 13.
 Constitutio Criminalis Carolina 81.*
 corpus delicti 23.
 csizmadia céh 30., 32.
 csizmadia céh szabályzata 30.
 delicta criminalis 39.
 delicta privata 39.
 disznó 33., 41., 46.
 dologi jog 39.
 Dráva és Száva menti magyarországi
 új szerzemények megvizsgálására
 és berendezésére kiküldött csá-
 szári és királyi bizottság 5., 10., 8.*
 eke 33.
 eskütétel 41.
 élelmiszerek árának ellenőrzése 15.
 faggyúgyertya szállítása 15.
 feladat-meghatározások 5.
 fellebbezés polgári perekben 19., 20.
 felügyelet a Tanács felett 12.
 Ferenc-rendiek temploma 48., 209.*
 fertálymester 13., 22., 24., 25.
 fémmozsár ellopása 39., 43., 45., 48.
 fogyasztási adó 15., 32.
 forgalmi adó 15., 32.
 főbenjáró büntett 8., 20.
 fuvarozási szerződés 47.
 fürdős 41., 42., 47.
 gabonaár 15.
 Generalis Congregatio 12., 30.
 Gračich Jakab lesz Kanizsa földesura
 29—30.
 gyaloghajdúk feletti büntetőbíráskodás
 19—20.
 gyalogjárók készítése 15.
 gyámhatósági jogkör 38.
 gyermekölés 8., 20., 21.
 hadbavonult lakosok 9.
 Haditanács 9., 28., 7.*, 21.*
 halálos ítélet 8., 20., 22.
 Halsgerichtsordnung 81.*
 hamis vád 43.
 Harmincadhivatal 32.
 harmincados 10., 16., 19., 25., 29., 31.,
 45.
 háztulajdonlevél 26.*
 háztulajdonosok jegyzéke 32.
 helyőrség 15.
 huszárok feletti büntetőbíráskodás
 19—20.
 húsarak megállapítása 15.
 igazgatási jogkörben hozott határozatok
 38.
 igazgatási tevékenység 5., 12.
 infanticidium 8., 20., 21.
 ingatlan birtoklása 39., 45.

- ingatlantulajdon 39., 45.
 ingatlanok kiosztása 39., 45.
 ingóságra fennálló tulajdonjog megsér-
 tése 39.
 instructio 5., 7., 10., 15., 16., 20., 36.,
 2.*
 ius gladii 19.
 jegyző 7.
 jegyzőkönyvek vezetése 37.
 jegyzőkönyvi kötet; lásd: tanácsi
 jegyzőkönyvi kötet
 jogalkalmazás 45.
 jogviták 37.
 juh 33.
 kamarai ház 17.
 kamarai kormányzó 17.
 Kanizsa 1703-ban 28—34.
 Kanizsa fekvése 31.
 Kanizsa közjogi jogállása 6., 10., 12.,
 32.
 Kanizsa lakossága 30.
 Kanizsa mezőgazdasági megoszlása
 31.
 Kanizsa mezőváros 8., 12., 13., 29., 30.
 Kanizsa területe 30.
 Kanizsa területe és lakossága 1703-ban
 30—34.
 kanizsai első gyógyszertár 98.*
 kanizsai kerület 29. ü
 kanizsai összeírások 21.* , 150.*
 kanizsai vár lerombolásának következt-
 ményei 28—29.
 kard általi kivégzés 23.
 kataszteri térkép 37.
 károkozó cselekmények 41—42.
 V. Károly császár büntető-törvény-
 könyve 21., 22., 39., 81.*
 kártérítési keresetek 41—42.
 kártérítési perek 41—42.
 kenyér ára 15.
 kereskedés 32.
 kerület 29.
 kezes állítása 42., 43., 47., 48.
 késkészítő és kovács céh 32.
 kézművesség 32., 42., 150.*
 kihallgatás és vallatás 20.
 kivégzés 21., 22., 23.
 kínzás alkalmazásának tilalma 19.
 korbácsolás büntetése 25.
 kötelmi jog 39., 40.
 közjogi jogállás 6., 10., 12., 32.
 kuruc csapatok 9.
 Külső Tanács 14., 36.
 külváros 13.
 lakosság anyagi megoszlása 32.
 lakosság nemzetisége 32.
 lakosság vallása 32.
 libertinus 32.
 lopás 39., 47., 48.
 ló 33.
 magán delictum 39.
 magánjogi vitás ügyek 38.
 Magyar-, horvát- és szlavónországi új
 szerzemények megvizsgálására és
 berendezésére kiküldött bizottság 10.,
 14., 20., 26., 8.*
 Magyar Országos Levéltár 10.
 Magyar Udvari Kancellária 21.*
 malom 32.
 megkorbácsolás 25.
 mezőváros 8., 12., 13., 29., 30., 144.*
 mértékek vizsgálata 15.
 mészárszék 15., 32.
 munkaadói kárfelelősség 47.
 nagykanizsai Városi Könyvtár 8.*
 nemzetiség 32.
 németországi büntetőjog-szolgáltatás
 81.*

- notárius 7., 14.
 olasz büntetőjog-tudomány 81.*
 oppidum privilegiatum 13.
 orgazda 45.
 orvos 23.
 osztrák jog 46.
 ökör 33.
 összeírás 21.*, 150.*
 özvegyekről gondoskodás 15.
 pallosjog 8., 19., 20., 21., 32.
 patikus 98.*
 pecsét 17—18., 49.*, 69.*
 pellengér 19., 26.
 pesti magisztratus 48.
 pestis 9.
 pécsi császári kamarai kormányzó 17.
 pénz mértékének csökkentése 43., 45.,
 48.
 pénzbüntetés 40., 41., 43., 46., 48.
 pénztartozás 45.
 pénztárnok 17.
 pénzügyek 14.
 Pichler-ház 37.
 polgári lakosok 32.
 polgári perekben fellebbezés 19., 20.
 polgári ügyekben első fokon ítélezés
 19.
 polgáreskű 16.
 polgárok kötelékéből elbocsátás 16.
 polgárrá felvétel 16.
 porcio 32., 38., 39., 45.
 postamester 41., 46.
 privilegizált mezőváros 12.
 provisor 10., 16., 17., 19., 25., 31.
 rágalmazás 40.
 Rákóczi szabadságharc 9.
 Real-Iniurien 40.
 regensburgi birodalmi gyűlés 81.*
 részleges tanácsülés 36., 37.
 római jog 40.
 sebész 23.
 sedria 30.
 sör ára 15.
 statutum 6., 8., 9.,
 Strém-ház 37.
 súlyok vizsgálata 15
 szabályrendeletek 6., 7., 8.
 szabó céh 32.
 szakértői szemle 23., 24., 25.
 szatmári béke 9.
 száműzés 25.
 szepetneki paraszt 41., 46.
 szervezeti és működési előírások 5.
 szervezési intézkedés 38.
 szélmécs 40.
 szindikus 14., 26., 36.
 szőlő 31., 33.
 szülői kárfelelősség 47.
 Tanács bírói joghatósága alapján tár-
 gyalt jogviták 1703-ban 39—44.
 Tanács feladatköre 14—16.
 Tanács feletti felügyelet 12., 17.
 Tanács igazgatási jogkörben hozott ha-
 tározatai 1703-ban 38.
 Tanács működése 16.
 Tanács pecsétje 17—18.
 Tanács tagjai 1703-ban 35—37.
 Tanács tagjait, ülései és az ülések jegy-
 zőkönyvezése 1703-ban 35—37.
 Tanács tagjait kötelező magatartási
 szabályok 5.
 Tanács választása 16., 35.
 tanácsháza 16., 17., 37.
 tanácsi jegyzőkönyvi kötet 5., 6., 9.,
 12., 20., 38., 44., 1.*
 tanácsi szervezet 13.
 tanácsstagok kiküldetése Bécsbe 38.
 tanácsülések 16., 35—36., 37.

- tanácsülések ideje és helye 16.
 tanácsülési jegyzőkönyvi kötet „Cani-
 sa” című bejegyzése 6., 8.
 tehén 33.
 teknőkészítő 41., 46.
 telekkönyvi díj 29.
 templom 28., 40., 43., 46., 48., 209.*
 templom megszűnése 18.
 templom részére szélmeccs és viasz adá-
 sa 40., 43., 46., 48.
 területi munkamegosztás 13.
 testi csonkítás 81.*
 testi fenyték 81.*
 testi sértés 39., 40.
 Thury György Múzeum 79., 1.*, 8.,
 69.*, 114.*
 tisztújítás 16.
 tortúra 21.
 tó 32.
 tömlöc 40., 43., 48.
 törvényszék 36.
 tűzrendészet 15.
 tűzrendészeti felügyelők 13.
 Udvari Kamara 5., 8., 10., 12., 17., 23.,
 25., 26., 28., 30., 31., 40.,
úr szó, mint rangjelző 36., 160.*
 ügyrendi szabályok 5.
 vallatás 20—25., 44.
 vallás 32.
 varga céh 32.
 válaszirat 5., 6., 10., 17., 18., 19., 20.,
 23.
 Vámhivatal 32.
 vár 13., 19.
 várkatonaság 28.
 vár lerombolása 6., 7., 28., 29., 35., 48.
 várkerület 19.
 vármegye 12., 13.
 vármegyei közgyűlés (Generális cong-
 regatio) 12., 30.
 város igazgatása 12—18.
 városbíró 17., 22., 24., 25., 26., 34.,
 35., 36.
 városháza leégése 37.
 városháza megszűnése 28.
 városi írnok 7., 14., 24., 25.
 városi őrmester 22., 24., 25.
 városi pénztárnok 14., 17.
 városi számadás 14.
 Városi Tanács alakuló ülése 5.
 városi tanácsolháza 17.
 várostörténeti visszaemlékezés 6., 7.
 vásári rendészet 15.
 vásárjog 12., 15., 32.
 vásárok ideje 35.*
 vásártartási privilégium 12., 72.
 Verbal-Iniurién 40.
 veszekedések és verekedések megaka-
 lyozásával és megszüntetésével
 megbízottak 13.
 vesztőhely 19., 26.
 Vezérhadbiztosi Hivatal 21.*
 végítélet 21., 23.
 viasz adása templom részére 43.
 vízbe fojtás 22.
 Zala Megyei Levéltár 37.*
 Zala vármegye alispánja 8.*
 Zala vármegyei gyűlés (congregatio) 9.
 Zala és Somogy vármegye Generalis
 Congregációjá 12., 30.
 Zala és Somogy vármegye sedriája 30.

A VÁROSVÉDŐ EGYESÜLET ÁLTAL KIADOTT HONISMERETI FÜZETEK

1. *Dr. Fülöp György*: Kiskanizsai ragadványnevek [Sokszorosított kéz(gép)-irat].
2. *Dr. Tolnai Sándor*: A tűz elleni védekezés Nagykanizsán 1690-től 1988-ig. 1989.
3. *Fónyad Pál*: A nagykanizsai evangélikus gyülekezet története. 1991.
4. *Dr. Makoviczky Gyula*: Göcseji és hetési falucsúfolók. 1992.
5. *Dr. Cseke Ferenc*:
 1. Nagykanizsa vonzaskörzete.
 2. Nagykanizsa természeti viszonyainak értékelése a településfejlődés és a gazdasági élet szempontjából.
 3. Nagykanizsa milyen mértékig támaszkodhat a városkörnyéke élelmi-szeripari nyersanyagaira? 1993.
6. *Dr. Rózsa Miklós*: Kanizsa mecsetből kialakított plébániatemploma 1690–1700. között. 1993.
7. *Balogh László*: Nagykanizsa város és környéke környezetállapoti alapfelmérése. 1994.
8. *Lencsés Gábor*: Az újudvari Csibiti-völgy természeti képződménye és élővilága. 1994.
9. *Dr. Vándor László*: Botszentgyörgy vára. (Az ún. Romlott-vár kutatásainak eredményéből). 1995.
10. *Dr. Rózsa Miklós*: Ingatlantulajdon és telekkönyv Kanizsán a török alóli felszabadítást követő évtizedben. 1995.
11. *Dr. Cseke Ferenc*: A Principális-csatorna vízgyűjtőjének vízföldrajzi viszonyai. 1995.
12. *Buda Ernő–Benedek Miklós*: Károlyi Árpád, az olajbányászati és növényntani kutató 1907—1972. 1996.
13. *Dr. Rózsa Miklós*: Kanizsa város tanácsának bírói tevékenysége a török uralom megszűnése utáni évtizedben. 1996.
14. *Bogdanovič Lázár*: A Szent Miklósról elnevezett nagykanizsai görögkeleti szerb egyház. 1997.

15. *Rábavölgyi Attila*: A nagykanizsai református templom építésének története. Visszaemlékezés. 1997.
16. *Kassay László*: Az Olajipari Vadásztársaság története. 1997.
17. *Major Ilona*: A nagykanizsai Chevra Kadisa-könyv. 1998.
18. *Berkes József*: A nagykanizsai olajipari lakótelep építéstörténete. *Buda Ernő*: Bősze Kálmán élete és munkássága. 1998.
19. *Dr. Cseke Ferenc*: Hogyan befolyásolja a tengerszint feletti magasság néhány időjárási tényező érvényesülését a Nagykanizsa környéki szőlőtermelésben. Régi szőlőhegyi gazdálkodás Nagykanizsa környékén. 1998.
20. *Horváth László*: Nagykanizsa és környékének fontosabb őskori és római kori régészeti lelőhelyei

